

politicke
ZATVORENIK

GODINA XV. - LIPANJ 2006. CIJENA 15 KN

BROJ

171

Crnogorski kumovi

**Nacionaliziranje
crkvenih stambenih
objekata**

**Moje druženje i susreti
sa Anton Brunom
Bušićem**

**Dokumenti, sjećanja,
svjedočenja**

politički
ZATVORENIK

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knezović

UREDNIK
Mislav Gabelica

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

www.hdpz.htnet.hr

Na naslovnoj strani:
Zatvorska čelija

FRUSTRACIJA

Jasno da u ovom tekstu ne mislim na individualne frustracije osoba koje zbog bilo kakvih zapreka nisu u mogućnosti ostvariti neke svoje težnje ili želje. Ovdje je riječ o kolektivnoj frustraciji – **osjećaju nezadovoljstva kao posljedice nepravde** – kojoj je izložena čitava nacija, osim manjeg broja beščutnih debelokožaca. Razloga za nezadovoljstvo ima na svim područjima života, no dojam je da izvor najvećeg broja frustracija proizlazi iz sektora koji pokriva pravosuđe, vjerojatno jer čovjek očekuje od pravosudnih institucija pravdu i pravičnost. Nažalost, iz ureda koje zovemo sudnicama, gdje vlada korupcija, nepotizam i nerad, ne mogu izlaziti drugačiji proizvodi osim frustrirajućih. Za takvu konstataciju imamo svakodnevno nekoliko živih primjera u dnevnoj štampi. No, kako je upravo u tijeku Svjetsko prvenstvo u nogometu na kojemu sudjeluje i naša nacionalna vrsta, a hoću biti aktualan, moram spomenuti i to područje kao izvor frustracija, ali ne zbog eventualnog poraza ili eliminacije iz daljnog natjecanja, već zbog uporno održavanih priprema reprezentacije u Čatežu i Brežicama i tako već petnaest godina. Briga me gdje će se pripremati pojedini klubovi - koje saborski zastupnici oslobađaju poreznih obveza - no nacionalna vrsta treba to činiti na tlu svoje domovine. Izjavljuju, da na području Republike Hrvatske nemaju nigdje odgovarajuće uvjete za pripreme, kao da se čovjek u jakuzi kadi može bolje oprati i održavati čistoću od onoga koji to čini u običnoj tuš kabini. Sumnjičav sam prema posadi koja drži ruku na grudima kod intoniranja himne, a polovica ih ne zna tekst ni melodiju. Sumnjičav sam također prema posadi koja je u vrijeme Domovinskog rata napustila brod i otisla se loptati po europskim klubovima, dok su njihovi vršnjaci ostajali bez nogu i bez glave.

Spominjanjem rata prisjetio sam se jednog izvora frustracija, koji će nas pratiti još niz godina, a osobito naše branitelje čijim tijelom lutaju geleri, a koža još danas ima miris baruta. Radi se o nekolicini umirovljenih generala, koji su do najvišeg vojnog čina došli spletakama, lažima i manipulacijom, a usput se neizmjerno obogatili. Danas u mirovini paradiraju metropolom u najskupljim automobilima otpuhujući dimove najskupljih cigara, vlasnici su tvrtki koje vrijede milijune eura, a na početku Domovinskog rata bili su nitko i ništa, doduše osim po materijalnim vrijednostima ostali su to i do danas.

Frustirajuće je iznad svega – osobito za nas bivše političke uznike – da razni Štrpc i Džakule, Hršaki i Bulati uživaju u slobodi, demokraciji i ostalim dobrotama Republike Hrvatske, a bili su čitavog života svim svojim bićem protiv bilo kakve Hrvatske. I ne samo to, odgovorni su za zločine počinjene prema hrvatskom narodu u vrijeme Domovinskog rata kao i II. svjetskog rata i porača. A upravo koncem ovoga mjeseca u šumi Lug kod Bjelovara, opet pokop žrtava masovnog zločina koji su počinili drugovi, suborci stanovitog Fumića, koji se drznuo na sebi svojstven prostački način prozivati i pozivati na preispitivanje potpredsjednicu Hrvatskog sabora gospođu Đurđu Adlešić povodom njena govora na Bleiburgu.

I tako već petnaest godina u našoj domovini slušamo lekcije zločinaca ili njihovih glasnogovornika i «odvjjetnika», a mi putujemo od sprovoda do sprovoda i uz zvuke posmrtnih skladbi pokapamo hrvatske žrtve – zar to nije frustrirajuće? Nažalost za sve frustracije krivi smo sami, jer od osamostaljenja Hrvatske nismo znali izabrati vlast koja bi nas oslobodila frustracija.

Alfred OBRANIĆ,
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

RADMANOVU UKAZANJE

On je znanstvenik «koji je službeno opterećen ogromnim materijalnim dobrom, za čije održavanje i prije svega djelovanje i značenje dosad ne postoji nikakvo pokriće», pa bi njegov primitak u redovno članstvo HAZU toj instituciji moglo nanijeti materijalne i moralne posljedice. Ovo je citat iz dopisa akademika Zvonimira Devidea kolegama akademicima, posланог dva dana prije izborne skupštine u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, koja je trebala odlučiti o primitku novih kandidata u Akademiji no članstvo. Citat se odnosi na dopisnog člana Hrvatske i redovnog člana Francuske akademije znanosti, genetičara i molekularnog biologa Miroslava Radmana, koji 18. svibnja ove godine nije uspio skupiti natpolovičan broj Akademijinih glasova, koji bi mu omogućili da postane redovan član i Hrvatske akademije. Nakon nedavnog sukoba na književnoj sceni, kad je navodno najutjecajniji hrvatski pisac Miljenko Jergović javno nazvao izdavača i podpredsjednika hrvatskog P.E.N.-a Dražena Katunarića fašistom, uvrijedio mu oca i poručio mu da se ubije, ovog puta su se ljudske taštine sukobile na znanstvenoj sceni. Već slijedećeg dana po svršetku glasovanja stvoreni su savezi, počele su polemike, nadmetanje tko je bolji, popularniji i pametniji znanstvenik, a medijskim prostorom zavladali su oni koji Hrvatsku smatraju legлом mediokriteta ili čak idiota, nedoraslim za samostalan život.

U sukobu hrvatski su se mediji opredijelili za, kako oni to shvaćaju, pojedinca nasuprot institucije, nadčovjeka koji je osunčao kosti na rajskom žalu znanosti, nasuprot uskoj i učmaloj sredini koja sustavno guši talente, za Radmana nasuprot Hrvatske akademije, čak i hrvatske države. Hrvatska televizija i redakcije vodećih listova, čiji hodnici vrve udbinim suradnicima i kojima rukovode stari komunistički kadrovi, licemjerno su pozivali na lustraciju hrvatskih akademika koji su to postali dok je Akademija nosila jugoslavenski predznak, bezpogovorno su odricali legitimitet rezultata glasovanja i predlagali su nov način izbora koji ne bi zaobišao velikane, zagovarali su raspuštanje Akademije, ili osnivanje paralelne institucije, kojoj će Radman biti članom. Usuglasili su se da ničije moralne karakteristike ne mogu biti preprekom pri izboru u članstvo znanstvene institucije. A upravo je sumnja u Radmanovo poštenje, vezano s njegovim projektom Mediteranskog instituta za istraživanje života, bila uzrokom njegova neizbora.

Radman se Hrvatima ukazao dolaskom na vlast koalicijeske vlade. Hrvatski liberalni krugovi bili su očarani njegovom pojmom. Njegova zvijezda u tim krugovima, željnim biranog društva, nije tamlila ni njegovim zalaganjem za što širu upotrebu dotad sotonizirane genetski modificirane hrane. Za njim je išao miris uspjeha. Hrvatskoj državi i gradu Splitu pohvalio se dobrim vezama u međunarodnim znanstvenim krugovima i pristupom u donatorske fondove, koji će pokrenuti znanstvene projekte iz biomedicinskih znanosti u Hrvatskoj i spriječiti odljev hrvatskih mozgova. U tu svrhu, uz potporu države, HAZU i Sveučilišta u Splitu, oživio je svoj stari projekt, organizaciju Međunarodnog centra za molekularnu biologiju «Milislav Demerec», za što je u vlasništvo na 40 godina dobio zgradu bivše vojarne u sklopu kompleksa Vile Dalmacije. Država se obvezala renovirati zgradu i predati je Radmanu, koji se obvezao opremiti laboratorije, skupiti kadar i pokrenuti istraživanje. Obvezao se ustrojiti i Znanstveno vijeće, sastavljeni od desetak nobelovaca, koje će odlučivati o projektima. Dogovoren je da Upravno vijeće, sastavljeno od predstavnika Instituta, države i splitskog Sveučilišta, nadgleda poslovanje Instituta.

Početkom ove godine Radmanu je u vlasništvo prepuštena obnovljena zgrada Instituta, službeno nazvanog Mediterranean Institute for Life Sciences (MedILS). Radman, koji je u međuvremenu postao kolumnist Playboya i Sanaderov savjetnik za znanost, nije oformio Znanstveno vijeće, nije pokrenuo projekte i nije prikupio ni kune inozemnih donacija, nego su sav prikupljeni novac za opremanje laboratorijskih donirale hrvatske institucije, hrvatske tvrtke ili hrvatske podružnice inozemnih tvrtki, koje su na neki način povezane s hrvatskom državom, Atlantic Grupa Emila Tedeschog, Microsoft Hrvatske Gorana Radmana, Croatia Osiguranje, Hrvatska poštanska banka, Vindija i Splitsko – Dalmatinska županija. Zbog manjka novca Radman je od zagrebačkog Medicinskog fakulteta zatražio da mu ustupi dio fakultetske opreme. Novim ugovorom, država je pristala plaćati režije instituta narednu godinu od primopredaje zgrade. Unatoč svemu Radman nema namjeru privilegirati hrvatske studente i znanstvenike, ne želi se vezati uz hrvatske znanstvene institucije, ali želi uz inozemne i ne želi nadzor hrvatske države nad svojim poslovanjem. Želi da ga se voli, da mu se pomogne kad zapne i da ga se pusti na miru. U protivnom, prijeti, otici će na Azurnu obalu. I neće se više igrati s nama.

Mislav GABELICA

IZ SADRŽAJA

CRNOGORSKI KUMOVI	2
<i>Mislav GABELICA</i>	
ZASTRAŠUJUĆA JE NEBRIGA VLAŠTI ZA PREŠUĆIVANE HRVATSKE ŽRTVE	4
<i>Franjo TALAN</i>	
NACIONALIZIRANJE CRKVENIH STAMBENIH OBJEKATA U KOMUNISTIČKOJ JUGOSLAVIJI I PROBLEM NJIHOVA POV RATKA ...	8
<i>Alen MATUŠIN</i>	
TITO I BLEIBURG	12
<i>Josip KOKIĆ</i>	
NOVI SPUTAVAJUĆI OKOVI (II.) ...	13
<i>Andelko MIJATOVIĆ</i>	
NDH U VIROVITICI 8. TRAVNJA 1941. BORBA DO SMRTI ZA HRVATSKU DRŽAVU (III.)	17
<i>Vlatko LJUBIČIĆ</i>	
PISMA IZ ISTRE	23
<i>Blaž PILJUH</i>	
BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXVII.)	24
<i>Ivan GABELICA</i>	
MOJE DRUŽENJE I SUSRETI SA ANTOM BRUNOM BUŠIĆEM	30
<i>Dr. Ante GLIBOTIĆ</i>	
GOSPIĆ U SJЕĆANJU TOMISLAVA RUKAVINE	33
<i>Ivan VUKIĆ</i>	
PRIČA O ČOVJEKU	39
<i>Dora i Branko FLEGER</i>	
POSLJEDNJI DANI SOPHIE SCHOLL	42
<i>Ante BARABA</i>	
PISMO ZVONKA BUŠIĆA VANCOUVERSkim HRVATIMA, STUDENI 2005. (II.)	43
PRIMOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXXVII.) ...	48
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
IN THIS ISSUE	51
IN DIESEM HEFT	52

CRNOGORSKI KUMOVI

Dok je Miloševićeva Srbija bila ružno pače europske politike, Europska unija mazila je Crnu Goru, nudeći joj obilne financijske injekcije i političku potporu, podržavajući liberalizaciju zemlje i postupno odvajanje od Srbije. Dugo nakon poraza Miloševićeve politike, početkom 2003. godine, uz blagoslov i sudjelovanje predstavnika Europske unije, prestala je postojati Savezna Republika Jugoslavija, za koju su se Crnogorci na referendumu održanom 1992. izjasnili u 90-postotnom broju onih koji su izašli na glasovanje. Stvorena je slabije povezana državna zajednica, Srbija i Crna Gora, sastavljena od dvije republike sa zajedničkim institucijama u poslovima vanjske politike, obrane, međunarodnih i unutarnjih ekonomskih odnosa i zaštite ljudskih i manjinskih prava. Svaka od republika zadržala je vlastitu gospodarsku politiku, što je uključivalo uvođenje vlastitog platežnog sredstva, naplaćivanje carina i donošenje vlastitog proračuna za poslove koji su pridržani pojedinoj republici. Najavljen je i novi referendum, koji je trebao ponovo postaviti pitanje puta kojim Crna Gora želi u buduće ići, samostalno ili nadalje u zajednici sa Srbijom.

Nakon niza odgadanja, najavljeni referendum održan je u svibnju ove godine, nakon što su prekinuti pregovori Bruxellesa s Beogradom o zaključenju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, jer je postalo jasno da Beograd odbija izručiti generala Ratka Mladića sudu u Haagu. Referendumu je pristupilo skoro 90% crnogorskih glasača, a 55,5% njih glasovalo je za nezavisnost, što je bilo dovoljno da Europsko vijeće, Europska komisija i NATO čestitaju Crnogorcima na uspjehu. Tijekom referenduma nazočnost predstavnika Europske unije bila je sveprisutna. Očito su simpatizirali s crnogorskim «suverenistima», a i sami «suverenisti» su usana nisu skidali želju za skorim ulas-

Piše:

Mislav GABELICA

kom u euroatlanske integracije, pa su proeuropski promatrači i izvjestitelji s terena izvijestili su da se rascjep među glasačima nije dogodio toliko po nacionalnom ključu, s jedne strane Srbi s druge Crnogorci, Albanci i Hrvati, koliko na razlici u svjetonazoru, na spremnosti ili nespremnosti prihvatanja europskih standarda.

Nezavisna Crna Gora projekt je Europske unije, koja je godinama finansirala i kontrolirala crnogorsko osamostaljenje. S obzirom na prirodu Unije, koja je politički, gospodarski i monetarni savez država koje su dio svog suvereniteta predale zajedničkim institu-

cijama, te s obzirom na sudbinu koju je Unija namijenila zemljama bivše Jugoslavije, minus Slovenija plus Albanija, naznačenu projektom Zapadni Balkan, konfederalnom savezu koji treba poslužiti kao čistilište čitavoj regiji prije njenog ulaska u Europsku uniju, njena politika prema Crnoj Gori može čuditi. No, dezintegracijom višenacionalne države i pomoći pri stvaranju nacionalne države, u regiji kojoj je namijenjen nestanak državnih granica, ograničenje državnog suvereniteta i odumiranje nacionalnih država, ne znači da se Europska unija odrekla svojih načela i planova, nego samo znači da se pri njihovom ostvarenju odrekla usluga koje je do sada europskim velesilama za to pružala Srbija i koja je za to, u drugim povijesnim okolnostima, početkom 20. stoljeća, nagrađena teritorijem i vo-

Skup crnogorskih suverenista

dećom ulogom u jugoslavenskom savezu. Sada se taj isti prostor pokušava organizirati na drugim, navodno manje konfliktnim osnovama, pri čemu Europska unija ne želi staviti sve karte na jedan narod regije, nego svakom narodu ispuniti dio zahtjeva, čime se ni kod koga neće razviti osjećaj zakinutosti i nitko neće postati toliko superioran da svoju volju nameće drugomu. Ostvarenjem elementarnih nacionalnih zahtjeva, smatraju ideolozi Zapadnog Balkana, stvorit će se ravnoteža, narodi regije će početi dobrovoljno surađivati, nacionalizmi će utihnuti, nacionalne države će se federalizirati, federalne jedinice će početi međusobno komunicirati, otvorit će se tržišta, čitava regija će početi usvajati demokratske standarde zaštite ljudskih i manjinskih prava i postat će zrela za ulazak u Europsku uniju. U istom kontekstu treba shvatiti podršku stvaranju kosovske republike, državnopravno ravnopravne zemljama svog susjedstva, Srbiji, Crnoj Gori, Makedoniji i Albaniji, ali i mogućnost nezavisnosti Republike Srpske i Herceg – Bosne, najavljenе u londonskom «Timisu», za što su političari Republike Srpske već počeli pripremati korake. Velevlast koja već sada poteže sve konce neće se nalaziti u Beogradu nego u Bruxellesu, a regionalne vlade, među njima i hrvatska, postat će njena ispostaava.

Crnogorske granice

Usporedno s ostvarenjem crnogorske nezavisnosti, u hrvatskoj se javnosti povela polemika oko toga kakav bi odnos Republika Hrvatska trebala imati prema novoj državi, da li bezuvjetno priateljski, s obzirom na to da je Hrvatska prolazila sličan put na kojem je i sama žudjela za prijateljem, ili bi to prijateljstvo trebalo uvjetovati službenom isprikom crnogorskih vlasti i odštetom za pretrpljenu ratnu štetu. Po svemu već izloženom Crna Gora se ne treba bojati za međunarodnu afirmaciju, jer njeni krsni kumovi sami kroje svjetsku politiku. Molba zemljama susjedstva za skromnim priznanjem poziv je na gospodarsku

Slavlje crnogorskih suverenista

i političku suradnju, a Hrvatska tomu treba prići bez sentimenta i pri tomu mora imati na umu loša iskustva s Crnom Gorom iz nedavne prošlosti, osobito ako se zna da teritorijalne pretenzije Crne Gore na hrvatske zemlje nisu bile nadahnute isključivo Miloševićevom zločinačkom politikom, nego da su konstanta crnogorske vanjske politike.

Već krajem 18. stoljeća, propašću Mletačke Republike, crnogorski vladika Petar I Petrović poželio je svojoj zemlji osigurati izlaz na more na bivši mletački posjed u Boki Kotorskoj, no 1815., na Bečkom kongresu, Boka je pripala Austriji. Na Berlinskom kongresu, 1878. godine, Crnoj Gori je priznata samostalnost, te joj je Osmansko Carstvo ustupilo svoje posjede na moru, između Bara i Ulcinja. Dok je bila nezavisna država i dok se bojala srpskog zagrljaja, u svojim se planovima za proširenjem oslanjala na carsku Rusiju. U travnju 1915. kćer crnogorskog kralja Nikole, Milica, udana za velikog ruskog kneza Nikolu Nikolajevića, brata ruskog cara Nikole I., prenosi ruskom caru želje svoga oca, u slučaju da nakon poraza Austro – Ugarske dođe do podjele Bosne, Hercegovine, Dalmacije i Albanije. Crnogorski se kralj nakon rata zaželio Hercegovine s hercegovačkim primorjem (riječ je o Sutorini, najjužnijem dubrovačkom posjedu, kojeg je Dub-

rovnik 1699. godine, zajedno sa svojim najsjevernijim posjedom, Klekom i lukom Neumom, poklonio Osmanskom Carstvu, da budu tampon zona između dubrovačkih i mletačkih posjeda, op.a.), dio Dalmacije do Bara s Dubrovnikom, Kotorom i otocima, te cijelu desnu obalu Drima od ušća te rijeke do crnogorsko – srpske granice južno od Đakovice. « Ako se pak budu dijelile Hrvatska, Slavonija i Srem», nastavila je Milica, « onda će, razumije se, dio koji će pripasti Crnoj Gori morati da se poveća». Slične zahtjeve kralj Nikola i njegova vlada u progonstvu izložili su ruskom poslaniku u Bordeauxu 1916., te u memorandumu savezničkim vladama 1917. Zahtjeve je u obzir uzeo i Londonski ugovor, potpisani krajem travnja 1915. između Italije i članica Antante, kojim je Italija, u zamjenu za obećano teritorijalno proširenje na slovenske zemlje, Istru, Hrvatsko primorje i Dalmaciju, sklopila vojni savez s Antantom. Ovaj ugovor je dalmatinsku obalu od rta Ploče, između Šibenika i Splita, do Bara prepustio Srbiji i Crnoj Gori da se oko nje raskusuraju. Gubitkom nezavisnosti, Crna Gora je, unatoč srpskom teroru, ostvarila proširenje na Boku Kotorsku, a u Domovinskom ratu, krajem 20. stoljeća, kao jedini srpski saveznik s područja bivše Jugoslavije, ponovila je svoj zahtjev za Dubrovnikom i istočnom Hercegovinom.

Bila Crna Gora nezavisna ili pod tudim tutorstvom i bili krajevi koji bi proširili crnogorski životni prostor pod domaćom vlašću ili pod vlašću stranaca, iskustvo nas uči da je crnogorska politika prema susjedima agresivna. Njen današnji poziv na miran suživot uvjetovan je okolnostima, ratnim porazom, gospodarskim slomom, politikom Europske unije prema ovim prostorima, i nije trajna crnogorska orijentacija. Današnji crnogorski mirotvorci dojučerašnji su ideolozi rata. Ukoliko se želi rukovati s njom, Hrvatska treba dobro prebrojiti prste nakon toga, te priupitati što je novo u hrvatskoj Boki. Tek toliko da se vidi kako susjed stvarno diše.

Uz petu obljetnicu Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava ZASTRAŠUJUĆA JE NEBRIGA VLASTI ZA PREŠUĆIVANE HRVATSKE ŽRTVE

Na proljeće 2000.-te godine, u želji da se odgovarajućim spomen znakom obilježe brojna grobišta i još ničim označena stratišta Varaždinske i Međimurske županije, razgovarao sam sa nekoliko starijih građana Varaždina o potrebi aktivnijeg angažiranja po tom pitanju. U lipnju smo još u sklopu Istraživačkog središta Varaždin, saborske Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava prišli (15. lipnja) obilježavanju, po izjavama svjedoka, najvećeg grobišta Varaždinske županije, grobišta Dravska šuma Varaždin, udaljenog od središta grada par kilometra. Još smo se nadali da će se nakon ljetnih mjeseci ponovo pokrenuti rad Saborske komisije, no od toga se ipak nije ništa dogodilo, te smo na jesen 20. rujna u dvorani za sastanke Varaždinske županije, na Franjevačkom trgu 7/1 održali osnivačku skupštinu Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava, koje je osnovano s ciljem daljnog prikupljanja podataka o žrtvama ratnog i poratnog razdoblja, prikupljanja podataka o grobištima i načinima njihovog nastajanja. Prvenstveni zadatak udruge bio bi obilježavanje grobišta spomen križem, prvo u Varaždinu, a nakon toga i na ostalim grobištima i stratištima, u skladu s mogućnostima. Društvo su osnovale osobe koje su se već

Piše:

Franjo TALAN

ranije istakle na obilježavanju grobišta i prikupljanju podataka o stradanjima. Тако је свој потпис на Образац оснивача удруже ставило 17 људи, из Varaždina Branka Šargač, prof. Bosiljak Paska, Antonija Makaj, Anica Mumlek, Stanko Lazar, Zvonimir Trupković i Katarina Zadravec iz Ludbreških Vinograda, Jasenka Zdelar iz Podravske Kapеле, Tomo Božak iz Lepoglave, Martin Štainglin iz Donjeg Martijanca, Ivan Pavlović iz Cestice, Franjo Težak i Stjepan Borak iz Lovrečana, Ivan Borak iz Virje Otoka, Mariom Hosni iz Tužnoga te Josip Kolarić iz Belice u Međimurju i Franjo Talan iz Križovljana. Ukrzo po osnivanju Društva su pristupili i Marko Majhen i Mijo Ivančić iz Gornjeg Vratna, Mirko Mužek iz Križovljana, Pavao Kancijan iz Čukovca kod Ludbrega, Barbara Turk iz Vratišinca, Branko Kovačić iz Breznice, Zlatko Dianek iz Klanjca, Đuro Huđek iz Petrijanca, Ivanka Družinec iz Krapine, Miljenko Počakal iz Varaždina, Srpak Mirko iz Martijanca i Dragutin Šafarić iz Velenja u Sloveniji. Na osnivačkoj skupštini izab-

ran je Izvršni odbor. Josipu Kolariću, voditelju Istraživačkog središta Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Sabora Republike Hrvatske za Međimursku županiju povjerena je funkcija dopredsjednika Društva, voditelj Istraživačkog središta Komisije za Varaždinsku županiju Franjo Talan izabran je za predsjednika udruge. Društvo danas broji četrdesetak članova različite životne dobi, od 35 do 85 godina, a povjerenje za tajnicu u drugom mandatu dobila je Jasenka Zdelar iz ludbreškog područja.

Spomen križevima obilježili stratišta

U subotu 22. travnja, u dvorani za sastanke Varaždinske županije svečanom sjednicom obilježena je 5 godišnjica rada Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava. Sam rad skupštine započeo je odavanjem počasti svima koji su u proteklom razdoblju poginuli za stvaranje hrvatske države, kao i umrlim članovima Društva, a izvješće o radu u proteklom razdoblju podnijela je Branka Šargač, članica Izvršnog odbora koja je između ostalog istaknula:

"Udruga je osnovana s ciljem podizanja spomen križa na grobištu Dravska šuma Varaždin, utvrđivanju žrtava i obilježavanju ostalih grobišta i stratišta ratnih i poratnih stradanja, a program Društva naišao je na potporu i razumijevanje Varaždinske županije i mnogih pojedinaca i ustanova. U početku Društvo je djelovalo na adresi Vrazova 4, u prizemlju vodotorinja, a zajednički ured dijelili smo s Istraživačkim središtem Varaždin saborske Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava. Ukiđanjem Komisije morali smo iseliti, a utočište smo dobili zahvaljujući razumijevanju gosp. Alfreda Obranića i HDPZ-a na Franjevačkom trgu 7/2 u Varaždinu."

U proteklom razdoblju Društvo je podiglo spomen križeve u Štrigovi, Hrašćanu i Šenkovcu u Međimurju, zatim u Čukovcu Ludbreškome i Kućanu Ludbreškome, a u suradnji s gospodinom Bešenicećem i udrugom Hrvatski domobran Varaždinske Toplice organizirali smo komemoraciju i blagoslov spomen križa na grobištu u Leskovcu, u župi Svibovec.

Dio sudionika svečane sjednice povodom pete obljetnice Društva

Zahvaljujući angažiranju topličkog ogranka Hrvatski domobran, zajedno smo u listopadu 2004. proslavili postavljanje spomenika civilnim žrtvama V. Toplica.

Uz pomoć brojnih sponzora i dobročinitelja uspjeli smo postaviti spomen križ na grobištu Dravska šuma Varaždin, kojeg je 19. lipnja pred dvije godine bla-goslovio msgr. Marko Culej, varaždinski biskup, a tada je prvi put na Dravi, za poratne žrtve rijeke Drave, grada Varaždina i varaždinske Dravske šume služena i misa zadušnica. Kod spomen križa vijence su položila izaslanstva 15 udruga s područja sjeverozapadne Hrvatske, kao i predstavnici Grada i Županije, članovi Hrvatskog društva političkih zatvorenika, udruga Hrvatski domobran, članovi Počasnog bleiburškog voda iz Austrije, Gimnaziji Varaždin, MH Čakovec i Bjelovar i izaslanstvu Trećeg hrvatskog žrtvoslovnog kongresa, koji se tih dana održavao u Zagrebu.

Obilježiti grobove Hrvata iz Međimurja poginulih u susjednim zemljama

Uspostavljena je suradnja s Društvom za ureditev zamolčanih grobova iz Ljubljane, s kojim je u veljače 2001. godine u Varaždinu potpisana povelja o suradnji, jedno vrijeme sudjelovali smo i u radu Komisije Vlade Republike Slovenije za uređivanje prešućenih grobova, a preko njemačke ambasade uspostavljena je i suradnja s Njemačkim savezom društava za očuvanje vojnih grobova. Suradnja je postignuta i sa određenim osobama u Italiji, a ista je zbog prešućenih hrvatskih žrtava stradalih na ostalim bojištima moguća i sa udrugama i vlastima ostalih zemalja (Rumunjske, Mađarske, Austrije – vjerojatno i Ukrajine i Rusije – Francuske). Uspostavljena je i suradnja s Ministarstvom kulture Republike Hrvatske, Konzervatorskim odjelom u Varaždinu, Županijskim, općinskim i gradskim vlastima sjeverozapadne Hrvatske kao i s udrugama koje njeguju uspomenu na prešućene hrvatske žrtve Drugog svjetskog rata i porača, a naročito je dobra suradnja sa Odborom Županije iz Bjelovara za obilježavanje prešućenih hrvatskih žrtava.

Još je 2004. u program ušla inicijativa za podizanje spomenika poginulim vojnicima raznih vojski, koji su u toku rata 41.-45. pokopani na varaždinskom groblju, a čije grobove su vlasti nakon rata uklonile. Stvari idu svojim tokom, a pozitivno mišljenje dobili smo od Varaždinske županije, udruge iz Njemačke i Ministar-

stva kulture. Društvo je zahvaljujući angažiranju Dragutina Šafarića, predsjednika Povjerenstva za Sloveniju razvilo projekt «Pieteta», u kojem se na web stranicama mogu pogledati aktivnosti Društva, kao i prikupljena građa o stratištima i grobištima Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije.

Kao jedan od suorganizatora hodočašća „Tihi koraci dvaju domovinskih ratova“ prišli smo obilježavanju 60 obljetnice Bleiburške tragedije, a trasu puta Vukovar – Bleiburg, dugu oko 500 kilometara, dijelom su propješaćili i naši članovi na čelu sa Josipom Kolarićem. Kroz Varaždinsku županiju hodočašnicima smo na više mješta priredili doček i zakusku, a slike dočeka u Čukovcu i ispraćaja u Virje Otoku obišle su svijet i ostale trajno upisane u uspomene hodočasnika i mještana naselja.

Svoje aktivnosti provodili smo vodeći se mišju da svaki čovjek zасlužuje pravo na dostojan i ljudski pokop te smo nastojali učiniti jedan pomak u vrednovanju prešućivanih i zatajivanih hrvatskih žrtava i obilježavanju masovnih stratišta. Zahvaljujemo svima koji su nam u tome pomogli, a jedno veliko hvala i onima koji posjećuju grobove i spomen obilježja i time doprinose očuvanju uspomene na zatajene hrvatske žrtve poginule u rađanju hrvatske samostalnosti i dugo očekivane slobode.“ – završila je gospođa Branka kratki presjek rada udruge.

O radu podružnice Društva u Čakovcu izvješće je podnio Josip Kolarić, pred-

sjednik, a u svom izlaganju je naglasio: "U mjesecu kolovozu na Dan domovinske zahvalnosti organizirali smo Križni put od župne crkve Macinec do grobišta „Sep“ kod Gornjeg Hrašćana, gdje smo se sjetili žrtava tog grobišta. Prvo je u župnoj crkvi Pohodenja blažene djevice Marije u Macincu služena koncelebrirana misa zadušnica koju je, uz assistenciju domaćeg župnika Stjepana Markušića, služio msgr. Josip Janković iz župe Novo Selo na Dravi, a nakon svete mise koja je započela u 17 sati održana je procesija do 2,5 kilometara udaljenog spomen križa na grobištu, u kojem je potkraj lipnja mjeseca 1945. godine pokopan veliki broj ljudi koji su do ovog stratišta dovoženi kamiona iz pravca Varaždina. Pripremali smo posjetu državi Rumunjskoj, točnije gradu Turdi gdje nam je želja postaviti spomen obilježje za poginule Međimurce prisilno mobilizirane u mađarsku vojsku. Nadamo se da ćemo to uspjeti uskoro realizirati.

I na kraju, ovih dana svjedoci smo da naš trud nije uzaludan. Saznajemo da je Županijski državni odvjetnik uputio zahtjev za istražne radnje vezane za događaje kod Gornjeg Hrašćama (masovna grobnica „Sep“), točnije da se utvrde počinitelji i zločini nad ljudima na toj lokaciji. Nadamo se da će isto postupiti i kod grobišta „Ksajpa“ i grobišta „Repova šuma“ u Štrigovi, gdje svake godine održavamo komemoracije, polažemo vijenče i palimo svijeće." Izvješće o radu Povjerenstva Društva za Republiku Sloveniju podnio je Dragutin Šafarić iz Velenja, a fi-

Za poseban doprinos očuvanju uspomene na prešućene hrvatske žrtve priznanje "Ivan Borak" primio je Zdravko Ivković iz Bjelovara

nancijskom poslovanju izvješće je podnio Stanko Lazar. U narednom razdoblju u Društvu planiraju završiti spomen obilježe na Dravi, sagraditi spomenik poginulim vojnicima (419) pokopanim na groblju u Varaždinu čiji su grobovi odlukom vlasti HSR Hrvatske od srpnja 45. godine „uklonjeni“ s groblja, a u planu je i obnova križeva stradalih vojnika umrlih u poratnom razdoblju u zarobljeničkoj bolnici u Jalkovcu. U planu je izgradnja spomen križa na grobištu „Zamlaka-Plitvički kanal“ u općini Trnovec i izgradnja spomen-križa na grobištu „Gaj-Strmec Podravski“ u općina Petrijanec. Želja je članova Društva da se u spomen na poginule vojнике iz Međimurja koji su bili mobilizirani u mađarsku vojsku i stradali u lavnom na istočnom bojištu podigne spomen obilježe, a spomen križ planira se postaviti i Selcima Križovljanskim i na grobištu „Bunker“ kod Virje Otoka. U planu je evidentiranje svih grobišta na području Varaždinske županije, a želja je članova da se njihove lokacije označe putokazima i natpisnim tablama.

U znak zahvalnosti i osobnog višegodišnjeg angažiranja na obilježavanju grobišta i utvrđivanju žrtava kao i prenošenju istine o prešućivanim hrvatskim žrtvama članovi Društva donijeli su Odluku o dodjeli priznanja „Ivan Borak“, a koje se dodjeljuje pojedincima na uspomenu na umrolog člana Društva koji je svojim višegodišnjim radom i odricanjem gotovo danočno brinuo oko izgradnje, uređenja i

opremanja spomen kapele na grobištu Pancerica u Virje Otoku.

Uručena priznanja „Ivan Borak“ i zahvalnice Društva

Priznanje Ivan Borak primili su Zdravko Ivković, dipl. Oec. iz Bjelovara, predsjednik podružnice Matice hrvatske Bjelovar za podizanje spomen obilježja na području Bjelovarsko - bilogorske županije i izgradnju spomen kosturnice eks-humiranim (293) žrtvama grobišta Lug kraj Bjelovara, pogubljenim sredinom lipnja 1945. godine. Dragutinu Šafaricu iz Velenja, predsjedniku Povjerenstva Društva za obilježavanje grobišta za Republiku Sloveniju - za uređivanje web stranica Društva (www.safaric-safaric.si) i uspostavljenu suradnju sa Komisijom Vlade Republike Slovenije za rješavanja pitanja "zamolčanih" grobov kao i za pomoć na obilježavanju grobišta i stratišta Republike Slovenije. Pavao Kancijan iz Čukovca, kraj Ludbrega za izgradnju spomen križa prešućenim hrvatskim žrtvama naselja Čukovec. Franc Perme iz Ljubljane u Sloveniji, za izuzetno zalaganje u obilježavanju grobišta i stratišta Republike Slovenije i poseban osobni doprinos na izgradnji spomen kapele na grobištu Kočevski Rog, kao i na podizanju spomen obilježja na stratištima poratnih likvidacija diljem Republike Slovenije.

Na prigodnoj svečanosti Franjo Talan, predsjednik Društva dodijelio je zahvalnice osobama i ustanovama, koje su dale doprinos u podizanju spomen obilježja na

području Sjeverozapadne Hrvatske (Međimurja i Varaždinske županije), a primili su ih Barbara Turk za nastojanja oko podizanja Spomen križa u župi i općini Vratinec u Međimurju. Josip Kolaric, predsjednik podružnice Društva u Čakovcu za podizanje spomen križeva na grobištima Štrigova, Šenkovec i Hrašćan. Za obilježavanje grobišta i pomoć u radu Društva zahvalnice su primili i udruga Hrvatski Domobran - Varaždinske Toplice i Sveti Ivan Zelina.

Podružnica Hrvatskog društva političkih zatvorenika – Varaždin, za pomoć Društvu u realizaciji programa Društva i posebnoj pomoći kod izgradnje spomen križa na grobištu Dravska šuma Varaždin. Matica hrvatska Bjelovar, za pomoć kod podizanja spomen križa Dravska šuma Varaždin. Obitelj Hosni za uređivanje grobišta Tužno u općini Vidovec. Općina Petrijanec za pomoć Društvu u realizaciji obilježavanja grobišta Drugog svjetskog rata i porača i za pomoć kod podizanja Spomen križa - Dravska šuma Varaždin. Općina Visoko za pomoć u realizaciji programa Društva i za pomoć kod podizanja Spomen križa Dravska šuma Varaždin, a zahvalnicu Društva dobio je i Ivan Veber iz Čakovca za doprinos na utvrđivanju i obilježavanju lokacija stratišta i grobišta na varaždinskom području.

Zahvalnice će se uručiti i ostalima koji nisu mogli naznačiti skupštini, a između ostalih dobit će ih Varaždinska županija, Grad Varaždin, prof. Bosiljka Paska, Kaja Pereković, Terezija Hercigonja iz Kanade i Hrvatsko društvo Zagorje iz Toronto koje je za spomen križ na Dravi darovalo 2000 dolara, i mnogi drugi.

Pozdravni govor i čestitke na proslavi pete obljetnice rada Društva slavljenicima su uputili Alfred Obranić, predsjednik Hrvatskog društva političkih zatvorenika Republike Hrvatske, Franjo Bešenić, predsjednik ogranka udruge Hrvatski domobran Varaždinske Toplice, Ivan Posavec, predsjednik udruge Hrvatski domobran Sveti Ivan Zelina. Pohvalu radu Društva uputio je i Andelko Stričak, načelnik općine Visoko, a daljnji uspješan rad Društvu poželio je i Nenad Tomašek, zamjenik načelnika općine Petrijanec.

U zahvalnom govoru predsjednika Društva okupljenim članovima i gostima:

- Danas je zastrašujuće s kolikom ignorancijom, omalovažavanjem i nebrigom se hrvatske vlasti gotovo na svim razinama odnose prešućenim hrvatskim žrtvama Drugog svjetskog rata i porača i

Ivan Veber govorio je o stradanjima u poratnom razdoblju u Varaždinu i na rijeci Dravi

žrtvama komunističkog terora. Iako je još 25. siječnja Vijeće Europe prihvatio deklaraciju o osudi zločina komunizma u Hrvatskoj se ne osjeća nikakav pomak u vrednovanju žrtava i obilježavanju grobišta ratnog i poratnog stradanja. Zbog toga još više treba cijeniti i poštivati rad malobrojnih entuzijasta koji svojim nesobičnim i požrtvovnim radom doprinose očuvanju povijesne istine. U pozitivne primjere svakako treba ubrojiti i zalaganje i nastojanje Matice hrvatske Bjelovar i vlasti Bjelovarsko - bilogorske županije. No to je tek jedna zraka svjetla koja rasvjetljuje tamu koja se ponovo nadvila nad prešućene hrvatske žrtve partizansko-komunističkog terora jugoslavenske i hrvatske socijalističke vlasti. Svim nam je poznato da se u Hrvatskoj nalazi preko šest stotina grobišta uglavnom iz poratnog razdoblja, a država i lokalne vlasti uglavnom zaobilaze stradanje svojeg hrvatskog naroda, rijetki su tu izuzeci. Kada je lanjske godine Varaždin bio domaćin „Vatrogasne olimpijade“ brojni gosti posjetili su i Varaždinsko groblje, a neki su se interesirali za stanje grobova i svoje pretke koji su u toku ratnih zbivanja pokopani na groblju. Djetatnici na održavanju groblja nisu znali što bi im odgovorili.

Sačuvati uspomenu na vojnike u preoranim grobovima groblja u Varaždinu

U Varaždinu na groblju ima danas dva spomen groblja, jedno je peginulim i pokopanim vojnicima iz Prvog svjetskog rata, na koje tek podsjeća lijepo uređeni dio groblja u kojem se nalaze istrunule pločice s brojevima poginulih vojnika. Drugi, veći dio spomen groblja, na kojem se nalazi impozantan, velebni spomenik poginulim partizanskim borcima oko kojeg je smješten spomen park površine preko 4 tisuće kvadratnih metara, a grobovima suprotne strane nema ni traga ni spomena. Prešućeno je kao što je i do pred par godina bilo prešućeno grobište uz rijeku Dravu, a koje smo uspjeli spomen križem obilježiti. Grobovi poginulih vojnika u ratu su naredbom vlasti iz srpnja 1945. godine preorani, odnosno s grobova su uklonjeni nadgrobni spomenici, a grobna mjesta uprava groblja prodala je novim korisnicima, iako je komunistička vlast naredila da se površine gdje su bili grobovi suprotne strane „okupatora i njihovih pomagača“ iskoriste za sadnju ukrasnog bilja i drveća. U Varaždinu je učinjen i korak dalje u zatiranju prava i na samu opstojnost hrvatskih žrtava, te je mjesto gdje

su bili „okupatorski vojnici i sluge okupatora“ rasprodano kako bi se i fizički odstranila svaka pomisa o moguću obnovu groblja. I dok Nijemci postepeno obnavljaju grobove svojih vojnika stradalih i poginulih u Drugom svjetskom ratu, što im je kao civiliziranom narodu i dužnost i obveza, mi Hrvati poginule vojnike koji su se u tom istom ratu borili na strani hrvatske države prešućujemo.

Zbog toga jer smatramo da svi pokojnici imaju pravo barem na vlastiti grob, pokrenuli smo inicijativu za izgradnju skromnog spomenika, kao uspomene na pokopane vojnike u preoranim grobovima na varaždinskom groblju, a s tom nakanom upoznat je i Grad Varaždin, Parkovi Varaždin, Vlada Hrvatske, Varaždinska županija, veleposlanstvo Njemačke i preko njih Savez veteranskih udruga koje vode brigu za grobove i groblja njemačkih vojnika u Drugom svjetskom ratu. U dobivenom odgovoru na naš prijedlog, Savezna udruga iz Njemačke nas obavještavaju o učinjenom na obilježavanju grobova njemačkih vojnika i u pismu navode podatak da je na varaždinskom groblju pokopano oko 70 njemačkih vojnika, a udruga je na neki način obnovila spomenike pokopanim vojnicima u Splitu i Zagrebu. Želja nam je sa jednom spomen pločom obilježiti i na nju upisati imena i prezimena svih stradalih i poginulih vojnika na varaždinskom groblju. Sama spomen ploča sa pripadajućim zelenim površinama zauzimala bi oko 10-12 meta-

ra kvadratnih grobljanskog zemljišta što je u odnosu na 4 000 kvadratnih metara druge strane zanemarujuće, pogotovo s obzirom na triput manje ukopanih vojnika koji su se borili pod zvijezdom ili koje je partizanska strana svrstala u žrtve fašističkog terora.

U Varaždinu se nalazi jedno od najlepših groblja Europe. Na tom je groblju u toku Drugog svjetskog rata pokopano oko 420 poginulih i od ratnih operacija i dobivenih rana umrlih pripadnika raznih vojski koje su se ovdje borile. Većina je bila Hrvata, iz sadašnje Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Smatramo svojom rođoljubnom i civilizacijskom obvezom sačuvati uspomenu i na te poginule vojnike prešućivane kroz proteklih 6 desetljeća, za koje se u proteklom razdoblju nije smjelo znati ni da su postojali.

Nakon završetka slavljeničkog dijela većina sudionika Skupštine uputila se do spomen križa na Dravi gdje su zapaljene svjeće, a vijenac su položili Barbara Turk, Ivan Pavlović i Josip Kolarić. O stradanju i poratnim likvidacijama na rijeci Dravi i grobištu Dravska šuma govorio je Ivan Veber, a susret sudionika skupa nastavljen je zajedničkim druženjem u društvenim prostorijama u Šterovoj ulici.

Zajednička snimka sudionika pete obljetnice nakon polaganja vijenca na grobištu Dravska šuma - Varaždin

NACIONALIZIRANJE CRKVENIH STAMBENIH OBJEKATA U KOMUNISTIČKOJ JUGOSLAVIJI I PROBLEM NJIHOVA POV RATKA

Dolaskom jugoslavenskih komunista na vlast 1945. godine oni, u skladu sa svojom ideologijom, ukidaju posebničko, privatno vlasništvo. To je, naravno, partiji donijelo veliku materijalnu korist, a osim ravanje ratom izcrpljenoj hrvatskoj zemlji i hrvatskom narodu. U komunističkoj Jugoslaviji provedene su tri nacionalizacije ili područnjak imovine. Provedene su u razdoblju od 1945. do 1966. godine i to:

- prva nacionalizacija ili oduzimanje imovine prema: »Zakonu o nacionalizaciji privatnih i privrednih poduzeća», 1946. godine

- druga nacionalizacija ili oduzimanje imovine prema: »Zakonu o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta», 1958. godine

- treća nacionalizacija, pod kojom se podrazumijeva područnjak građevinskog zemljišta u gradovima i naseljima gradskog karaktera.

Donošenje i provedba zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada

Nakon provedbe agrarne reforme, prvi pogodak područnjaka (nacionalizacija), raznih zapljena (konfiskacija) i izvlaštenja (eksproprijacija), jedina preostala posebnička imovina koja je imala značajnu vrijednost bili su stanovi, poslovni pro-

Piše:

Alen MATUŠIN

tori i građevinsko zemljište. Nu, već s 1945. komunisti raznim mjerama i propisima u području stanovanja preuzimaju upravljanje stanbenim zgradama s više od tri stana. Tako je vlastniku zgrade ostalo samo pravo prometa i ubiranje stana do 10%. Kada su mnogi stanovi, zgrade i poslovni prostori već bili zaposjednuti, ti su objekti još samo formalno bili u posebničkom vlastničtvu, a NOO – i razna druga tiela radili su s tim objektima što su htjeli i nisu se žurili s formalnim ozakonjenjem preuzimanja stanova od vlastnika. Evo kako o priedlogu »Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskih zemljišta» govori Lidija Šentjurc na sjednici Saveznog izvršnog vijeća: »... nerazdvojivi dio niza socijalističkih akata, donietih poslije naše narodne revolucije, kojima je zajednički jedan te isti cilj: u osnovi i u svim posebnim manifestacijama likvidirati kapitalističke društvene odnose, ...». Njezin izlaganje priedloga zakona je prihvaćeno jednoglasno. »Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta» stupio je na snagu s danom donošenja –

26. prosinca 1958. godine. Po odredbama toga zakona trebalo je provesti područnjak na slijedeći način:

1. najamne stanbene zgrade, tj. zgrade u građanskom vlastničtvu s više od dva stanova ili s više od tri mala stana (stan od dvije sobe sa sporednim prostorijama);

2. sve stanbene zgrade i stanove kao posebne dijelove zgrada, koji su u vlastničtvu pravnih osoba, društvenih organizacija i udruženja građana;

3. poslovne prostorije u vlastničtvu građanskih pravnih osoba, ako ne služe njihovo dopuštenoj djelatnosti;

4. višak preko dva stana u vlastničtvu jednog građanina;

5. poslovne prostorije u stanbenoj zgradi u vlastničtvu građanina.

Odredbe ovoga zakona nisu se odnosile na zgrade i prostorije koje su služile izključivo za vjerske djelatnosti, kao na primjer: crkve, hramove, kapele i dr. Također, odredbe se nisu odnosile na sjemeništa, vjerske škole, te župne, biskupske i patrijaršijske dvorce, osim ako na dan donošenja zakona nisu služile za zdravstvene, prosvjetne, kulturne i druge djelatnosti. Naravno, mnoge su zgrade u vlastničtvu Crkve bile zauzete već nakon rata, 1945. godine i pretvorene u bolnice, plesne dvorane i razne druge namjene. Partija ne samo da je oduzimala, nakon što je oduzela što se dalo oduzeti, nego je odlučivala što će tko u vlastitom stanu raditi. Tako, primjerice, u župnom dvoru, kako ne bi bio nacionaliziran, ne smije biti prosvjetne, zdravstvene, kulturne i druge djelatnosti. Gdje da onda hrvatski narod uči vjeronauk, hrvatsku povijest, kulturu, kada je u školama marksizam postao vjera, a slavnu hrvatsku vojnu i političku povijest zamijenili su partizanski mitovi o njihovim borcima i o borbi protiv, kako to oni zovu, pomagača okupatora. Da bi i tomu doskočili sjemeništu su oduzeli pravo javnosti, a sjemenišne klasične gimnazije nisu se priznavale.

Zemljište na kojem je nikao Novi Zagreb bilo je u vlasništvu Katoličke crkve

Partija je odlučivala i koliko ljudima treba mesta za život, pa je smatrala da čovjeku ne treba i da ne može biti vlastnik više od dva veća ili tri manja stana, kamoli zgrade, zemljišta... Komunisti kažu: «Od svakoga prema njegovim mogućnostima, svakome prema njegovim potrebama.»

Komunističke vlasti gore navedenim zakonom uzele su u obzir i pitanje «naknada», koje će biti izplaćene za nacionalizirane najamne zgrade ili građevinsko zemljište. Kao naknada za čitavu zgradu, zajedno sa zemljištem koje ona pokriva, trebalo je bivšem vlastniku biti izplaćeno 10% od stanarine, koja je bila uplaćena u vremenu od 50 godina. Protiv tog rješenja o «naknadu» nije se moglo žaliti, niti uložiti upravni spor.

Dana 21. siječnja 1959. godine, Izvršno vijeće Sabora NRH osnovalo je Komisiju za nacionalizaciju pri Izvršnom vijeću Sabora NRH. Ta komisija donijela je Upute za provođenje Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta. Kod nacionalizacije najamnih zgrada postupak je bio sljedeći – nakon što občinski narodni odbor objavi oglas, svi građani, pravne osobe, društvene organizacije i sl., koji su na prebivalištu te općine, trebaju prijaviti što su 25. prosinca 1958. imali u vlasništvu, a po ovomu zakonu ne mogu imati. Prijavu je trebalo predati za najduže tri mjeseca. A kako se imovina oduzimala? Vlastnici su imovinu prijavljivali organu vlasti na području svoga prebivališta, a oduzimala im se sva imovina koju po zakonu više nisu smjeli imati, bez obzira nalazila se ona u drugoj občini, kotaru ili republici. Kada bi Komisija utvrdila predmet nacionalizacije i donijela rješenje, vlastnik je u roku od godine dana mogao predati zahtjev za izuzimanje od nacionalizacije. Nacionalizacija je trebala završiti do 31. prosinca 1959. godine, no kako se u provedbi kasnilo rok je produžen do 30. lipnja 1960, ili najkasnije do kraja rujna iste godine. Međutim ni do tada nije bila završena, a razlog tomu bilo je plaćanje po satu, zbog čega se rad namjerno odugovlačio. Većina organa vlasti završilo je s radom na nacionalizaciji do 31. prosinca 1961. godine, a u većim gradovima do kraja ožujka 1962.

Prestankom rada občinskih Komisija za nacionalizaciju, ovlasti tih Komisija

Zgrada na Ribnjaku, podno zagrebačke katedrale bila je u vlasništvu Katoličke crkve

prešle su na tiela občinskih narodnih od-bora, kojima su prvi zadatci bili uvođenje evidencije podruštvenih objekata i zemljišta, te određivanje naknada bivšim vlasnicima. Naknada za zgrade i građevinska zemljišta izplaćivala se u šestomjesečnim obrocima, svakog 15. lipnja i 15. prosinca u godini, u novcu koji nije vrijedio ničemu.

Priprema i nacionalizacija objekata vjerskih zajednica

Nedugo nakon što je donijet «Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta», predstavnici Katoličke crkve su upozorili vlast na moguće probleme kod podruštvenja njezinih objekata.

Biskup Josip Lach, 21. siječnja 1958., je posjetio Komisiju za vjerske poslove NRH, te u razgovoru s njеним tajnikom, Zlatkom Fridom iznio problem kanoničkih dvorova, kurija, te mu iznio poviestno i bogoslovno značenje kurija na Kaptolu. Na to mu je on odgovorio kako Kaptol nema status pravne osobe, a njegova izjava potvrđuje da primjena Zakona na Crkvu ionako nije bila najbitnija. Evo njegove izjave: «Kad bi imali izvestnih opravdanja, kad bi na primjer stav gospodina nadbiskupa Šepera bio drugačiji (!), onda bi se možda moglo pronaći načina, da se na kanonike kao fizičke osobe primjeni onaj član Zakona, koji govori da se vlastnicima ostavlja dva veća, odnosno tri manja stana. No i to bi bilo težko, jer se radi o tom da je vlastnik nadbiskupija, a ne kanonici, te bi to predhodno trebalo urediti kroz zemljištne knjige.» Katolička crkva je obavijestila svoje svećenstvo o načinu na koji će se provoditi podruštvenje Crkvenih zgrada i građevinskog zemljišta. Vodstvo Zagrebačke nadbiskupije je u svom službenom viestniku objavilo najbitnije točke o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta, uz potrebita objašnjenja. Također su objavljene i najbitnije stavke uredbi koje se tiču nacionalizacije.

Na sjednici Komisije za vjerska pitanja, održanoj 13. studenog 1959. godine, njen predsjednik Stjepan Iveković predložio je da se razmotri pitanje podruštvenja sjemeništa na Šalati. Nakon diskusije je zaključio da pitanje nacionaliziranja zgra-

Vojna bolnica u Vlaškoj ulici u Zagrebu, nekoć u vlasništvu Zagrebačke nadbiskupije

da 1 – 6 nije sporno i da to moraju po zakonu riešiti tiela NO-a grada, a što se tiče još nekih zgrada u kompleksu, da se ide na izravnu pogodbu s vlastnikom. Nakon toga član Komisije za vjerska pitanja, Veljko Drakulić, svojim stavom i priedlogom jasno kaže: «(Kaptolu) ne bi nikako trebalo ustupiti dosadašnju vojnu bolnicu u Vlaškoj ulici, jer bi se na taj način omogućio intenzivniji rad Kaptola, a naročito u spremanju njihovih kadrova,» kako će se obračunati s Katoličkom crkvom oduzimanjem njene imovine. S druge stane, Drakulićev priedlog je da se s Pravoslavnom crkvom postupa drugačije, s obzirom na njenu lojalnost vlastima.

Nakon kraće rasprave Komisija za vjerska pitanja NRH, 15. prosinca 1959. godine usvaja sljedeće zakone :

1. Da se formira podkomisija za nacionalizaciju, u koju trebaju ući predstavnici Komisije za nacionalizaciju i Komisije za vjerska pitanja, koji će na osnovu načelnih stavova riešavati konkretna pitanja nacionalizacije zgrada vjerskih zajednica.

2. Kod župnih i parohijskih dvorova, da se polazi od postavki Zakona, imajući u vidu stavove Savezne komisije za vjerska pitanja.

3. Kurije ne treba nacionalizirati, ukoliko se ne radi o većim najamnim zgradama.

4. Staračke domove ne treba nacionalizirati.

5. Odmarališta nacionalizirati i dati ih vjerskim zajednicama na upravljanje.

6. Zgrade vjerskih zajednica, ukoliko ne služe ili nisu služile za vjerske potrebe nacionalizirati.

7. Zgrade zvonara ostaviti vjerskim zajednicama.

8. Zgrade, koje vjernici ostavljaju vjerskim zajednicama nacionalizirati.

9. Vikend kuće, ukoliko su vlasništvo pojedinaca, a nisu veće od dva, odnosno tri manja stana, ne nacionalizirati.

10. Samostane ne nacionalizirati, osim u iznimnim slučajevima, ukoliko su uložena sredstva zajednice radi adaptacije istih, kao i ako su poslovni objekti naslonjeni na zid samostana, a ne služe u vjerske svrhe.

Na osnovu tih zaključaka Komisije za nacionalizaciju oblikovana je Podkomisija za nacionalizaciju objekata vjerskih zajednica. Međutim, zbog različitih stavova prilikom nacionalizacije Crkvene imovine u pojedinim republikama, Komisija za vjerska pitanja NRH pozvala je 16. travnja 1960. na sjednicu predstavnike vjerskih komisija Slovenije i BiH. U raspravi su zaključili da su stavovi u Sloveniji još oštřiji nego oni u Hrvatskoj, a u skladu s tim iztaknuto je da bi se Zakon u cijeloj Jugoslaviji trebao provoditi jednak.

Posjed na kojem je sagrađena zgrada Pedagoške akademije u Zagrebu bila je u vlasništvu Sestara milosrdnica

Uz ostale teme o kojima je na ovoj sjednici bilo razpravljano, razgovaralo se i o drugim objektima u vlasništvu Crkve, te je utvrđeno sliedeće:

1. Staračke domove također ne bi trebalo podruštvljavati, jer takovih zgrada u Hrvatskoj imade malo; jedino treba nastojati da se ne izkorištavaju u druge svrhe.

2. Što se tiče ostalih zgrada vjerskih zajednica, koje su ove stekle oporučno ili po nekoj drugoj osnovi, treba ih podvesti pod podruštvljenje.

3. Zgrade zvonara i orguljaša, s obzirom na to da se radi o manjim kućicama, treba ostaviti vjerskim zajednicama.

4. Zgrade koje vjernici ostavljaju vjerskim zajednicama treba podvesti pod podruštvljenje.

5. Što se tiče vikend – kućica, ukoliko su iste vlasništvo pojedinaca svećenika ili biskupa, a nisu veće od dva odnosno tri manja stana, ne treba ih podvoditi pod podruštvljenje.

6. Samostane ne nacionalizirati, osim u iznimnim slučajevima ako su sredstva zajednice uložena radi preuređenja itd, ali uz predhodnu suglasnost Republičke komisije za nacionalizaciju.

Nakon sastanaka između Crkvenih predstavnika i Komisije za vjerska pitanja NRH, kao na primjer posjete nadbiskupa Šepera Stjepanu Ivekoviću, zbog pitanja nacionalizacije i posebno kanoničkih kurija i vojne bolnice u Vlaškoj, sama nacio-

nalizacija počela je 9. lipnja 1960. godine. Uočljivo je da Katolička crkva, iz uvida u predstavke, razgovore i žalbe, toliku pozornost nije posvećivala podruštvljenju građevinskog zemljišta, koliko slučaju podruštvljenja najamnih zgrada. To je zato jer podruštvljenjem nije obuhvaćen veći broj građevinskih čestica u crkvenom vlasništvu, jer je većina zemljišta već bila oduzeta agrarnom reformom i Zagonom o izvlaštenju.

Po izvješću Komisije za vjerska pitanja od 8. veljače 1964. godine, do završetka rada Komisije za nacionalizaciju u Hrvatskoj, od ukupno 450 zgrada i poslovnih prostorija u Hrvatskoj, Rimokatoličkoj crkvi nacionalizirano je 328 zgrada i poslovne prostorije u devet zgrada, a ostavljenoj je 153 zgrade, 18 stanova i poslovne prostorije u 13 zgrada. Dakle, Crkvi je oduzeto 65% zgrada. Crkva je protestirala zbog mnogih podruštvljenja, međutim bez učinka. Na kraju je i s naknadama bilo problema, jer su se isplaćivale dugi niz godina, tako da je ionako mali iznos istopljen inflacijom.

ZAKLJUČAK

Nadbiskupski duhovni stol odmah po nacionalizaciji predao je zahtjeve za povratak zgrada, ali nakon brojnih razprava i zaključaka problem vraćanja Katoličke crkve u posjed zgrada nije riešavan godinama ili nikada. Nakon rata komunistička vlast krenula je u obračun i s Katoličkom

crkvom, što se rezultiralo brojnim ubojstvima i zatvaranjima katoličkih svećenika. Oni su Crkvu onemogućavali na razne načine: izbacivanjem vjeronauka iz svjetovnih škola, zabranama vjerskog tiska i nizom drugih poteza koji su imali suzbiti rad Katoličke crkve, a na kraju i oduzimanjem Crkvene imovine. Agrarnom reformom, pljenidbama, izvlaštenjem i podruštvljenjem imovine osiromašena je hrvatska zemlja, hrvatski narod i Katolička crkva, koju je posebno pogodila agrarna reforma, jer joj je poljoprivreda bila jedno od važnijih izvora prihoda. Crkva je pala na teret narodu koji je i sam gladovaо. Komunistička promičba nastojala je kroz medije opravdati svoje reforme. Tako su govorili kako oduzimaju zemlju Crkvi, a daju je seljacima, želeći da narod, nezadovoljan režimom i osiromašenjem, prenese bijes na Crkvu. Međutim, nisu imali znatnijeg uspjeha. Njihove reforme prihvaćali su oni koji su se htjeli dobro okoristiti njima na račun naroda, a hrvatski se narod priklonio svojoj Crkvi, ne samo iz vjerskih razloga. I na taj je način pokazivan odpor komunističkoj vlasti i njihovom režimu. Kada su komunisti uvidjeli da Crkvu ne mogu slomiti, tada su se pokušali s njom sporazumjeti. Glavnim krivcem lošeg odnosa između Crkve i države označili su kardinala Alojzija Stepinca. U svakom slučaju pokušaj komunista da oduzimanjem imovine materijalno oslabi Katoličku crkvu i tako je prisile na popuštanje, nije uspio. Nije ni mogao uspjeti jer se zasnivao na pogrešnoj predpostavci da se hrvatski narod i njegovu Crkvu može kupiti bilo bogatstvom, bilo glađu.

Zgrada bolnice u Vinogradskoj ulici u Zagrebu bila je također u vlasništvu Sestara milosrdnica

TITO I BLEIBURG

Dvije riječi koje su dramatično i nerasidivo povezane, a tako će i ostati dok bude svijeta i vijeka. Iza nas je mjesec svibanj u kojem jedni slave Tita, a velika većina Hrvata s tugom se sjeća pokolja i križnog puta od Bleiburga pa do krajnjeg istoka bivše Jugoslavije, u kojem je mučeno i ubijeno nekoliko stotina tisuća Hrvata. Sve se to zabilo u kratkom vremenu i nakon završetka rata, u svibnju 1945. godine. Prljavom igrom engleske politike, oko pola milijuna Hrvata izručeno je Titovim partizanima, na nemilost komunističkih koljača. Mitraljesko štekstanje na goloruke zarobljenike, koji su se dobrovoljno predali, započelo je već iza zavoja ceste, nakon napuštanja Bleiburškog polja.

Danas govoriti o Titu i velicati njegovu ličnost je zločin. Da je pala samo jedna nevina žrtva, Tito bi po svim kriterijima bio zločinac, jer je za nju izravno bio odgovoran. Nažlost, i danas ima visokopozicioniranih političara koji govorile o zasluzenoj kazni nad određenim brojem zarobljenika. Sve se događalo u ime bratstva i jedinstva, u ime pravde za sve, u vremenu kada je rat prestao, kada su sve konvencije o ljudskim pravima zarobljenih bile i ostale na snazi. Bio je to genocid i zločin protiv čovječnosti nad Hrvatima, bez suda, bez obrane, već okrutna egzekucija i masakr. Žalosno je danas slušati neke zastupnike i zastupnice u Saboru, kada kažu da se никакo ne mogu uspoređivati i stavljati u istu razinu komunizam i fašizam, odnosno nacizam, jer je u ideološkoj podlozi komunizam zastupao čovjeka, njegovu slobodu, pravdu, a fašizam i nacizam da su se temeljili na rasizmu.

Od samog početka znalo se što je cilj fašizma, odnosno nacizma i to se nikad nije krilo. Komunizam je proklamirao pravdu i slobodu za sve, a u praksi je bilo posve suprotno i još strašnije od rasnih ideologija. Obećavao je ono što čovjeku po svojoj

Piše:

Josip KOKIĆ

prirodi pripada, slobodu, dostojanstvo, život dostojan ljudskog bića, a podario je nož u ledja. Za te zločine, najstrašnije u Europi nakon Drugog svjetskog rata, niko i nikada nije odgovarao, a najljepši zagrebački trg još uvek nosi ime na redvodavca tih zločina, maršala Tita. Sramotno za sve dosadašnje vlasti, što se ne

jest u teškim nevoljama i upitne budućnosti u smislu opstanka. Nekadašnji najveći zagovornici željezne zavjese i protivnici Zapada, danas su najveći zagovornici integracije s onima koji su suodgovorni za velikosrpsku agresiju na sve nesrpske narode. Tko može povjerovati u njihovu iskrenost? Bivši premijer Račan je čak na čelu Odbora za praćenje pregovora s EU. U svemu tomu ima i povjesničara koji Titu daju neshvatljive atribute i pohvale, a pritom umanjuju ili zaboravljaju njegovu zločinačku stranu. U Saboru stalno slušamo o njegovoj zasluzi za Ustav iz 1974., na osnovu kojeg smo tobože dobili državu. Pri tomu se namjerno zapostavlja pogrom Hrvatskog proljeća i sjeću kadrova, koji su bili temelj kasnjem Ustavu, donesenom zbog želje partijskog vrha za smirenjem situacije. Također se zapostavlja krvava agresija na RH, te da smo državu dobili svojom žrtvom i veličanstvenom obronom u Domovinskom ratu, a ne Ustavom iz 1974. Temelj ove države su žrtve i Vukovara kao i one pale diljem čitave Hrvatske. Sve ostale priče su samo tlapnja i davanje značaja onima kojima Hrvatska nije nikada ništa značila. Danas se naši generali iz Domovinskog rata ne spominju, vojna i policijska kadrovska struktura se mijenja, a one koji su stvarali državu izbacuju se na ulicu. Šime Lučin zaboravlja što je činio na Markovu trgu prilikom štrajka policijaca zbog brojnih otkaza. Bio sam neposredni svjedok nasilja i krajnje neljudskosti. Tada je i jedan policajac, prvi hrvatski redarstvenik, izvršio suicid, jer mu je dostojanstvo bilo krajnje povrijeđeno.

Nasuprot svemu navedenom Titu se i dalje glorificira, a one koji mu daju bezrezervnu podršku i dalje se štiti i protežira. Još nam dijele i lekcije o demokraciji i ljudskim pravima. Toliko o svemu povodom rođendana njihovog druga Tita.

Josip Broz Tito

mijenja jer komunisti i njihov mentalni sklop nije ni sišao s vlasti. Pa komu bi odgovarali? Zar sami sebi?

Oni koji tuguju i žale za Titom, starci, ali i njihovi klonovi, stvarno žale za onim što su imali, za značajem i moći kojom su raspolagali. Tito je samo simbol svega toga. U čestitih Hrvata bilo je iskrene želje za pomirenjem, ali kod ljubitelja Tita i njegovih nedjela toga nije bilo, već samo želja i strast za očuvanjem vlasti u novim uvjetima. Upravo zbog toga Hrvatska i

NOVI SPUTAVAJUĆI OKOVI (II.)

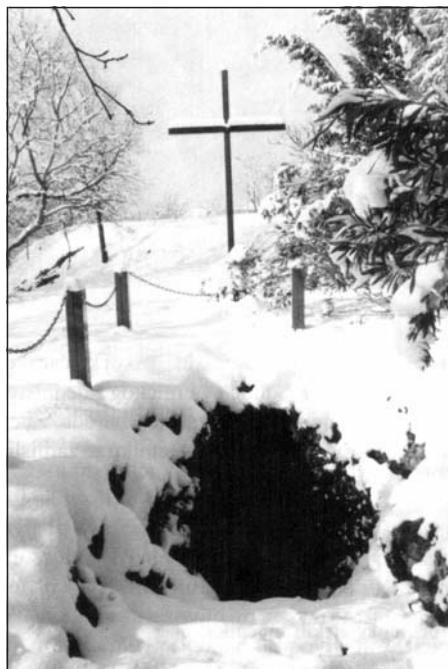
Odnos prema Katoličkoj crkvi

Još prije rata, a posebno u njegovu tijeku, jugoslavenski su komunisti vodili poseban ideološki rat protiv Katoličke crkve, prikazujući je reakcionarnom i u potpunosti negativnom institucijom i produženom rukom fašizma i nacizma, te optužujući je za suradnju s talijanskim i njemačkim okupatorom i s institucijama NDH. O žestini i nemilosrdnosti te ideološke borbe govori činjenica da su partizani i komunisti tijekom rata, do 9. svibnja 1945., ubili 299 svećenika, devastirali i zapalili mnoge sakralne objekte te opljakačkali crkvenu imovinu. Taj i takav rat nastavljen je i nakon Drugog svjetskog rata. Iako je zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac u čitavu svom djelovanju, a posebno tijekom rata i uz opasnost po vlastiti život ustajao u obranu čovjeka riječu i djelom, bez obzira na nacionalno podrijetlo, vjeru i ideologiju, spašavajući mnoge proganjene Židove, Srbe i druge, a njegove proturasne propovijedi komunisti su širili kao svoje letke, dokazujući da je i Stepinac s njima, odmah po ulasku partizana u Zagreb nadbiskup Stepinac je bio uhićen i zatvoren negdje u Zagrebu, da bi ga se prestrašilo i na njega utjecalo da odvoji Crkvu u Hrvata od Rima i uspostavi Hrvatsku nacionalnu crkvu, nezavisnu od pape i Vatikana. Kad je 3. lipnja 1945. Stepinac pušten iz zatvora, dan kasnije posjetio je Bakarića i Tita. U razgovoru s njima tražio je da se obustave progoni Hrvata i Katoličke crkve općenito, a zauzimat će se za to, za vjerski odgoj u škola-ma i protiv oduzimanja crkvene imovine i kasnije, u upućenim im pismima. Premda su komunisti još i u tijeku rata, a i kasnije do izglasavanja Ustava FNRJ u siječnju 1946., kad je Crkva odvojena od države, ponekad i taktizirali s Katoličkom crkvom i njezinim predstavnicima, pa i nastupajući nekada zajedno na javnim skupovima, sva žestina te ideološke borbe ogleda se i u podatcima da je na Križnom putu ubijeno 59 svećenika, a nakon što je rat završio, na najokrutniji način likvidirano je 188 svećenika, uglavnom bez istraga i suđenja, te 12 katoličkih bogoslova na od-

Piše:

Andelko MIJATOVIĆ

služenju vojne obveze u jugoslavenskoj vojsci. I druge su kršćanske vjerske zajednice prolazile slično. Kad je komunističko vodstvo uvidjelo da neće postići svoj cilj i razdvojiti Katoličku crkvu od Hrvata od Vatikana, primijenilo je sva moguća sredstva u progona Crkve uhićenjem i suđenjem više stotina svećenika na teške zatvorske kazne, pa i samoga zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca, koji je uhićen 18. rujna 1946. i nepun mjesec dana kasnije, 11. listopada,

Sklonište i mučilište širokobrijeških franjevaca

osuđen na 16 godina zatvora, te gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od pet godina. Zabranjena su crkvena društva, oduzimana crkvena imovina, zatvarane crkvene škole i u tijeku najžešćih napada na Crkvu, g. 1946. – 1948. skoro da nije bilo institucije i sakralnog objekta Katoličke crkve, koja nije bila objekt napada. Skojevci i partijaši mnoge su župnike protjerali iz njihovih župa, ometali su vjerske obrede, fizički napadali i premlaćivali pojedine svećenike i biskupe, provaljivali u crkve i druge sakralne

objekte, te crkve rušili miniranjem. Pretvarali su ih u skladišta, te na razne načine oduzimali crkvenu imovinu. Ne samo da su članovi partije morali prekinuti svaku vezu s Crkvom i vjerskim tradicijama, nego su to morali učiniti i svi drugi zaposleni u javnim službama od najnižih do značajnijih radnih mjesta, od 1945. g. pa sve do nestanka komunističke Jugoslavije početkom devedesetih godina. Progonima su bili izloženi zbog prakticiranja vjere posredno ili neposredno svi, prikazujući ih kao nazadne i politički reakcionarne, a posebno u okviru obrazovnih institucija srednjoškolsku i sveučilišnu mladež. Ta još su nam u sjećanju progoni članova partije ili ljudi u javnim službama, čiji su članovi obitelji prakticirali crkvene obrede, ili su jednostavno bili nazočni zadušnicama svojih pokojnika, crkveno se vjenčali i slično.

Selo u poratnim godinama

Dok se s jedne strane, u općoj nestaćici svih namirnica i artikala, dirigirano potiskujući i onemogućujući politički pluralizam, pristupilo izgradnji društveno - socijalističkog uređenja po koncepciji KPJ i po uzoru na SSSR, te obnovi u ratu porušene zemlje, prometnica, mostova, bolnica, tvornica, stambenih zgrada i slično, dobrim dijelom uništenih po pobednicima, s druge strane, također po uzoru na sovjetsko iskustvo, pristupilo se represivno prema čitavom pučanstvu nove državne zajednice.

Odmah po osvajanje vlasti, g. 1945., pristupilo se uvođenju jedinstvene monetarne – dinara. Tada je oduzet čitav novac u iznosu višem od 5 000 dinara. Također su oduzeti i svi prihodi viši od 25 000 dinara, stvoreni od 1941. – 1945. g., nakon odbitka troškova. Nakon masovnih strijeljanja u svibnju, lipnju i srpnju 1945. g. pokrenuta je borba protiv političkih neistomišljenika, pri čemu se koristi frazeologija «banda», «kontrarevolucija», «reakcija», mnogi su likvidirani bez suđenja i nastalo je razdoblje masovnih suđenja preživjelim pripadnicima institucija NDH-a, uglednjim pripadnicima Hrvatske seljačke stranke popraćeno zago-

netnim ubojstvima mnogih njezinih pripadnika i uglednika općenito, a posebno ljudi koji su nekad živjeli u inozemstvu. U vrijeme izbora za Ustavotvornu skupštinu u studenom 1945.g., u zatvoru se nalazilo na desetke tisuća Hrvata, a više desetaka tisuća nije ih imalo pravo glasa.

Rekvizicija, prisilno oduzimanje hrane seljacima, prvenstveno žitarica i stoke kojima su se pos trojbe Narodnooslobodilačke vojske tijekom rata prehranjivale, nakon rata nastavljeno je pod drugim oblikom, uvođenjem sustava prisilnog otkupa poljoprivrednih proizvoda s unaprijed određenim minimalnim cijenama, dajući za oduzete živežne namirnice i kuponе za industrijsku robu po vrlo niskim cijenama, koju se obično nigdje nije moglo nabaviti. Ti razrezi otkupa poljoprivrednih proizvoda određivani u kotarskim i općinskim odborima, često su bili u nesrazmjeru s mogućnostima većine seljaka, osobito onih koji su politički i ideološki smatrani nepodobnjim, reakcionarnim, neprijateljskim, kako ih se obično nazivalo. Upravo ti razrezi prisilnog otkupa poljoprivrednih proizvoda slabili su privatna gospodarstva, a često su služili za gospodarsko uništenje pojedinih, politički nepodobnih obitelji, kojima je oduzimano sve što je služilo životu i preživljavanju.

Po sovjetskom uzoru, na osnovi zakona od 23. kolovoza 1945. s osnovnim načelom da zemlja pripada onomu tko je obrađuje, bez odštete je oduzeta zemlja protjeranom i likvidiranom njemačkom pučanstvu, oduzeti su svi posjedi sa šumom, veći od 45 hektara, odnosno iznad 25 – 35 hektara površine, zatim crkveni posjedi, posjedi banaka, posjedi nestalih osoba, neseljaka i drugih. Veći dio oduzete zemlje podijeljen je kolonistima, većinom Srbima i Crnogorcima i politički podobnim mjesnim seljacima, a ostatak je dodijeljen državnim imanjima, kolhozima i državnim ustanovama. Zbog toga što se na oduzeta imanja u istočnoj Slavoniji, Srijemu, Banatu i Bačkoj masovno kolo-

Kardinal Stepinac

niziralo Srbe iz svih krajeva Jugoslavije, Hrvati iz Bosne i Hercegovine koji su zbog ratnih djelovanja, pustošenja i ubijanja od 1941. – 1945., masovno napuštali svoje domove, 1946.g. morali su prisilno napustiti svoja prebivališta u sjevernoj Hrvatskoj i Slavoniji i vratiti se u svoja mjesta, iako u njima nisu imali nikakvih uvjeta za život, jer su im kuće većinom bile uništene, imanja zapuštena, bez hrane i drugih nužnih potrepština za nastavak života. Protivno tomu, Hrvatima iz Pounjja, Like i zapadne Bosne – Drvara, Grahova, Borčevca, Krnjevića, Zrmanje, Gračaca, Korenice, Udbine, Gvozdanskog, Zrinja i drugih mjesta, te iz Španovice u zapadnoj Slavoniji, koji su pred četničko – partizanskim ratnim zločinima morali napustiti svoja ognjišta, nakon što je rat završio onemogućeno je povratak na svoja imanja. Povratak je onemogućen čak i pripadnicima NOP-a, a radi zastrašivanja drugih povratnici su bili i ubijani, a ubojice nikad nisu otkrivene. Španovici je promijenjeno ime u Novo Selo.

Iako je komunističkom režimu, po sovjetskom uzoru, već od početka bio cilj organiziranje kolektivnih zadružnih gospo-

darstava, iz političkih razloga tomu se nije pristupilo odmah i prisilno. Premda je zakon o zadružama ili kolhozima bio usvojen 18. srpnja 1946., prisilnoj kolektivizaciji, uz obrazloženje da će porasti proizvodnja i dohodak, pristupilo se tek 1948. godine, nakon sukoba s Kominformom, da bi se dokazalo kako su jugoslavenski komunisti bolji od sovjetskih drugova. Kolektivizacija je ubrzana nakon što je 6. lipnja 1949. donesen zakon o poljoprivrednim zadružama, a pri tomu je režim, da bi privolio seljake da se uključe u radne zadruge, ili kolhoze, radi zastrašivanja koristio sva sredstva, od političkih uvjerenja i prijetnji do fizičkih maltretiranja, zatvaranja i montiranih sudskih procesa, pa i likvidacija uglednijih pojedinaca. Komunistička vlast je uložila velik napor, ne birajući sredstva, da bi uspjela u svom programu kolektivizacije, ali pošto program godinama nije davao značajnije rezultate, prišlo se

preorientaciji agrarne politike, te je 30. ožujka 1952. donesena naredba o vlasničkim odnosima i reorganizaciji seljačkih radnih zadruga, kojom je seljacima dopušteno napuštanje radnih zadruga, tako da je nakon toga za nekoliko mjeseci prestao postojati velik broj radnih zadruga, a ostale su samo one u kojima su se nalazili članovi Partije i bezemljaši, koji u zadrugu nisu ulagali svoje posjede. No, ideja kolektivizacije u jugoslavenskom komunističkom sustavu nije se napuštala, nego je se, bez obzira na dotadašnje negativno iskustvo, nastojalo i dalje podržati. Savezna narodna skupština u Beogradu je ubrzo, 22. svibnja 1953., donijela novu odredbu, zakon o zemljišnom fondu i dodjeli zemlje poljoprivrednim organizacijama, kojim je, tobože da se spriječi eksploracija radne snage, maksimalna granica privatnoga posjeda snižena na 10 hektara, a višak predan državnim poljoprivrednim zadružama, što je sve pridonio novoim pritiscima i novim progonima svih koji su takvim odnosom prema seljacima bili nezadovoljni. Osim takvim oduzimanjima zemljišta seljacima, u svim je

sredinama, u skoro svakoj općini, na većim kompleksima obradivih površina oduzimana zemlja seljacima i na tim i na tim površinama su uspostavljana državna poljoprivredna dobra. U odnosu na poljoprivredne zadruge i druge poljoprivredne ustanove koje su u banci mogle dizati kredite i jeftinije nabavljati potrebne artikle, seljak nije mogao dobiti nikakve povlastice, nego je, naprotiv, morao plaćati visoke poreze na svu imovinu, pa i na vozila i konjske zaprege. Do nove diskriminacije seljaka došlo je 1953.g. uvođenjem tzv. Vijeća proizvođača, u kojem nisu bili zastupljeni seljaci nego radničke organizacije, poljoprivredne zadruge, državna imanja i obrtničke organizacije. Iako je 1957.g. omogućeno davanje kredita na neka dugoročnija ulaganja i individualnim seljacima, sve navedeno pridonijelo je opadanju poljoprivredne proizvodnje i velikom uvozu hrane iz Sjedinjenih Američkih Država. Privatni seljački posjed je osiromašio, sela su napuštana, a gradovi su se punili. Nakon zasićenja u zapošljavanju po gradovima, polovicom pedesetih godina počelo se masovno bježati u inozemstvo, a šezdesetih se počelo legalno odlaziti na tobože privremeni rad u inozemstvo.

Komunističko gospodarstvo

Komunistički je režim odmah po osvajanju vlasti započeo i s radikalnim reformama u gospodarstvu, koje je, osim poljoprivrede, bilo u potpunosti podržavljeno. Sva su poduzeća podruštvljena, uvedena je planska privreda, cijene su bile kontrolirane, a sve do 1951. g. trgovalo se pomoću bonova, točkica i potrošačke karte s više kategorija, ovisno o statusu pučanstva. Ograničena je kupoprodaja zemljišta i uvedeno je progresivno oporezivanje dohotka. Slobodna prodaja tekstilne robe, obuće i živežnih namirnica uvedena je tek 1952. godine. Obnova u ratu porušene zemlje i svih njezinih struktura obavljena je kroz omladinske i općenito radne akcije, koje su bile besplatne i tobože dobrovoljne, a zapravo su bile prisilne i to dvojako: ili zbog dokazivanja omladinske svijesti, jer su se svaki mladić ili djevojka, da bi nešto postigli bilo u školi, na fakultetu ili u svakodnevnom životu, trebali dokazati upravo u tim omladinskim radnim akcijama; ili zbog jednostavnog, prisilnog odvođenja iz kuće i iz obitelji, po selima i po gradovima, jednog ili većeg broja članova. Oni koji su u okviru tijela državne uprave zaduženi za takve organizacije, dokazivali su se što većim uspjehom radnih akcija, bez obzira na način na koji se uspjeh postizao i kakve

su opće posljedice toga bile u svakodnevnom životu pučanstva. Godine 1947. uveden je petogodišnji plan razvitka privrede FNRJ, s određenim zadacima u industriji, poljoprivredi, društvenoj proizvodnji, nacionalnom dohotku. Uvedena je radna obveza putem tzv. aktivizacije ili mobilizacije seoske radne snage. «Kult zemlje» zamijenjen je «kultom radnog odnosa», što je također pridonijelo naglonom povećavanju gradskog radništva. Sve je to provođeno represijom. U početku, sve do izbijanja Kominforma 1948.g., jugoslavenska privreda bila je orijentirana na SSSR i druge istočnoeuropeiske, komunističke i socijalističke zemlje, a nakon Kominforma, 1949.g. sa SSSR-om i drugim komunističkim zemljama raskinuto je 46 međudržavnih ugovora. Postupno se Jugoslavija priključivala i na zapadnoeuropecko gospodarstvo, no unutar zemlje i dalje se nije gospodarilo po zakonima slobodnog tržišta, nego po zakonima planske proizvodnje, opterećene komunističkim ideološkim okovima, a pomoć zapadnih kapitalističkih zemalja se odbijala. U srpnju 1948. i u rujnu 1950. raspisana su dva narodna zajma s otplatom kroz deset godina i uz 3% kamata. Sve je to pridonjelo početku krize državno – centralističkog sustava kroz deformacije u proizvodnji, razmjeni i rasподjeli. Da bi se izbjegle

Hrvatsko selo

Omladinska radna akcija

te nepravilnosti, 1950.g. je donesen zakon, kojim je upravljanje tvornicama, rudnicima, prometnim, transportnim, trgovackim, poljoprivrednim, šumarskim, komunalnim i drugim državnim privrednim poduzećima, kao općenarodnom imovinom, povjereni radnicima kroz tzv. radničke savjete, koji su sami trebali upravljati poslovima poduzeća u kojima su radili. Ustavom od 1963.g. samoupravljanje je prošireno i na sve ostale radne i političke organizacije, državne ustanove i udruženja.

Proizvodnja i svakodnevni život u socijalističkoj Jugoslaviji su, osobito do 1966.g., bili stalno pod kontrolom partije i sputavani ideoškim okvirima. Trenutni uspjesi u privredi i civilizacijski napredak u životu čitava pučanstva bili su prividni. Posebna prekretnica u industrijskoj privredi Hrvatske je bila 1958.g., kada su postignuti dobri rezultati u proizvodnji ugljena, čelika, nafte, električne energije, tvorničkih strojeva i postrojenja, tekstila, hrane, namještaja, papira, kože, gume, obuće i drugih proizvoda, te u trgovini, brodogradnji, pomorstvu i turizmu.

Međutim, iako je i Jugoslavija zadnjih godina imala određenog napredka u svim granama proizvodnje i djelovanja, raspoložujući kreditom Sjedinjenih Američkih Država od dvije i pol milijarde dolara, velikim prirodnim bogatstvom i povoljnim međunarodnim prometnim položajem, početkom šezdesetih godina ukupni privredni, a i svakodnevni život zapao je u duboku krizu, o čemu je progovorio i predsjednik države Tito, u Splitu 8. svibnja 1962., iznijevši podatak da je platežna bilanca Jugoslavije u manjku 800 milijuna dolara. Bez obzira na sve teškoće, u Hrvatskoj su u prvoj polovici šezdesetih godina izgrađene zračne luke u Dubrovniku, Splitu, Zadru, Puli i na Krku, a dovršena je i Jadranska cesta, što je pridonjelo razvoju turizma, time i drugih privrednih grana.

Razvitak hrvatske privrede posebno je kočilo davanje deviza u saveznu blagajnu i velike finansijske obveze prema saveznom fondu za pomoć nerazvijenim krajevima Jugoslavije. Velik broj privrednih reformi nisu pridonijeli ozdravljenju ni jugoslavenske ni hrvatske

privrede, pa ni reforma iz 1965.g., koja je bila osmišljena na uvažavanju tržišnih kriterija, boljem plaćanju radnika, uvažanju modernih strojeva, otpuštanju viška radnika koji su opterećivali pojedina poduzeća i radne organizacije i denominaciju dinara, kao ni reforma državne sigurnosti iz 1966.g., kroz koju se posebno ogledao sukob samoupravno – demokratske i državno – centralističke orientacije, na čelu s najmoćnijim čovjekom u državi, nositeljem velikosrpske politike i centralizma, podpredsjednikom Jugoslavije Aleksandrom Rankovićem, čijim je ustrojem jugoslavenska policija posebno negativno utjecala na ukupni život jugoslavenskog društva, strogog kontrolirajući.

Zaključak

Iako su Hrvati u antifašističkom pokretu u tijeku rata sudjelovali u velikom broju i nadprosječno više nego i jedan drugi narod bivše Jugoslavije i mada je jugoslavenski ustav deklarativno jamčio nacionalnu ravноправnost svim narodima, u centralističkoj komunističkoj Jugoslaviji, sa srpskom prevlašću i s gušenjem nacionalnih osjećaja, te svih prava i sloboda, Hrvati su u ovom prikazu obuhvaćenim razdobljem u svim oblicima života bili zapostavljeni i u podređenom položaju, bez obzira da li su pripadali Komunističkoj partiji ili ne, onemogućavalo ih se u napredovanju, osobito u vojsci, u državnim službama, diplomaciji te u sigurnosnim službama. Mnogo ih je politički progonjenih, po objektivnoj procjeni skoro 100.000 Hrvata u tom razdoblju bilo je osuđeno na smrt i zatvorske kazne, skoro 250.000 ih je policijsko – sudske tretirano, a kad je smijenjen Ranković, u srpnju 1966.g., izašlo je na vidjelo da su se za 1.300.000 Hrvata vodili policijski dosjeli. Nisu bolje prošli ni Hrvati u iseljeništvu i emigraciji, koje se nastojalo pridobiti za jugoslavenski program, špijuniralo ih se i sililo na policijsku suradnju. Više desetina ih je likvidirano, a neki su postali i žrtve otmice jugoslavenske tajne policije.

NDH U VIROVITICI 8. TRAVNJA 1941. BORBA DO SMRTI ZA HRVATSKU DRŽAVU (III.)

**Kako je razmišljao i djelovao
ustaški povjerenik za Viroviticu
dr. Milan Badovinac**

Nasuprot Jugoslaviji je stajala ideja Nezavisne Države Hrvatske kao prirodno-povijesna težnja hrvatskog naroda za vlastitom državom, te kao bezuvjetan zahtjev slobode, napretka i razvoja. Prirodnost tog hrvatskog zahtjeva nastojala se najprije uništiti svođenjem hrvatskog naroda na jugoslavensko pleme. Kad to nije uspjelo izmišljeni su ideološki razlozi da bi opravdali i do današnjeg dana opravdavali uništavanje onog prirodno-povjesnog poriva ka vlastitoj suverenoj državi, ostvarenog u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Premda je predsjednik HSS-a dr. Maček ušao u Simovićevu pučištičku vladu stranački prvaci na terenu sve i da su htjeli nisu mogli slijediti politiku generala Simovića, njegove vlade i kasnije ministra vojnog Draže Mihailovića.

Simovićeva politika nije bila samo usmjerena protiv pristupa Trojnom paktu nego i protiv hrvatskog naroda u što je bilo uvjerenio i vodstvo HSS-a. (1) Na dan puča britanski konzul Rapp javlja iz Zagreba da je komandant 4. jugoslavenske armije dobio ovlaštenje da održava red i mir u Hrvatskoj i Sloveniji: "Protiv pete kolone bit će poduzete drastične mјere ako i kad bude proglašena puna mobilizacija." (2) Istoga dana, 27. ožujka 1941., pukovnik Garbatovski naređuje provedbu tih drastičnih mјera u Virovitici, tj. da se pokoluvi viđeniji "nacionalisti", pri čemu trebamo paziti da nas ne zavede izraz nacionalisti. (3) Budući da britanski konzul na dan vojnog puča zna za planove o drastičnim mjerama, a pukovnik Garbatovski ih taj dan pokušava primjeniti, postavlja se pitanje kad su ti planovi nastali. (Draža Mihailović bio je tada također pukovnik iste vojske) Radi se o planiranju zločina nad istaknutim predstavnicima hrvatskog naroda. To je nastavak onog zločina koji je radi obezglavlјivanja hrvatskog naroda

Piše:

Vlatko LJUBIČIĆ

počinjen u beogradskoj skupštini. Prava meta je cijeli narod, jer kad padne glava, pada i tijelo. Tu je na djelu genocidni projekt Velike Srbije.

Genocid i etničko čišćenje

Da bi u Jugoslaviji neki Hrvat dospio na listu za likvidaciju nije trebao biti nacionalist, što se vidi i iz pisma koje partizanski borci iz Suhopolja 29. srpnja 1945. šalju Andriji Hebrangu: "Pravoslavci govore da će oni likvidirati i Hrvate komuniste za probitak svojih ciljeva." (4) Malo dalje, u istom pismu Andriji Hebrangu partizani govore o partizanskom pokolju nekoliko stotina hrvatskih zarobljenika i Petoj crnogorskoj brigadi koja je to učinila: "Ovi drugovi koji su bili u V. Crnogorskoj proleterskoj brigadi govorili su narodu da su prije bili četnici, a sada su prešli u partizane. Iz toga se može zaključiti da ovi Srbi sada kao četnici pod drugom firmom (maskom) ubijaju nevine Hrvate."

Kontinuitet srbojugoslavenskog terora i zločina nad hrvatskim narodom je posve očit i neprekinut od nastanka zajedničke države 1918., preko Kraljevine Jugoslavije, Drugog svjetskog rata, komunističke Jugoslavije i Domovinskog rata. Isto tako i povezanost jugovojske i četnika sve od Kraljevine Jugoslavije, preko srpskog ustanka u srpnju 1941., koji predvode četnici i komunisti, pa do "putujućih četnika" (5) koji tijekom rate prelaze sad na jednu sad na drugu stranu, zatim do masovnog prelaska četnika u partizane na kraju Drugog svjetskog rata, te do zajedničke četničko-jugoarmijske agresije na Republiku Hrvatsku. Srbojugoslavenski teror i zločin nad Hrvatima su izrasli u genocid i etničko čišćenje. Hrvatski izbor između zatiranja i slobode bio je istovremeno izbor između Jugoslavije i nezavisnosti. Pobjeda Jugoslavije značila je genocid, nasuprot tome opstanak, život i sloboda utemeljeni su u ideji i proglašenju Nezavisne države Hrvatske. Sadašnja Republika Hrvatska slijedi ideju nezavisnosti, a ne jugoslavenstva, te je i sama morala voditi istu borbu na život i smrt protiv Jugoslavije kao i Nezavisna Država Hrvatska.

Pristup Jugoslavije Trojnom paktu

Srpskokomunistički zločini u ratu i poslije Drugog svjetskog rata desetkovali su hrvatski narod od čega se nije nikad oporavio. Najviše je stradao najživotniji, najsvjesniji, najborbeniji sloj hrvatskog naroda.. Svjesno su razarane političke, gospodarske, kulturne, vjerske i druge organizacione strukture hrvatskog naroda. Istrijebljena je njemačka nacionalna manjina, koja se u Virovitici pomalo pretapala u hrvatski narod. To dokazuju brojni Hrvati s njemačkim prezimenima. Radi njihove imovine jugokomunisti su istrebljivali i imućnije Židove. Hrvatska Komisija za utvrđivanje žrtava Drugog svjetskog rata je utvrdila 250 takvih slučajeva. (6) Zato što je nalazila "premali" broja žrtava hrvatskog terora, a "preveliki" partizanskog, Račanova vlast je Komisiju ukinula 2002. godine.

Dr. Badovinac preuzima vlast

Čelnici HSS-a i nakon osnutka Nezavisne Države Hrvatske ostaju u Simovićevoj vladi, koja finansijski pomaže četnike Draže Mihailovića, daje mu čin generala i imenuje ministrom vojnim.

Komunistički zločini nadahnuti ideologijom protiv "klasnog i jugoslavenskog neprijatelja" u kojima su sudjelovali i hrvatski komunisti dobro su se uklopili u kontinuitet srbojugoslavenskog terora nad hrvatskim narodom.

Nakon ulaska dr. Mačeka u beogradsku vladu saznajemo da pukovnik Garbatovski namjerava dovesti četnike u Viroviticu da čuvaju "red i mir", na što su Virovitičani odgovorili naoružavanjem Građanske zaštite i pouzdanih pojedinaca. (7) Odlaskom u Beograd, pa dalje u emigraciju, vodstvo HSS-a je praktično obezglavilo najjaču stranku u Hrvatskoj, a i hrvatski narod. To je trenutak izgubljenosti, koju je dr. Maček osjetio u Beogradu. Kormilo mu je izmaklo iz ruku i više se neće vratiti.

Hrvati nisu mogli slijediti takvu jugoslavensku politiku, jer nije bila njihova, nije odgovarala njihovim prirodno-povjesnim težnjama, a i sbijanski teror je prisiljavao hrvatski narod da se okrene stvaranju vlastite nezavisne države.

Kad se narod buni, uvijek se nađe "Matija Gubec" – kažu naši Zagorci. "Matija Gubec" u Virovitici je bio ustaški pov-

Beogradski puč 27. ožujka 1941.

jerentik dr. Milan Badovinac. Došao je njegov čas.

Kad je 5. travnja 1941. gradonačelnik Ivan Pavoković sazvao sastanak uglednih Virovitičana, vjerojatno je i dr. Badovinac bio prisutan. Taj virovitički odvjetnik je 8. travnja "na sastanku patriota najavio da preuzima vlast u ime dr. Ante Pavelića." (8)

Kratki životopis

Dr. Milan Badovinac (9) je rođen 14. kolovoza 1891. u Samarici kraj Garešnice – umire 13. siječnja 1963. u Karlovcu. Završio je Pravni fakultet i stekao doktorat u Zagrebu. U Virovitici je imao odvjetnički ured. Politički je djelovao kao pristaša Ante Starčevića. Kad je dr. Ante Pavelić osnovao ustaški pokret, dr. Badovinac je imenovan ustaškim povjerenikom. Vlast u gradu Virovitici i kotaru preuzima 8. travnja 1941. Imenovanjem logornika prestaje mu dužnost povjerenika. Poglavnikom odlukom imenovan je velikim županom kod Ministarstva unutarnjih posala i dodijelen na rad u Ured Poglavnika. Na toj dužnosti je od 14. listopada 1941. Od 1. siječnja 1942. veliki je župan kod Predsjedništva Vlade. U veljači 1942. pozvan je za zastupnika u Hrvatski državni sabor. Poslije obnove Jugoslavije osuđen je na dvadeset godina robije.

Montirani proces partizani su u Virovitići režirali od 26.-29. IX. 1944. Suđeno je osamnaestorici optuženih, među kojima je i bio i virovitički gradonačelnik Tomo

Skroman, svjestan i beskompromisran časno je izvršio svoju dužnost

"Hrvatski tjednik" piše da je u Virovitići "narodna revolucija prošla bez potresa i krvoproliva". (10)

Poznavajući ondašnje prilike, pisac članka u "Hrvatskom tjedniku" smatra da je to zasluga ustaškog povjerenika. To znači da je dr. Badovinac uložio svjestan napor i svoj autoritet da se to ne dogodi. Premda su jugoslavenski režimi terorizirali hrvatski narod, nije bilo ubojstava niti iz osvete, niti zbog drugih razloga. Usporedimo li to sa povratkom Jugoslavije, njene samozvane jugoslavenske Narodnooslobodilačke vojske i partizana, vidjet ćemo ogromnu razliku. Pri uspostavi Nezavisne Države Hrvatske njeni neprijatelji čine zločine, kao npr. onaj četnik u Vinogorju sv. Križa. (11) Pri dolasku partizana u Viroviticu i kotar, oni kolju, ubijaju, oduzimaju imovinu, sude civilima u montiranim političkim procesima. Spomenuto pismo koje partizani iz Suhopolja pišu Andriji Hebrangu dovoljno govori o činjenici da je povratak Hrvatske u Jugoslaviju povratak u teror nad hrvatskim narodom.

Montirani proces partizani su u Virovitići režirali od 26.-29. IX. 1944. Suđeno je osamnaestorici optuženih, među kojima je i bio i virovitički gradonačelnik Tomo

27. ožujak 1941., Beograd

Kolar. Glas Slavonije, tada glasilo "Narodno- oslobodilačke fronte u Slavoniji", 7. prosinca 1944. o tome piše dva članka raspoređena na tri stranice. Prvi članak koji zauzima skoro pol druge i pol treće strane nosi naslov "Bjelogardejci pred narodnim sudom". Pisac ovog članka se okomio na dr. Mačeka kao najvećeg zločinca: "Ne. Nema većeg zločinca od Mačeka i njegove klike." On ga optužuje da je organizirao "Bijelu gardu", pridružio se ustašama da bi se dočepao vlasti, te da je ta njegova garda skupa s ustašama počinila najveća zvjerstva i to baš u hrvatskim mirnim selima. Ako je partizanima i Maček ratni zločinac, tko im je nevin. Nit-

ko! Oni su gospodari istine, gospodari života i smrti. Zato je hrvatski narod prema poslijeratnom popisu stanovništva bio desetkovani dok su drugi rasli. Ipak su im Hrvati najveći zločinci. A tko njih uništi? Sami sebe? Jao pobjeđenima i sto godina poslije. Laži još žive kao nedodirljive istine nedodirljivih jugopobjednika. Iako im se kuća sama srušila, oni još uvijek tvrde da su bili dobri graditelji i upravitelji. Gradili su po uzoru na kulu babilonsku. Temelj oholost, projekt ludost, rezultat uvijek isti. Tko će nas oslobođiti babilonskog mentaliteta i njihovih laži? Kad je dolazila Nezavisna Država Hrvatska, hrvatski narod je slavio, kad se vraćala Ju-

goslavija, civilni, skupa s hrvatskom vojskom, brane Virovitici i ne samo Virovitici. Ako su partizani narodna vojska treba se zapitati, kojega naroda. Civilni brane grad, a oni oslobođaju građane? Koje građane? Jugoslavene?

Već spomenuti "Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije" nabraja neke civilne žrtve partizanskih zločina u Virovitici i kotaru npr.: Balen Ivanka, civil, ubili je partizani 6. 10. u Virovitici 1944., Krušnjak Vinko, civil, ubili ga partizani u Virovitici 27. 10. 1944.

Dr. Badovinac nije ubijao ni vojnike ni civile nego je sprječio moguće krvoproloće.

"U odlučnim danima oslobođenja taj uzor-rodoljub preuzeo je tešku dužnost povjerenika Poglavnika." (12) Bio je bez sebičnosti i taštine "izvršio je častno svoju dužnost. U najteže dane, kad su se svuda događali kojekakvi neredi, kada su se nadmetali u ustašluku mnogi malo vredni, on je ostao pravi-ustaša rodoljub, skroman, svjestan i beskompromisani. Radio je po razumu a ne po mržnji i osveti, i Virovitica i kotar njemu imaju zahvalititi, da je tako lijepo, bez potresa i krvoproljica prošla naša narodna revolucija. Poslije imenovanja logornika, kad je prestala njegova funkcija povjerenika narod je neprestano, kao i danas, k njemu hodočastio. Svi ga znaju i cijene kao velikog i pravednog rodoljuba."(13) "Kakvih se sve scene nije pred njim odigralo. Koliko se toga zaboravilo a ipak njegov lik ostao je čist i svijetao, bez ljage." (14)

Osnivač i urednik "Hrvatskog tjednika"

Dr. Badovinac je jedan od osnivača, prvi odgovorni urednik, a i suradnik "Hrvatskog tjednika". Prvi broj je izišao 8. rujna 1939. Odmah u programskom uvodniku "Zašto izlazimo?" ističe se čvrsta vjera, odlučnost i borbenost koja će na svojim krilima donijeti zoru hrvatske nezavisne države:

"Mi koji smo preživjeli kojekakve Khuene, Jankoviche, Jeftiće i druge, preživjet ćemo valjda još i ovo kratko vrijeme, koje nas dijeli od potpune slobode našeg hrvatskog naroda, do te slo-

bode mora doći, jer Hrvati tako hoće i jer je volja naroda... volja Božja!” (15)

Kao izdavač ovog tjednika upisan je Konzorcij Hrvatskog tjednika, koji 15. studenog 1941. potpisuje članak pod naslovom “Oproštaj dra Milana Badovinca, velikog župana iz naše sredine.” O nastanku Hrvatskog tjednika kaže se slijedeće:

“Bilo je to početkom g. 1939. Teško smo već i ranije podnosili okolnost, da naš grad zastupa kao javno glasilo famozni i na široko poznati “Virovitican”. To smo tim težje podnosili, što je taj listić postajao drskiji u svojoj protuhrvatskoj rabi. Sastajali smo se nas nekolicina sa drom Badovincem. Dogovarali i dogovarali kako bismo osnovali ovdje u našoj hrvatskoj Virovitici svoje hrvatsko glasilo. Dr. Badovinac je odmah pristao uz ovu akciju. Trebalo je početi iz ničesa i osigurati najtežu zadaću jednog tjednog provincijskog glasila – njegovu financijsku stranu. Znali smo, da nas čeka borba i naporni rad, ali i to smo proveli i evo već treću godinu izlazimo točno i uredno, a nadamo se, da ćemo moći tako i nastaviti, jer nas naše gradjanstvo pretplatom ipak podupire (ne doduše obilno, ali toliko, da živimo!).

Mnoge smo Muke sa drom Badovincem u tom radu mučili, ali – ipak je išlo!

Za dra Milana Badovinca, kao poznatog i priznatog pristašu Poglavnika nije uvek bilo lako biti u vodstvu našega lista. Pisati se nije smjelo – iako se htjelo, ali je često proturan u naš list” (16). Njegovi članci nikada nisu dali “ni malo dvojiti u raspoloženje naše i našega naroda kao i njegovu živu želju za potpunom slobodom hrvatskog naroda.” (17)

Predsjednik hrvatskog pjevačkog društva “Rodoljub” i aktivnost u drugim društvima

Od travnja 1931. Dr. Badovinac je aktivan u pjevačkom društvu “Rodoljub”. Kad je odlazio u Zagreb “Rodoljub” mu je pripremio svečani oproštaj na kojem je bilo oko devedeset ljudi. Oproštaj nije mogao proći bez zdravica i govora u čast odazećeg predsjednika. Prvi je govorio tajnik društva Bogumil Flego, koji je istaknuo da je ovo jedino pjevačko društvo u

Predsjednik Vlade Dušan Simović

Virovitici zapalo “u danima narodne nesreće za vrijeme srpskih režima u ruke, koje su ga već počele voditi po sklizkim putevima jugoslavenstva i bile bi ga jamačno odvele u čiste jugoslavenske vode, da svijesni virovitički Hrvati i pjevači nijesu u posljednji čas mužavno digli svoj glas i prosvjed protiv ovakvog grobarškog rada, a prvi koji je to učinio, bio je današnji predsjednik Dr. Badovinac”. (18) Digli su tada “protivnici hrvatstva ili bolje reći dodvorice beogradskih silnika u Virovitici,” - nastavlja Flego – “na njega kuku i motiku i denuncirali ga tadašnjim vlastima tako, da je bio osudjen na globu i zatvor.” Dr. Badovinac je izmjene obna-

šao dužnosti odbornika i podpredsjednika ovog društva, a kasnije, kad je “Rodoljub” zaokrenuo čistim hrvatskim smjerom, on je i formalno stupio na čelo društva – postao njegov predsjednik.

Od tada “Rodoljub” raste i napreduje, jer u njega oduševljeno dolaze pjevati mladi Hrvati i Hrvatice. Dr. Badovinac je uvek budnim okom pazio da se sav rad društva odvija u čisto hrvatskom duhu. Pod vodstvom dr. Badovinca “Rodoljub” se “opet razvio u veliko i sposobno društvo, koje u našem gradu i okolici s najvećim uspjehom vrši svoju zadaću, promičući hrvatsku narodnu i umjetnu

pjesmu, vjerno svome geslu, koje je spjeval neumrli bard hrvatskog naroda August Harambašić: 'Pojmo Rodu za slobodu, za slobodu pojmo mi!"

Flego ističe da je dr. Badovinac od svog dolaska u naš grad, pa sve do danas, u najtežim danima narodne borbe, kad su progoni srpskih protunarodnih i protuhrvatskih režima dosegli vrhunac, ostao tvrd i nepokolebit u svom hrvatskom i političkom osvjedočenju, vjeran idealim svoje mladosti – uzvišenoj nauci Oca domovine, blagopokojnog dr. Ante Starčevića. On je dubokom i živom vjerom u pobjedu hrvatske narodne i ustaške ideje, za koju se borio, hvala velikom Bogu, zajedno s nama dočekao "osvrtarenje te ideje u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj".

Flego kaže da su ga virovitički Hrvati zbog njegova beskompromisnog hrvatstva poštivali, te u njemu imali svjetli primjer po kojem su se ravnali i ustajali u ovoj teškoj i nejednakoj borbi.

Duljim i toplim govorom pozdravio ga je i Josip Kauf, upravitelj podružnice Prve hrvatske štedionice. On je s doktorom Badovincom usko suradjivao u svim hrvatskim društвima. Kauf je u svom govoru rekao, da je pravo i lijepo, da je "Rodoljub" upriličio ovaj oproštaj od svojega ljubljenog predsjednika, te time pokazao što mu je značio. Naglasio je da dr. Badovinac nije samo djelovao u "Rodoljubu", već i u drugim društвima te je smatrao svojom dužnošću istaknuti njegov rad u Hrvatskom Sokolstvu. Premda su njegovi radnici bili u raznim hrvatskim strankama, dr. Badovinac je u Hrvatskom Sokolstvu video samo Hrvate. On je osjetio, da se tu radilo samo o plemenitom hrvatskom duhu, pa je bio s njima dušom i tijelom. Suradivao je i savjetovao, a preko svojih prijatelja faktično i vodio društvo u političkom smislu. U svim političkim pitanjima kroz koja je prolazio Hrvatski Sokol, dr. Badovinac je bio arbitar.

TIME

Draža Mihailović, ministar vojni u jugoslavenskoj izbjegličkoj vlasti

"Mi smo ga slušali, jer smo ga volili iskreno i duboko – mi smo osjećali, da radići prema njegovim uputama i savjetim radimo kao pravi i dobri Hrvati. A takav je bio i naš rad – baš to velikim – dijelom je zasluga našeg dragog Dra Badovinca."

Istaknuo je, da je u onim teškim vremenima i Hrvatski Sokol prolazio kroz bure i oluje. Držao se i visoko dizao stijeg hrvatstva sve dok tadašnji vlastodršci nisu došli do spoznaje, da im ovo društvo najviše smeta – i izbrisali su ga, ali malo kasno. "Hrvatski Sokoli su svoju dužnost izvršili. Oni su odgojili generacije, koje, kako najbolje danas vidimo, nijesu popustile i dočekale su osvećenje svog Kosova – Petrove gore. U tom radu bio je Dr. Badovinac opet prvi." Izgradnja Hrvatskog doma je također bila veliki napor i muka, ali je on i tu stajao kao zid u svim mogućim odborima i pododborma. Svim silam je pomagao izgradnju Hrvatskog doma. Danas je to zgrada virovitičkog kazališta.

Oproštaj s virovitičkim krajem

U svom članku "Moj oproštaj s virovitičkim krajem" (19) moli čitatelje da mu oproste opširnost, ali kaže da je to morao napraviti radi toga da se vidi kako se

ovdje može lijepo raditi ako se odbace svi oni momenti i sve stvari što ljudi rastavljuju te ako se umjesto toga ima u vidu jedan cilj, a to je dobro hrvatskog naroda. "To je meni uvijek bio taj cilj pak opraštajući se s Viroviticom držim, da sam učinio ovdje svoju dužnost. Neca Viroviticu nikada zaboraviti i ovo ga kraja i ovih ljudi."

U ovom pitomom kraju je živio 20 godina i nije se bavio samo svojim zvanjem, nego je mnogo vremena uložio i u kulturni i nacionalni rad. U Viroviticu je prema vlastitom iskazu ostavio najači dio svoga života. Nije volio lokalne trzavice, a zazirao je i od sudjelovanja u gradskoj upravi. U tu ga je upravu neko vrijeme uvukla njegova stranka kao svog eksponenta. To je prihvatio iz uvjerenja, jer je interes pojedinca, pojedinih mjesta i gradova podredivao općim narodnim interesima. "Ta šta će mi prosperitet jednoga ako ti je domovina zarobljena." Kao istaknuti pristaša Ante Starčevića djelovao je u skućenim prilikama, jer je tada u Viroviticu dominirala Hrvatska seljačka stranka. Uvijek je održavao dobre veze s tom strankom, i to propovijedao, jer je znao da velika većina njenih pristalica po svojim konačnim ciljevima nisu udaljeni od programa Ante Starčevića, koji je on smatrao općim narodnim programom. Nikada nije bio zadrti strančar, već su mu uvijek pred očima bili narodni ciljevi. Uvijek je sa žalošću gledao nesuglasice i trzavice u drugoj stranci i koliko mu je bilo moguće želio je i radio da se te nesuglasice uklone.

Odnos prema selu

Posebno poglavljje u njegovu radu u Virovitičkom kotaru odnosi se na sela. U njegovu odvjetničku kancelariju dolazili su mnogi ljudi sa sela, da čuju što je novo i da mu kažu svoje želje i svoja opažanja. Uvijek je bio sretan kad je k njemu u odvjetnički ured došao prokušani borac Pavao Matovina, jer je s njime znao satima izmjenjivati misli o našim narodnim pitanjima. Navodi lijepe razgovore i s nekim drugim ljudima. Dolazili su k njemu

iz svih krajeva virovitičkog kotara ljudi koji su po njegovom mišljenju bili daleko iznad kakvih običnih slabića koje susrećemo svaki čas.

Razgovori s njima su ga osvježavali i uvihek je bio sretan kad je netko sa sela došao na razgovor, jer je znao da su to ljudi jakog patriotskog osjećaja te da se mogu uzdignuti iznad svojih lokalnih pitanja i da im je pred očima opće narodno dobro.

I jer su na selu bili takvi ljudi, nije ih bilo teško pridobiti za novu Hrvatsku, jer su je oni u svojim mislima uvihek nosili i doprinijeli njenom ostvarenju.

Temeljna misao ustaškog povjerenika (politika pomirenja prije Tuđmana?)

“I na koncu je došlo ono, što je moralno doći, jer borba hrvatskog naroda za svoju slobodu nije mogla ostati bez uspjeha. I došla je sloboda hrvatskom narodu osnutkom Nezavisne Države Hrvatske. Ja sam kao ustaški povjerenik ostao vjeran svojoj temeljnoj misli u našoj narodnoj borbi t.j. da u ovakvom velikom času moraju sudjelovati svi narodni slojevi bez obzira koje stranke tko bio, i odmah sam kao svoje najbliže suradnike izabrao iskušane borce i patriote baš iz Hrvatske Seljačke stranke vodeće stranke. I mogu sa radošću konstatirati, da su se kod tog velikog narodnog posla našli svi dobro namjerni hrvatski patrioti i borci sa svih strana. Tu smo našli jednog Mihovila Petračića, našli smo u prvom redu Aleksandra Langeru, Dr. Vukasovića, Franju Kovačevića, našeg pravaškog borca Tomu Kolaru, prokušanog hrvatskog radenika Josipa Kaufa i neustrašivog Franju Bakića. Daklem sve ljude od borbe i rada. I baš zato što su se kod toga narodnog posla našli ovakvi prokušani borci i patriote i ljudi koji nešto znače u Virovitici baš zato je u Virovitici onaj prelaz iz staroga život i života robovanja u doba slobode prošao onako glatko i bez većih trzavica.”(20)

(nastavlja se)

1. Ljubo Boban, Maček i politika Hrvatske seljačke stranke
str. 388, 392...
2. Isto str. 390.
3. Virovitica u velikim danima oslobođenja, Hrvatski tjednik, 26. srpnja 1941., str. 1.

Vladko Maček

4. Mira Pelikan/Miroslav Gazda, Spomenar hrvatskim žrtvama Virovitičko-podravske županije stradalima 1941.-1945. i 1991.-1995., Osijek, 2003. Državni arhiv Osijek, str. 56.
5. Vidi Zdravko Dizdar, Četnički zločini u Bosni i Hercegovini 1941.-1945., Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2002,
6. Mladen Ivezić, Jasenovac brojke, Samizdat, Zagreb, 2003., str. 182.
7. Virovitica u velikim danima oslobođenja, Hrvatski tjednik, 31. svibnja 1941., str. 1.
8. Virovitica u velikim danima oslobođenja, “Hrvatski tjednik”, Virovitica, 19. srpnja 1941., str. 1.
9. Tko je tko u NDH
10. Virovitica u velikim danima oslobođenja, Hrvatski tjednik, 13. rujna 1941., br 37 str 2.
11. Virovitica u velikim danima oslobođenja, Hrvatski tjednik, 15. kolovoza 1941., str. 1.
12. Virovitica u velikim danima oslobođenja, Hrvatski tjednik, br.37.,13. Rujna 1941., str. 2.
13. Virovitica u velikim danima oslobođenja, Hrvatski tjednik, br. 37. str 2
14. Isto
15. Virovitički zbornik 1934-1984, Virovitica 1986
16. Konzorcij Hrvatskog Tjednika, Oproštaj dra Badovinca, velikog župana iz naše sredine, Hrvatski tjednik 15. studenog 1941., str. 1.
17. Isto
18. Oproštaj “Rodoljuba” od svog zasluženog člana dra Badovinca, Hrvatski tjednik, br. 43., 25. listopada 1941., str. 2.
19. Dr. Milan Badovinac, Moj oproštaj s Virovitičkim krajem, Hrvatski tjednik, br. 47., 22. studenog 1941., str. 1.-2.
20. Isto, str. 2.

PISMA IZ ISTRE

Štikla, kikla, cikla...

... mrež nogami trava nikla ... u Grčku je stigla ... kotulu podigla ... neka dečki gledaju, di se dica delaju ... Afrika - paprika ... svastika - mastika ... cice - guzice ... !!! Ma dajte, vas molin! Uopće ni važno koje mesto je zauzela. Ma ča to je za po svitu slati! Ča to je hrvacka pisma? Ča to je ... Hrvacka? Pak se ništo čudimo ča nas neće u Europu! I ča nas zovu Zapadni Balkan! A ča smo drugo, nego Balkan! Meni uta Severina ni bitno drugača ud ... Lepe Brene, vero ni! Visok momak, pa tanak ... izgubio opanak ... ajdadaajda, ajdaajdaajda ... skijanje se brzo uči, ko je blesav, nek čuči kući ... Capajebo!!! Balkan-ekspres, turbo-folk, živo škifo! A za tekst je Severina, črna kakova je, zaslužila nagradu ... "počasna plavuša", vero je!

San počeja brontulati, a zapravo san svih uvih dani jako lipo raspoložen. Najprije me je iz turobne, apatične bezperspektivnosti trgnula ... "vesela vijest!" Ivan Jakovčić je izgubio Sveti Juraj!!! "E, tako mu i triba! Jer baš u uno vrime kad je Jakovčić prez natječaja kupija cielo selo za (tako je san reka!), 30.000 DM, ja san svoj stan ud 50m², platija 50.000 DM! A da je bija natječaj, bin se bija i ja javlja. I bin ponudila više! Pak bin bija grof Piljuh ud Svetega Jurja! I di bi mi bija kraj!

E, a sad mu je lokalna oporba stila izglasati nepovjerenje kako županu. Ma za niš. Njihovi pajdaši iz IDS-a i SDP-a (ista pašta!), su mu dali podršku, pak je usta u županskoj fotelji. A kako i bebi! Jer ... Nino je u pravu! Kad su svi u uvoj državi lopovi, zašto bi on bija iznimka! Samo ... sad će una njigova ... "Poštenjačina" Damir Kajin morati zapriti usta! I nikad više neće smiti spominjati ni HDZ, ni "tko je jamio-jamio" ni Rojsa! Naravno, ako mu je ustalo barem malo obraza!!!

Ča san još stija reći? A, da! Još jena vesela vijest! Da nas prije 2009. neće prijati u EU. O, fala bogu! Forši se do tad Europa i raspade! Zašto 2009? Zato ča nas Europa u Europi ne more ni samisliti ni smisliti. A Ako se nastavi kako dosad, za par lit ud "ostataka ostataka" lipe naše neće ustati ni ostaci! Jer će lopovi sve pro-

Piše:

Blaž PILJUH

dati! Pak neće biti dileme: Uzeti, eli ne Hrvacku u Europu? Jer dotad ... Hrvacke neće biti!!!

A sad seronja (izraz je Mesićev), znate već koji, ubećava da će poništiti pretvorbu kad dođe na vlast! A ča si učinija dok si na vlasti bija?

I na kraju, kruna svega! Crna Gora! Ej, "Jugovići"! Ništa ste mi se ... "učutali"! Nadan se ... za vajk!!!

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom svibnja 2006. svojim su prilozima izlaženje našeg časopisa svojim nesebičnim prilozima pomogli:

Marija	Đurčević-Biondić	Virovitica	220,00 KN
Ivan	Janeš	Đakovo	200,00 KN
HDPZ Podružnica	Šibenik	Šibenik	500,00 KN
Ljiljana	Šalinović	Zagreb	180,00 KN
u k u p n o			1.100,00 KN

Zahvaljujemo se darovateljima, i ubuduće se preporučujući njihovoj susretljivosti. (Ur.)

Seve Nacionale

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XXVII.)

STEPINAC PROTIVNIK SVIH ZLOČINA I BRANITELJ SVIH UGROŽENIH OSOBA

U suvremenoj hrvatskoj historiografiji Stepinčeva se djelatnost jednostrano prikazuje. Redovito se govori samo o njegovoj osudi zločina nad Srbima, a posve se preštuje njegovo mišljenje o srpskim zločinima nad hrvatskim narodom. Da bi se razumjelo njegovo stajalište o tim događajima i ispravno ga se ocijenilo, potrebno je ući u genezu tih zločina, tko je prvi počeo i kako je do njih došlo. Nužno je obraditi barem razdoblje od Prvoga svjetskog rata pa do nekoliko prvih mjeseci, a pogotovo nekoliko prvih tjedana, stvarne uspostave vlasti Nezavisne Države Hrvatske.

Povijest srpskih zločina nad hrvatskim narodom traje nekoliko stoljeća. Ti zločini su bili intenzivni za vrijeme turskih osvajanja, kada su se predci današnjih Srba, kao neredovite turske čete – martozi, pojavili na hrvatskom području. Sa zločinima je nastavljeno i kasnije. Naročito teška i svakovrsna zlodjela počinjena su nad hrvatskim i muslimanskim pučanstvom u razdoblju od jeseni 1914. pa do travanjskoga rata 1941. i u samom tom ratu, ali i kasnije. Oni su uzrok svakomu zлу, koje se je zabilo u Drugom svjetskom ratu na hrvatskom državnom području, kada su pale mnoge nevine žrtve na svim stranama. Stoga je potrebno osvrnuti se malo opširnije na te srpske zločine. Iznijet će se samo jedna vrsta tih zločina: politička umorstva. Kada bi se iznosila i ostala nasilja (batinanja, premalačivanja, ranjavanja, zatvaranja, pljačkanja i t.d.), trebalo bi napisati cijelu knjigu. Daleka je i pomisao, da će ovdje biti navedena sva politička umorstva. Navest će se samo njihov najmanji broj, a daljim istraživačima

Piše:

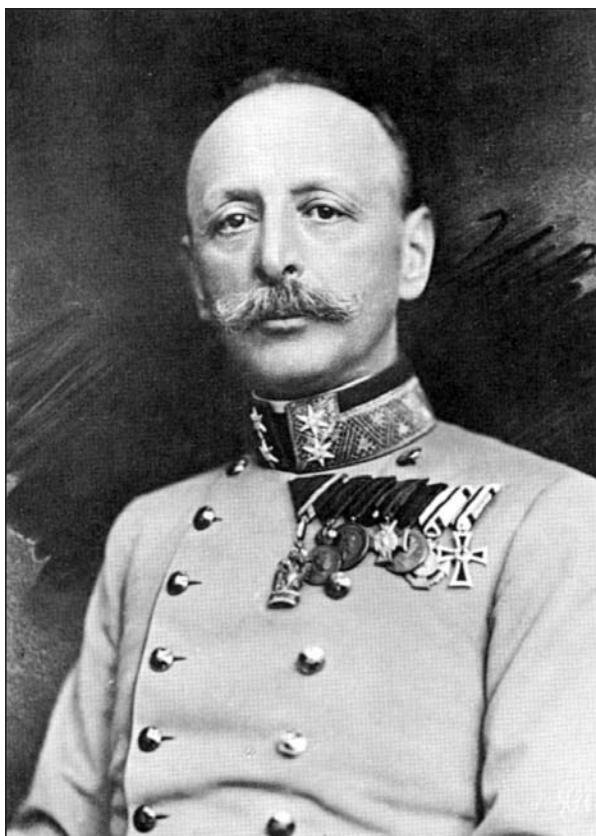
Ivan GABELICA

se ostavlja, da taj broj točno utvrde. No, i ovaj broj, koji se ovdje iznosi, strašna je optužba srpskih nasilja nad hrvatskim i muslimanskim pučanstvom. Ova umorstva su počinjena nad građanskim osoba-

muslimanske žrtve. Muslimani su se za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, a i prije toga, mahom priznavali Hrvatima. S tadašnjega stajališta muslimanske žrtve bile su ujedno i hrvatske. Muslimanska komponentna bila je značajna i u Ustaškomu pokretu i u hrvatskim državnim tijelima, pa je ta činjenica imala znatnoga utjecaja na oružane sukobe, koji su se događali u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Zločine, o kojima se ovdje govori, počinile su srbijanske i jugoslavenske oružane snage i državna tijela (oružništvo, redarstvo), srpske vojne i političke organizacije i skupine te pojedinci, koji su stajali pod njihovim nadzorom i utjecajem. Sami neposredni izvršitelji ovih zločina u preko 95% slučajeva bili su srpske narodnosti. Kako je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije nazvana Kraljevina Jugoslavija, bila u stvari proširena Srbija i sva vlast u njoj nalazila se je u srpskim rukama, to se i zločini počinjeni u njoj s pravom moraju pripisati srpskomu narodu.

Zločini u istočnoj Bosni

U Prvom svjetskom ratu, u jesen 1914. godine, Srbi su slomili austro-ugarsku vojnu ofenzivu, potisnuli preko Drine austro-ugarsku vojsku, kojom je zapovijedao general Potiorek i provalili u Bosnu čak do Pala, zaprijetivši samom Sarajevu. Zbog toga je Potiorek bio razriješen dužnosti, a zemaljskim poglavаром Bosne i Hercegovine i vrhovnim vojnim zapovjednikom na srpskom bojištu imenovan je general Stjepan Sarkotić, Hrvat, koji je proveo reorganizaciju vojske i uz sudjelovanje podmaršala Luke Šnjarića, također Hrvata, potukao Srbe na Romaniji i kod Han Pijeska i potjerao ih natrag preko Drine. Zbog Potiorekova

Zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine i vrhovni vojni zapovjednik na srpskom bojištu Stjepan Sarkotić

ma ili, manjim dijelom, nad ratnim zarobljenicima i pretežno u mirno vrijeme. Zato se ona ne smiju uspoređivati sa žrtvama počinjenim u ratu. Kao što se svaki glas u tišini, u noći, dalje čuje, tako i svako političko umorstvo u mirno vrijeme ostavlja daleko teži dojam i izazivlje daleko teže posljedice, jer nužno vodi k oružanim sukobima širih razmjera. Razumljivo je, što su ovdje obuhvaćene zajedno hrvatske i

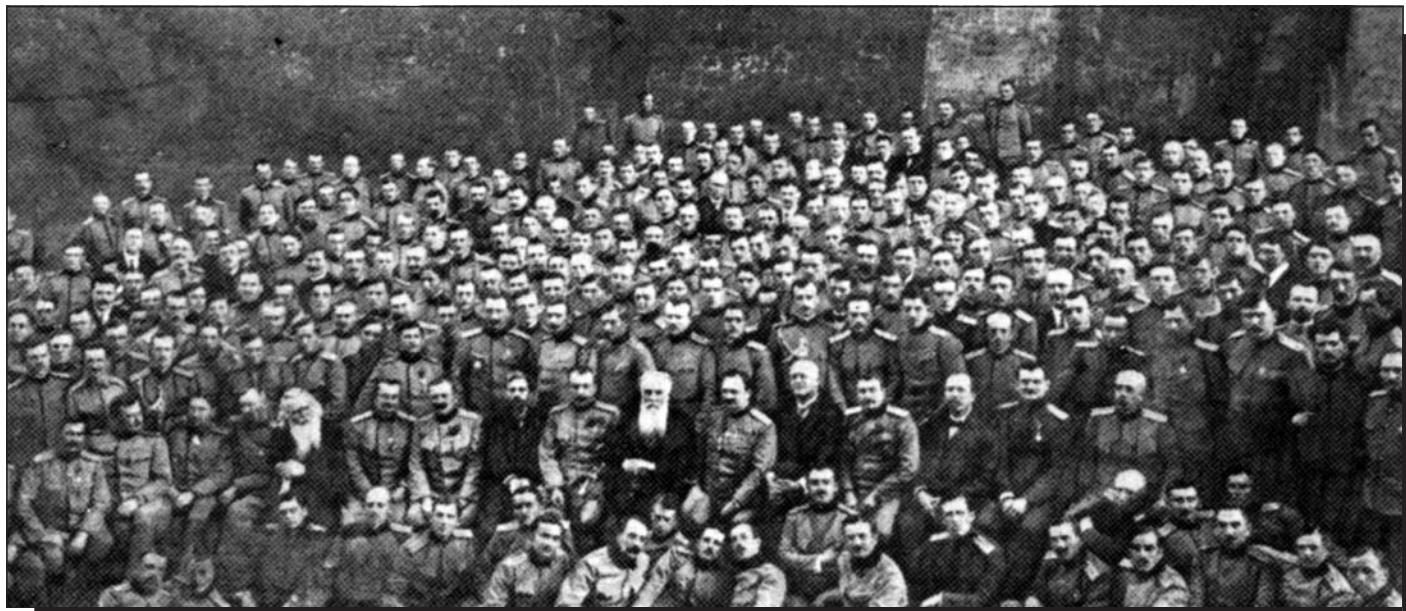
neuspjeha Srbi su četrdesetak dana držali pod okupacijom istočnobosanske kotareve. Za to vrijeme počinili su velike pokolje muslimanskoga građanskog pučanstva, uglavnom staraca, žena i djece. Rađib Čapljić, narodni zastupnik za kotar Rogaticu, u predizbornoj kampanji uoči prosinačkih izbora 1938. tiskao je letak, na kojemu su bile imenom i prezimenom navedene 223 osobe iz rogatičkoga kotara, koje su Srbi u jesen 1914. poubijali, i preko 70 talaca, koje su odveli sa sobom, a koji se nikada nisu kućama vratili. I nitko se nije usudio pobijati istinitost toga popisa, što znači, da je on točan. Djelomičan popis tih žrtava objavio je «Hrvatski narod» krajem svibnja 1941. godine. Dakle, iz toga kotara, u kojemu je tada živjelo oko 16.000 muslimanskih stanovnika, odvedeno je i poubijano oko 300 muškaraca i žena. Sličnu su sudbinu doživjeli i kotarevi Čajniče i Višegrad. Iako Srbima nakon vidovdanskoga atentata na Franju Ferdinanda 1914. godine nije u Goraždu, koje je bilo ispostava kotara Čajniče, ni jedan prozor razbijen ni vlas s glave pala, sve to zahvaljujući gradonačelniku Rašidkadiću i katoličkomu župniku Matišiću, oni su «odmah prvih dana okupacije god. 1914. pohvatili 58 najuglednijih muslimanskih građana, većinom nemoćnih staraca i svi oni redom bili su strijeljani i vješani, počevši od hadžija, koji su im bili prvi trn u oku». Broj žrtava

u samomu kotaru Čajniče, premda je on spadao među najmanje kotareve u Bosni, cijeni se na 400 osoba. U višegradskomu kotaru naročito su stradali Rudo i sela oko njega (Sokolovići, Strmica, Šip, Setihovo i t.d.). I tu je počinjen masovan pokolj muslimanskoga življa (271). Dakle, samo u jesen 1914. godine u tri istočnobosanske kotara za vrijeme 40-dnevne srpske okupacije umoreno je blizu tisuću nenaoružanih osoba.

Zločin u Odesi

Ovi zločini su već opisani, ali broj umorjenih Hrvata nije utvrđen i znanstveno verificiran. Prije se to nije htjelo, a danas je to teško učiniti. To je i razumljivo, jer je od tada već prošlo devedeset godina, a Srbi i jugoslavenski krugovi svih usmjerenja, kako bi spasili svoje jugoslavensvo, u čijemu temelju je zločin, kroz cijelo to vrijeme su skrivali, da se je u Odesi nad hrvatskim zarobljenicima dogodio ikakav zločin. Šutke se je prešlo preko saborske interpelacije dr. Aleksandra Horvata i političkih uspomena dr. Franka Potočnjaka. Zato se te žrtve mogu samo približno utvrditi. I to njihov najmanji broj. Temeljni dokument za to je već spomenuta Horvatova saborska interpelacija, tiskana pod naslovom «Grozote u Odesi», iako razni svjedoci zbijavanja, koji su u njoj navedeni, pa i sam Horvat, iznose različit broj žrtava. Radi se

u stvari o njihovoj procjeni broja žrtava. Na početku same interpelacije Horvat kaže, da su stradali «desetci tisuća hrvatskih vojnika, koje je srbska ruka umorila i bacila u Crno more». Na drugomu mjestu tvrdi, da su srpske legije «bile ništa drugo nego mučilište i pakao za Hrvate i koje su uništile na desetke tisuća hrvatskih sinova, koji su zapali u rusko ropstvo, a čiji roditelji su sigurno izčekivali, da će se vratiti svojim kućama.» Prema Iliju Raškoviću, Stjepanu Ožboltu, naredniku Ivanu Lahu i Slovencu Valenčiću, koji su se vratili iz zarobljeništva, taj broj bi bio nešto manji, jer oni kažu ovako: «Uzalud tisuće (dakle više tisuća – op.I.G.) dobrih matera, vjernih žena i nejake dječice očekuje svoje mile sinove, muževe i oce – hranitelje, oni ostaviše život svoj i svoje kosti po svim stranama velike Rusije. Uzalud ih očekuju, no oni se nikad povratiti ne će. Kad bi Crno more znalo govoriti, samo ono moglo bi Vam reći, kolike je tisuće slovenskih i hrvatskih sinova progutalo.» Dakle, oni tvrde, da je ubijeno više tisuća, a ne više desetaka tisuća zarobljenika. No, među zarobljenicima je bio određen broj osoba, koje su prihvaćale jugoslavensvo i zaista dobrovoljno stupale u tzv. srpski dobrovoljački korpus. Ali razočarane i revoltirane srpskim postupcima, brzo su se pobunile i istupile iz toga korpusa, pa su 6. svibnja 1917. u «Slovenskom jugu», koji je izlazio u Odesi, objavile

Srpski dobrovoljački odred u Odesi 1916.

Ulazak srpske vojske u Zagrebu u listopadu 1918.

memorandum, u kojemu se zalažu za federalativnu Jugoslaviju i ravnopravnost hrvatskih nacionalnih obilježja sa srpskim. Kasnije su ti zarobljenici u Petrogradu pokrenuli list «Jugoslaviju», u kojemu su 9. srpnja 1917. iznijeli, što su sve vidjeli i doživjeli u srpskomu dobrovoljačkom korpusu. Te pristaše jugoslavstva tvrde, da je «svake noći bilo nekoliko ljudi tako isprebijano, da su ih drugi dan morali voziti u bolnicu», a «osim toga su svake noći jedan ili dva čovjeka ostali mrtvi, i kako se naknadno saznaće, takvi su mrtvaci bili potajno baceni u more kraj Odese». Zato su mnogi zarobljenici, silom unovačeni, bježali iz «dobrovoljačkih» odreda, pa su ih hvatali i kažnjavali, kako piše «Jugoslavija», čak i smrtnom kaznom (272).

Budući da je stvaranje dobrovoljačkih odreda u Rusiji započelo u ljeti 1915. i provodilo se sve do ljeta 1917., to je trajalo pune dvije godine, pa možda i koji mjesec dana više, odnosno najmanje 730 dana. Ako je, kako tvrde jugoslavenski izvori, svake noći bio ubijen jedan ili dva čovjeka, onda je za dvije godine bilo ubijeno oko tisuću i sto ljudi najmanje. Ali, prema istim izvorima, bio je veći broj i skupnih strijeljanja, kao, na primjer, na Kuljikovu polju 23. listopada 1916., kada je jedne večeri ubijeno 13 zarobljenika. Drugi izvori masovna strijeljanja još obilnije potvrđuju, pa onaj minimalni broj od

tisuću i sto umorenih ljudi treba povećati još za nekoliko stotina. Strijeljane osobe bile su uglavnom Hrvati i Slovenci. Obzirom na veličinu jednoga i drugoga naroda, Hrvata je moralno biti dvostruko više, pa ih je, prema jugoslavenskim izvorima, u Odesi bilo ubijeno najmanje tisuću. Stoga je realna tvrdnja, da su Srbi u Odesi u Prvom svjetskom ratu ubili nekoliko tisuća Hrvata, a od jedne tisuće ni jednoga manje. Nažalost, točan broj nikada se neće saznati.

Hrvati se opiru jugoslavenskoj državi – padaju hrvatske žrtve

Stvaranjem Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ili Kraljevine Jugoslavije, kako se je ta država kasnije nazvala, nastavljeno je, od prvoga dana, s ubijanjem Hrvata. Ubijani su zbog pjevanja hrvatskih pjesama, izražavanja hrvatske nacionalne svijesti, sudjelovanja u vjerskim svečanostima i hrvatskim kulturnim priredbama, manifestiranja za hrvatsku republiku, zahtjeva za agrarnom reformom, opiranju pljački vlastite imovine, odbijanju služenja jugoslavenske vojske, obrane biračkoga prava, borbe za hrvatsku državnu nezavisnost i tomu sličnih razloga. Ubojstva su se događala u vlaku, na ulici, po selima, u redarstvenim postajama i u zatvorima, pojedinačno i u većim skupinama. Ubijani su seljaci i radnici, ali

i politički prvaci i osobe istaknute u kulturnom, znanstvenom i umjetničkom životu. Nitko nije bio pošteđen pred zločinom srpskih silnika. To je bila sudska hrvatskoga naroda na cijelomu prostoru od Drave i Mure, na sjeveru, do Jadran-skoga mora, na jugu, i od Sutle, na zapadu, pa do Drine i Subotice, na istoku.

Tek što je stvoreno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, hrvatski je narod javno pokazao, da ga ne prihvata, pa su pale prve ljudske žrtve. Dana 5. prosinca 1918., dakle svega četiri dana nakon što je nova država nastala, u Zagrebu su, na Jelačićevu trgu, vojnici 53. pješačke i 25. domobranske pukovnije i građanstvo manifestirali za hrvatsku republiku. Na njih su srpski eksponenti, kao pristaše državne zajednice s Kraljevinom Srbijom, iz zasjede otvorili vatru, pa je tom zgodom ubijeno 18 hrvatskih vojnika i građana (273). Jedan od načina izražavanja nezadovoljstva novom državom bila je dosta raširena pojava odbijanja služenja u njezinoj vojsci, pa su oružnici po selima silom hvatali vojne obveznike, zbog čega je često dolazilo do ubojstva pojedinih seljaka. Tako su u rujnu 1920. godine u selu Sladojevcu, blizu Podravske Slatine, ubijene tri osobe: 28-godišnja Jaga Geng, 21-godišnji Đuro Herenča i 18-godišnji Miško Kuzmić, a bilo je i teško ranjenih osoba. Sličan slučaj se je zbio i u okolici Ivance, u Hrvatskom Zagorju, gdje su u svibnju 1921. godine zbog istih razloga ubijena dvojica seljaka. Osobito često je bilo izbjegavanje vojne obveze u selima oko Bjelovara, pa i u cijeloj sjevernoj Hrvatskoj. Zbog toga su jugoslavenski oružnici i vojska, koja im je pritekla u pomoć, hvatajući te vojne obveznike, ubili u lipnju 1921. u okolici Koprivnice jednoga seljaka, 15. srpnja 1921. Franju Hlopca iz okolice Velike Gorice, podkraj kolovoza 1921. Josipa Marinovića iz Strašnika, kod Petrinje, početkom rujna 1921. Florijana Tepeša i Jurja Tepeša, oba iz Klenovca, kod Varaždina, a podkraj te godine Đuru Strinku i Luku Forgača, oba iz okolice Križevaca, kao i još nekoliko seljaka. U noći između 14. i 15. travnja 1923. u selu Šagudovcu, u općini Gornja Stubica, za

vrijeme privođenja vojnih bjegunaca, opet je ubijen jedan seljak, a nekako u isto vrijeme kotarski predstojnik u Novoj Gradišći također je u osobnom obračunu ubio jednu osobu (274).

Dolaskom u Hrvatsku 1918. godine, srpska vojska je započela s batinanjem hrvatskih seljaka, što je vrijeđalo njihov ponos i ljudsko dostojanstvo. Uz to, mnogi ti siromašni seljaci očekivali su, da će vlasti novostvorene države, kao što su i obećavale, provesti agrarnu reformu i osigurati im dovoljno zemlje, kako bi mogli živjeti bez oskudice. No, vlasti su s time oklijevale. Zbog svega toga nastali su prosvjedi i nemiri tih seljaka u Međimurju, Hrvatskomu Zagorju, Slavoniji, Srijemu, okolicu Slunja i t.d. Vlasti su na prosvjednike poslale vojsku i oružništvo, koji su oružanom silom gušili prosvjede i nemire i bez suda ubijali hrvatske seljake. Tako je u prosincu 1918. godine u Požeškoj županiji bilo strijeljano nekoliko seljaka. U isto vrijeme u Kašini, kod Sesveta, strijeljan je jedan seljak. S tim zločinima nastavljeno je i u 1919. godini, pa je u selu Maruševcu, kod Čakovca, ubijeno sedam a ranjeno nekoliko seljaka. Poubijano je nekoliko osoba i u selima Jakopovec i Šaulovec, kod Varaždina, u Varaždinskim Toplicama, kod Novoga Mrača, i u drugim selima Hrvatskoga Zagorja, zatim u oklici Slunja, te u selima kraj Osijeka i Vukovara i u vukovarskom,

iločkom i šidskom kotaru (275). Kasnije su jugoslavenske vlasti provodile agrarnu reformu, ali zemlju nisu davali siromašnim hrvatskim seljacima – bezzemljašima, nego solunskim dobrovoljcima i dobrovoljcima u prijašnjim srpskim i crnogorskim ratovima, počevši od 1875. pa dalje, te članovima četničkih organizacija i pristašama režima, u pravilu Srbinima i Crnogorcima, koji su se tako naseljavali na hrvatskoj zemlji i mijenjali njezin nacionalni sastav stanovništva (276), u skladu s unaprijed zacrtanom politikom osvajanja hrvatskih područja, a siromašni hrvatski seljaci morali su, u potrazi za poslom, seliti u inozemstvo.

U rujnu 1920. godine vojničke vlasti Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca počele su u Hrvatskoj žigosati podvoznu stoku, koja će u slučaju mobilizacije služiti vojsci. Tako žigosana stoka gubila je na tržišnoj vrijednosti, pa su se seljaci protivili žigosanju. No, vlasti su krenule i korak dalje, te su odmah i oduzimale konje i kola za vojne vježbe. Zbog toga je buknula pobuna seljaka u Velikom Grđevcu, kod Grubišnoga Polja. Odatle se pobuna širila na kotar Bjelovar, Garešnicu, Kutinu, Čazmu, Sv. Ivan Zelinu, Dugo Selo, Zlatar, Donju Stubicu i, naravno, cijeli kotar Grubišno Polje. U pomoci oružnicima poslana je vojska, da uguši pobunu. Opet se je proljevala nevina hrvatska krv. Vojska i oružništvo pos-

Svetozar Pribićević, vođa Demokratske stranke

tupili su vrlo brutalno i u gušenju pobune ubili su 15 seljaka, ali je i na strani državne vlasti, dakle vojske i oružništva, poginulo deset osoba. U selu Cerje, u blizini Siska, 13. rujna 1920. ubijen je seljak Mijo Ivančić Bišetić, iako nije sudjelovao u pobuni (277). Na žalost, to nisu bile i jedine hrvatske žrtve, koje su pale u obrani vlastite imovine od jugoslavenskih oružnika. Godine 1921. u Vojnomu Križu, kod Ivanić-Grada, ubijena su tri seljaka za vrijeme pljenidbe njihove stoke (278).

Na izborima vlasti se služe umorstvima

Zbog nasilja i zločina, koje je svakodnevno činila, ta jugoslavenska, zapravo srpska, vlast postajala je sve omraženija u hrvatskom narodu. Ali njezini nositelji htjeli su je pod svaku cijenu zadržati u svojim rukama, pa su svi izbori, izuzevši možda one iz 1920. godine, bili krivotvoreni i provedeni uz nasilje. Oružjem su rastjerivani predizborni skupovi hrvatskih političkih stranaka, a mnogim izbornicima se nije dopušталo, da pristupe izborima, pa su opet mrtve padale hrvatske

Vojска Краљевине Србије у Загребу

Skup HRSS-a u Zagrebu 1925.

glave. Ti zločini bili su djelo ili oružništva ili ORJUNE (Organizacije jugoslavenskih nacionalista – op.I.G.), omladinske ekspoziture Demokratske stranke. Kao što je poznato, Demokratskoj stranci, do raskola u njoj, stajali su na čelu Ljubo Davidović i Svetozar Pribićević. U veljači i ožujku 1923. ORJUNA je, rastjerujući predizborne skupove Hrvatske republikanske seljačke stranke, ubila po jednoga čovjeka u Crikvenici, u Otočcu, u Senju, u Vrginmostu i na otoku Krku, a na sam dan održavanja državnih izbora 18. ožujka 1923. oružništvo je u Varaždinu ubilo pet osoba (279). Jednako su tako uz nasilje provedeni i izbori 1925. godine. Dana 6. siječnja te godine oružnici su u Ozlju pucali po okupljenom narodu i ubili jednoga čovjeka, a dvojicu ranili. U Velikom Trgovištu su na sam dan izbora, dakle 8. veljače 1925., ubili dvije osobe. No, najgore su prošli hrvatski seljaci u Lici. Tu su oružnici u selu Stajnici, kod Jezerana, također na dan izbora, ubili četiri izbornika, među njima i jednoga strarca od 80 godina (280). Prvi izbori nakon proglašenja šestosiječanske diktature održani su 8. studenoga 1931., ali za njih u hrvatskomu narodu nije bilo nikakvo zanimanje, jer je bila istaknuta samo režimska lista, pa je apstinencija bila vrlo velika, iako se to, možda, ne vidi iz izbornih zapisnika. Gla-

sovanje je bilo javno, a izborni zapisnici su se krivotvorili. Hrvatski je narod odbijao ići na izbole, pa su ga vlasti u mnogim mjestima zbog toga progone. Takvi progoni bili su učestali naročito u kotaru Benkovac, gdje je u mjesecu studenomu 1931. ubijeno pet seljaka zato, što nisu izišli na izbole (281). No, po zločinima počinjenim u predizborno vrijeme ostat će u hrvatskoj povijesti naročito zabilježeni izbori održani 5. svibnja 1935. Raspisani su tri mjeseca ranije, odnosno 7. veljače 1935. Smrēu kralja Aleksandra Karađorđevića u Marseilleu 9. listopada 1934. počeli su pucati okovi diktature, za izbole se je spremala i Hrvatska seljačka stranka, pa je oživjelo i zanimanje hrvatskoga naroda za njih. Ali, Srbi ni dalje nisu želili ispustiti vlast iz ruku i u zbivanja su se opet upleli oružnici, koji su u Sibinju i u još nekim selima oko Slavonskoga Broda 19. i 20. veljače 1935. ubili 15 hrvatskih seljaka (282). Na tomu se zločinu nije stalo, te se je ubijalo i na sam dan izbora. Seljaci iz Žitnika i Klanca, kotar Perušić, u većoj su skupini 5. svibnja 1935. krenuli u Gospić, da podnesu Okružnomu sudu pritužbu radi krađe glasačkih spisa. Neposredno pred Gospićem zaustavila su ih dva redarstvenika, koji su im rekli, da ne mogu u tako velikom broju ići u grad, nego da izaberu tri izaslanika,

koji će u njihovo ime iznijeti pritužbe. Seljaci su ih poslušali. Tek što su se izaslanici udaljili desetak metara od skupine, iz zasjede su na njih zapucali oružnici i ubili Božu Markovića, starca od 78 godina, i Martina Starčevića, a veći je broj seljaka bio teže ranjen (283). Rudolf Horvat i Franjo Tuđman, nezavistno jedan od drugoga, tvrde, da su u ovoj istoj, 1935., godini oružnici «u Primoštenu kod Šibenika izvršili nad hrvatskim pučanstvom pokolj, u kojem je palo više žrtava», ali o tomu ne navode ništa konkretnije. No, sigurno je, da su oružnici 27. studenoga 1938., dakle samo dva tjedna prije održavanja izbora, u Primoštenu ubili četiri osobe (284).

Umorstva u crkvenim ophodima i na kulturnim priredbama

Ništa što je hrvatsko, jugoslavenskim vlastima nije bilo sveto. Sve su oskvrnuli i krvljvu poprskali, uključivši i crkve i vjerske obrede u njima. Dana 12. srpnja 1931. u Omišu se je održavao euharistijički kongres, na kojem je sudjelovalo 12.000 ljudi. U crkvenom ophodu (procesiji), predvođenom svećenstvom, vjernici su pjevali hrvatske nabožne pjesme, zbog čega su oružnici pucali po njima i ubili dvije osobe (285). To isto su učinili i u mjesecu srpnju 1933. godine u Splitu, kada su ubili jednu osobu (286). Slično se je dogodilo i u Krušljevu selu, kod Donje Stubice, na blagdan sv. Petra i Pavla 29. lipnja 1932. Vjernici su u crkvenom ophodu nosili hrvatsku zastavu, a oružnici su po njima zapucali i ubili jednoga muškarca i jednu ženu, mnoge su ranili i mnoge kasnije pozatvarali (287). Oružnici su također pucali u crkveni ophod u selu Krstaticama, kod Imotskoga, na blagdan Srca Isusova 28. lipnja 1935., ubivši Milicu Zec Ivanovu i Matiju Ujević, ženu Jozinu, rođenu Pavlinović, zvanu «Raška» (288). Ovim zločinima treba pribrojiti i slučaj, koji se je dogodio u Kravarškomu, kod Velike Gorice, 19. svibnja 1935., kada je nadbiskup Stepinac došao u vizitaciju župe. Odmah po završetku vizitacije i misnoga slavlja, oružnici, iako ničim nisu bili izazvani, pucali su po vjernicima, pa su Đuro Virek i Antonija Jembriš

poginuli, a više osoba bilo je teže ili lakše ranjeno. Kad su tako postupali s crkvenim obredima, ne treba se čuditi, što su oružnicima smetale rodoljubne manifestacije hrvatske mladeži svjetovnoga značaja. U Senju je, naime, 9. svibnja 1937. gostovalo hrvatsko pjevačko društvo «Trebević» iz Sarajeva. Na koncert je došla i skupina hrvatskih mladića i djevojaka iz Gospića. Po završetku koncerta Gospićani su se autom vraćali kući. Iako ničim nisu izazivali oružnike, ovi su ih dočekali u zasjedi i po njima pucali te ubili šest mladića i jednu djevojku (289).

Bilješke:

271. Članak «Muslimanski Hrvati Bosne i Hercegovine», «Hrvatska Krajina», Banja Luka, 7.5.1941., str.2.; članak «Hrvatstvo bosansko-hercegovačkih muslimana – Zvjerstva Srba nad muslimanima», «Novi list» od 8.5.1941.; str. 7; članak «Srbi su htjeli uništiti muslimanske Hrvate», «Hrvatski narod» od 30.5.1941., str. 12., i članak «Strašni zločini srpskih četnika», «Sarajevski Novi list», Sarajevo, 4.6.1941., str.7
272. Aleksandar Horvat: Grozote u Odesi, interpelacija podnešena Hrvatskom saboru na sjednici 6.7.1918., Zagreb, 1918., str. 5., 20., 22., 27. i 28.
273. Mislav Gabelica: Žrtve sukoba na Jelačićevom trgu 5. prosinca 1918., «Časopis za suvremenu povijest» br.2, Zagreb, 2005., str. 475.
274. Bosiljka Janjatović: Politički teror u Hrvatskoj 1918. – 1935., Zagreb, 2002., str. 107., 114., 116. i 228.
275. Isto, str. 102. i 103.
276. Josip Vrbošić: Kolonizacija dobrovjelaca u Slavoniji između dva svjetska rata (1918. – 1941.), «Zbornik Pravnoga fakulteta Zagreb» br. 5. – 6., god. 36/1986., str. 649. – 662.
277. Rudolf Horvat, nav. dj., str. 93. – 94., i Bosiljka Janjatović, nav. dj., str. 109. i 110.
278. «Hrvatski list», Osijek, 22.6.1941., str. 21.
279. Bosiljka Janjatović, nav. dj., str. 69. – 72., i «Hrvatski list» od 22. 6. 1941., str. 21.
280. Bosiljka Janjatović, nav. dj., str 80. – 81.
281. «Hrvatski list», Osijek, 22.6.1941., str. 21.
282. Rudolf Horvat, nav. dj., str. 554.
283. Isto, str. 550. – 551.
284. Isto, str. 554. i 596., i Franjo Tuđman: Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji 1918. – 1941., knj.2., Zagreb, 1993., str. 148. i 194. – 196.
285. «Hrvatski list», Osijek, 22.6.1941., str. 21. i Rudolf Horvat, nav. dj., str. 507.
286. Isto, str. 528., i «Hrvatski list», Osijek, 22. 6. 1941., str. 22.
287. Rudolf Horvat, nav. dj., str. 515.
288. Fra Petar Bezina: Župljani župa povjerenih Franjevačkoj provinciji Presvetog Odkupitelja žrtve rata 1941. – 1945. i 1990. – 1995., Split, 2003., str. 66, i vlastita istraživanja
289. Rudolf Horvat, nav. dj., str. 548. – 549. i 578. – 579.

Krsto Hegedušić: REKVIZICIJA

MOJE DRUŽENJE I SUSRETI SA ANTOM BRUNOM BUŠIĆEM

Mi svi koji smo poznavali Brunu u našoj imotskoj školi, kao njegovi vršnjaci imali smo utisak da se radi o vrlo pametnom, dobroćudnom, povučenom i neobičnom dječaku, krupnih očiju, plemenitog pogleda, dubokih misli i melankolije, uz breme jedne životne drame, govorne mane, koju vršnjaci nisu imali. Moje poznanstvo sa Brunom i naši dječački susreti, nisu uvijek bili tako veseli, poput raznih dječačkih igara i nestasluka, jer nas je obojicu vezala nesreća teške govorne mane, dvaju dječaka, koji su morali živjeti u sredini, koja nije imala ni mrvicu suošjećanja za naše patnje, što bi on vrlo često ponavljao, govoreći: «Čim zinem, odmah se svi smiju!»

Potištenost nas je pratila svakodnevno, a i duševno smo se često osjećali jadno i usamljeno uz poneko suzno oko, maštajući o majkama, koje bi nam ih nježno obri-sale, ali nažalost obojica smo vrlo rano ostali bez njih.

Piše:

Dr. Ante GLIBOTIĆ

Rijetki su mogli shvatiti naše patnje, s kojima smo lijegali i ustajali, ili nam pokloniti malo strpljenja i pomoći nam izreći neke teško izrečene riječi, a kamo li rečenice. Ja sam imao nebesku sreću, da je moj stric fra Ivan sa mnom imao puno strpljenja, iako su za nj bila vrlo teška vremena. Bruno je to sve mirno podnosio, dok sam se ja zbog toga ponekad sa vršnjacima i potukao, i nitko od nas nije ni pomišljao, da ta nesretna patnja njegove govorne mane, čini njegov razvoj plemenitijim i u toj dječačkoj borbi u njemu već budi velike stvaralačke moći, jer je tu nesretnu kob prihvaćao, kao nezaobilazni dio svoga životnoga puta, a sam njen misterij otkrivaо je u njemu dobrotu i sažaljenje prema bližnjemu, slabijem i potlačenom. Neizmjerna ga je snaga nosila,

da pobjeđuje sve životne tegobe, pa i podslijeh vršnjaka, ne razočaravši se nikada u njihovu bezobzirnost, jer je već rano duhovno bio vođen jednom čudnom tajnom, da se u njemu krije neviđena snaga i upornost za poštenje i pravdu, koju drugi nemaju.

Bruno i ja najviše smo se sastajali ispod male vidilice na Plavom jezeru, na Topani i u Gaju (sve oko Imotskog – RH), jer nam je učitelj Malić znao reći, da je i Demosten imao govornu manu i on je na morskoj obali vježbao govorenje, i to vičući što je mogao jače te je postao najveći govornik Grčke.

Njegov smo savjet poslušali i išli smo na ova mjesta, da bi se učili normalno govoriti, izgovarajući nama najteže riječi, a bilo ih je vrlo mnogo i naročito onih, koje su počinjale sa konsonantima, kao slova; lj, p, r, nj, m i drugi.

Ispod male vidilice Plavoga jezera, bili smo samo jedan put, jer su naši glasovi, zbog jeke, bili stravični i odzvanjali su čudnom rezonancom, pošto smo tada bili u mutaciji, a pod Topanu više nismo išli, jer su često pred Forticu – kapelicu dolazili mnogi na savjet i molitvu, pa smo najviše išli u Gaj.

Bruno se je tužio, kako su neki nastavnici nestrpljivi i neljubazni, što sam i ja doživljjavaо, a najbolji su bili od svih oni koji su nas hrabrili kod ispitivanja - učitelj Malić i svima nam dragi prof. Benković.

Zato je Bruno često znao reći, da smo on, ja i Jerko Bakotić u cijeloj školi »jebena stranka, jer se svak od nas otare, kao od nečiste krpe!«

Često bi mi znao pričati o svojoj materi i da rado ide na njen grob, a u mislima bi želio ići nju pitati, da zašto ga nije povela sa sobom na Nebo, već ga je ostavila ova-kو kukavna ovdje. Jednom sam ga u Zagrebu na to podsjetio i pošto je već bio u raljama UDBE, on mi odgovori: » To još uvijek u meni tinja, kao i onih imotskih dječačkih dana.«

Moj stric fra Ivan puno mi je pomogao, da bi se s vremenom oslobođio te more,

Topana i Jelavića dolac

Bruno Bušić kao gimnazijalac, drugi s desna

tako da mi je danas puno lakše razgovarati, kao i što je bilo za vrijeme studija.

Stric fra Ivan mi je dao onda jedan lucidan savjet, koji sam i Bruni prenio: «Kada te učitelj pozove, polako ustani i duboko udiši dosta zraka, zatvori oči nekoliko sekundi i zamisli, prije nego te učitelj zapita, da je ispred tebe livada i na njoj marva pase, a učitelj stoji kao plašilo i vidjet ćeš, da će nestati mucanja, naravno, ako si gradivo prije škole dobro naučio, a ako nisi onda ti ništa ne pomaže, pa ćeš mucati kao i druge linčine!» Ovo se je Bruni dopalo i često mi je u Zagrebu znao reći, da je moj stric bio najbolji logoped.

Pošto sam i ja bio živahan, kao i druga djeca, moj bi mi stric fra Ivan znao često reći, da prije nego što napravim koju berekinadu, otrčim koji dir oko Fortice i ako bi mi i to bilo malo, da odletim do Đombuše i nazad, pa će me za ludost sigrurno proći volja, a samo trčanje po onim kamenim skalinama bio je pravi užitak.

Bruna sam gore pred Forticom češće susreo i uvijek je čitao stare narodne pjesme i rado mi je pričao o našim borbama sa Turcima i junacima iz narodne predaje. Obično je znao sjediti na zidu sa pogledom na varoš i Imotsko polje.

Tako jednom, on uopće nije primijetio moj dolazak. Imao sam osjećaj, kao da duhom tu nije prisutan i opazivši me uz teške gorovne poteškoće ispriča mi: «Ja ti

smijem nikome pričati, jer se bojam za strica fra Ivana, koji je stalno bio na zubu zloglasne UDBE.

Za daljnega školovanja, ja sam napustio Imotski i sve do šezdesetih godina i našega studija u Zagrebu nismo se viđali. Tek smo se tamo ponekad sastajali i rado se svega sjećali.

U Zagrebu sam Bruni prvi put susreo pred Studentskim centrom, gdje je čekao kupiti blok za ručak, a ja sam svoj htio prodati, jer je po pričanjima drugih studenata, toga dana jelo bilo nemoguće. To smo svi iskusili ponekad, kakova je bila hrana.

Obojici nam je bilo draga, što se poslije toliko vremena susreli i to baš u Zagrebu i ponudim mu, da idemo u restoran Pula na bakalar, jer sam do podne iznenada nešto zaradio, ponudivši se jednoj gospodi, da joj unesem drva u podrum i ona me sa velikom zahvalnošću dobro nagradi, tako da smo to mogli u Puli bakalarom proslaviti. Malo se je nečkao, ali ipak pristane. Pred HNK-om susretnemo i Kviru Smođaja, pa nam se i on rado pridruži. Bakalar uz bevandu nam je dobro prijao i iza jela Bruno se je htio od nas oprostiti, ali usput zapita Kvira: «Je li istina, da su tvoga čaću partizani ubili?» Kvire mu nevoljko odbrusi; «Istina je, moj Bruno Ostavi se toga. Vidiš li, da te stalno prate i da će te UDBA krvavo zajebat!»

Bruno Bušić s ocem Jozom u Zagrebu

U gradu smo se često viđali i nije mogao vjerovati, kako sam se ja oslobođio svoje gorovne mane. I vrlo često bi znao ponoviti, da je moj stric fra Ivan bio najbolji logoped.

Možda će sada, ovo što želim ispričati, mnogima biti neshvatljivo, ali je istinito, da je moj stric fra Ivan prijateljevao sa našim književnikom Mirkom Božićem, koji je u ono vrijeme bio ministar hrvatske Vlade i da sam mu ja ponekad nosio pismo od moga strica, jer je pošta bila nesigurna. I tako jednom gospodin – drug Božić mi reče, to jest prišaplje: «Daj molim te, reci tvome Imočaninu Bušiću, da se ne igra sa svojim životom, jer mu je UDBA stalno za petama, a ovaj vrtlog, zlo i nepravdu, može samo Bog zaustaviti, a ne on svojim pisanjem, jer bi bila šteta, čuo sam da je vrlo nadaren i pametan momak!»

Bruni sam to nekoliko puta prenio, kao i Kvire, ali on nije za to mario, a imao sam utisak, da ga neka neviđena snaga vodi svome cilju pravde ili smrti.

Završivši studij, napustio sam Zagreb i poslije vojske otišao sam na veću veterinarsku izobrazbu u Švicarsku i bio sam sretan čuti o prvim zvucima «Hrvatskog proljeća!» u čijim je sudbonosnim trenutcima i Bruno aktivno učestvovao, pišući u novoizašlom «Hrvatskom književnom listu», za kojega sam se odmah pretplatio i vrlo pažljivo čitao sve, a naročito bisere iz Brunina pera, kao samo neke koje ga učinile vrhunskim intelektualcem i domoljubom.

Brunino pisanje u «Hrvatskom književnom listu» i poslije u iseljeničkim publikacijama, bila je izvanredna analiza naše prošlosti i ondašnje društvene situacije u Hrvatskoj i pri tome upozorenje što bi se moralno činiti ne bi li opstali.

Još i danas čitajući stare listove, rado pročitam po koji biser iz Brunina pera, kao «Gospodarski razvitak grada Zagreba», «Žrtve rata ili laž o Jasenovcu», »Sudbina Mimarine donacije», »Simpozij o Poljicima», te o Rijeci, razgovori i sentence itd.

Zaista, Bruno je čitav život proživljavao za Hrvatsku, još od imotskih dana svoga djetinjstva, zbog naše domovinske tra-

Unutrašnjost grobnice Brune Bušića na Mirogoju

gedije. Zadnji put sam ga susreo u Parizu, mislim, da je to bilo u srpnju '78. god. sa Vjekoslavom Lasićem - dominikancem, koji ga tada savjetovao, da nigdje ne ide sam, jer da Udba čeka samo zgodan trenutak. Dana 17. listopada 1978. god., Vjekoslav me probudi vrlo rano, tako da sam se poplašio, da se nekome od naših nije što dogodilo. Samo je rekao: «Ubiše ga krvnici!» Osjetio sam po glasu, da ga je to teško pogodilo, a odmah sam znao, na koga misli. Dugo vremena sam bio žalostan i često sam mislio, na onu njegovu dječačku riječ ispred fortice. «Kada budem velik, ja ču o tome pisati, pa taman izgubio glavu.»

Njegov fenomen domoljublja i to iskrenog i poštenog domoljublja, bez želje za nekom materijalnom koristi, bio je ljubav prema napačenoj domovini, koja ga je napajala snagom jake volje, za pravdom i istinom o zadnjem ratu (II svjetski rat) i sramnih laži komunističkih vlastodržaca. To je bio misterij Brunine ljudske osobnosti, koju mi nikad ne ćemo shvatiti i da mu je to plemenito domoljublje bilo jače, nego žrtva vlastitoga života, koji mu je bio od malena neizmjerni Božji dar.

Uvijek sam želio posjetiti njegov grob u Parizu. I tako 1985. god. zajedno sa Vjekoslavom Lasićem položih kiticu cvijeća. Vjekoslav mu stavi uz uzglavlje imotski kamenčić uz riječi, koje su se i is-

punile: »Bruno moj, počivao u miru, ovdje u tuđini, a mi ti jamčimo, da ćemo jednom doći po tebe». I zapjevasmo mu pjesmu: «Ah piši mi mati». On, koji nije zapamtio majke, posebno je volio tu pjesmu.

I Vjekoslavovo obećanje se je ispunilo, pa Bruno već duže počiva u rođnoj grudi, među velikanima i branteljima. Došli smo po Tebe, i sada počivaš u zagrljaju Mirogoja među našim velikanima, a u blizini tvog mentora, prvoga hrvatskog predsjednika.

Tvoj uspravan život nisu pokolebali sramni komunističko – udbini zlobnici, koji su nažalost bili naše krv i naših susjeda i plemena. U Tvojim patnjama, poniženjima i trpljenu, sa kojima si se hrabro nosio i htio reći istinu o stradanjima svih naših nevinih majki i očeva i djece, kao i o toj njihovoj patološkoj mržnji prema našem rodu i našoj želji za slobodom.

Ti si uvijek želio naravni život, a mrzio si sve one, koji su u nama htjeli ubiti poštenog i domoljubnog čovjeka.

Sada si postao nacionalni simbol i moralna vodilja, što većini Tvojih suputnika nije uspjelo postati, već su se pokolebali, zbog niskih ljudskih slabosti.

SVAKI PUT KAD TI DOĐEM NA GROB ŠUMOVITOG MIROGOJA, UVJEK TI ZAPJEVAM PJEŠMU: «AH PIŠI MI MATI», KAKO SMO I ZNALI ZAPJEVATI ONAKO DISONANTNO NA KATARINSKOM TRGU, UZ TVOJ TREMOLIDENI VAPAJ: «KAKO BI BILO LIPO DOBITI MATERINO PISMO!»

Na tvome grobu znao bih ti tiho reći: «Počivaj u miru Božjem, na svojoj rođnoj grudi. Da si među nama, bio bi neizmerno razočaran u nama, u našem licemjerju i egoizmu i velikoj nesolidarnosti. Mnogi su se svrstali iza gesla «Sve za sebe, a za Hrvatsku i sirotinju, koje je sve više, ništa!»

Dragi Bruno, Ti koji blaguješ obrok sa Bogom, pogledaj i moli za našu domovinu i sve naraštaje, da i oni osjete, da bez ljubavi, poštenog rada i solidarnosti, poput naših predaka, nema nam opstanka, jer će nas arogancija bogatih i pohlepnih materijalizam progutati, tako, da će biti Hrvatska, ali bez nas.

GOŠPIĆ U SJEĆANJU TOMISLAVA RUKAVINE

Zovem se Tomislav Rukavina. Rođen sam u Gospiću 1936. godine. Potomak sam stare, poznate, dobro stajeće gospičke obitelji Rukavina iz Budačke ulice. Po zanimanju sam dipl. ing. šumarstva. Otac Nikola bio je sudski službenik i član Hrvatske Seljačke Stranke, koja je u Kraljevini Jugoslaviji bila najjača politička stranka u Gospiću. Obnašao je dužnost člana gradskog poglavarnstva HSS-a u Gospiću. Majka Antonija iz obitelji Alić, bila je domaćica. Roditelji su imali nas devetero djece; Antu rođenog 1928., Jelenu 1930., Evu Slavu 1932., Vlado i ja smo blizanci, rođeni smo 1936., Marija rođena 1939. i Pave 1947. godine. Sestra Dragica rođena 1938. godine, umrla je mlada iste godine. Brat Pavao rođen je 1945., a umro je kratko vrijeme iza poroda. Dakle, bilo nas je devetero.

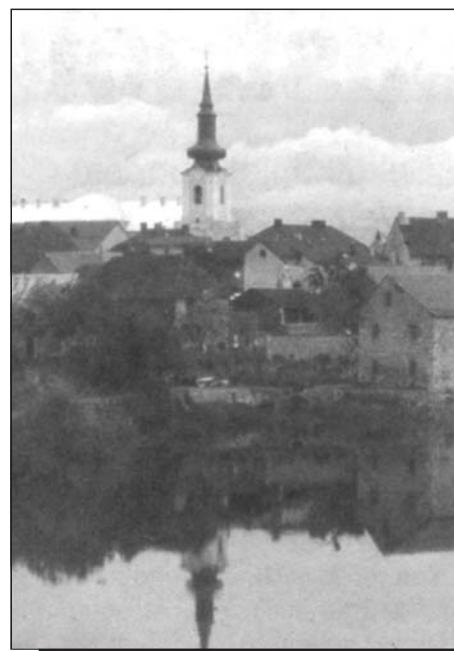
Sjećam se Gospića iz Kraljevine Jugoslavije po pričanju roditelja i starijih sugrađana. Poznate osobe iz tog prijeratnog Gospića bili su odvjetnik Andrija Artuković, braća Frkovići, a posebice Ivan Murković, otac čestitog i poštenog Gospičanina, pokojnog Joška Murkovića. Andrija Artuković imao je privatni odvjetnički ured. Bio je veseljak, družio se s Gospičanicima. Rado je kumovao, pa njegove kumčadi imaju puno i među Hrvatima i Srbima. Nudio se i mome pokojnom ocu da meni bude krsni kum. Otac je to odbio, jer je bio tvrdi HSS-ovac, a Andrija Artuković frankovac. Dr. Andrija Artuković bio je visoki dužnosnik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, obnašao je ministarsku dužnost, kao i braća Frkovići.

Ivan Murković bio je izuzetno pošten i karakteran čovjek. U Prvom svjetskom ratu bio je profesionalni vojnik. U Kraljevini Jugoslaviji 21 put je zatvaran zbog hrvatskog domoljublja. Bio je predsjednik HSS-a i hrvatski narodni zastupnik u saboru. Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske služio je u domobranskim postrojbama. Bio je domobrani pukovnik. Kada je umro u srpnju 1966. na smrtovnicama je pisalo: "Ivan Murković domobrani pukovnik i hrvatski narodni

Priredio:

Ivan VUKIĆ

zastupnik". Dok je pokop još bio u tijeku udbasi su poskidali sve smrtovnici po Gospiću i odnijeli ih u UDBU. Sramota je za Gospić i nas Gospičane, što jedna od ulica ili trgova ne nosi ime toga časnog, poštenog i zasluznog Gospičana.

Gospic, panorama

Joško Murković, njegov sin, bio je kao i njegov otac, izuzetno časna i moralna osoba. Svjedok je svih burnih i tragičnih događaja u Gospiću između dva svjetska rata, za Drugog svjetskog rata i porača, o čemu nam je rado pričao. Veliki je poznavatelj hrvatske povijesti i zbivanja u Gospiću, pa je neprocjenjiva šteta što njegova svjedočenja nisu zapisana.

Osobno se dobro sjećam naše crne povijesti iz Drugog svjetskog rata i porača, od odlaska moga oca u rezervu pred rat 1941., te dolaska Talijana u Gospic iste godine. Da, sjećam se dobro tih tragičnih zbivanja za vrijeme Drugog svjetskog rata i genocida koji je izvršen nad Hrvatima u Gospiću naročito u 1945., 1946. i u nešto rednim godinama. Nažalost, mi Hrvati zaboravljamo te tragične događaje, zabora-

vili smo zločine nad nama u Drugom svjetskom ratu, zaboravili smo srbokomunistički genocid nad nama iza rata, zaboravili smo zatvaranja i proganjanja, zaboravili smo 21. sjednicu, eto, zaboravljamo i Domovinski rat.

Naša obiteljska kuća je u Budačkoj ulici. Velika je, jednokatnica s podrumom, uz novu gospičku gimnaziju. Kako je kuća bila velika i prostrana, u njoj su uz nas stanovali talijanski časnici kada je talijanska vojska ušla u Gospic. Stanovala je tu također i akademska slikarica, Židovka, Šarlota Rozenštak, koja je predavala likovni odgoj na gospičkoj gimnaziji. Kasnije su stanovali i njemački časnici. Gospođa Šarlota Rozenštak bila je hrroma. Vrlo uljedena i pametna osoba. Pričalo se da je vrlo bogata i da ima lijepu vilu na Balatonskom jezeru u Mađarskoj. Voljela nas je, a i mi nju. Mi smo se djeca rado igrala s njom. Ona, njemački satnik Matz i mi smo se družili svaku večer. Govorila je više jezika, a naravno i njemački. Hrvatski nije baš dobro govorila. S njemačkim časnicima govorila je njemački. Svi su znali da je Židovka, kako hrvatska vlast, tako i njemački časnici. Radi toga joj ni vlas s glave nije pala. Normalno je radila na gospičkoj gimnaziji, prijateljevala je s Gospičanicima i njemačkim časnicima, posebno sa satnikom Matzom. Nakon rata ostala je raditi na gospičkoj gimnaziji. Nenadano je u jesen 1946. umrla. Pokopana je na Gradskom gospičkom groblju Sv. Marije Magdalene. Eto, neka gospodin Goldštajn priča što god hoće, neka krivotvori što želi, ali ovo je istina.

Satnik Matz zapovijedao je njemačkom postrojbom u Gospiću. Bio je profesionalni vojnik. Ratovao je na istočnom bojištu u SSSR-u, gdje je ranjen. Nakon izlječenja i oporavka premješten je u Hrvatsku. Partizani su ga ubili u Smiljanskoj planjadi u Gospiću, iza pada Gospica 4. travnja 1945. godine. I ostali njemački vojnici kojih se sjećam pobijeni su. Ostao je živ samo Gerhard Urlich, koji je s dvojicom vojnika kamionom otišao u Zagreb po namirnice. Na povratku u General-

skom Stolu dobio je obavijest da je Gospic pao. Napustio je auto i s dvojicom svojih vojnika uputio se kući u Njemačku. Pješačili su do Njemačke mjesec i pol dana. Propješačili su Gorski Kotar, Sloveniju i Austriju, nitko ih nije zaustavljao. Tek u Salzburgu, prvi put ih je zaustavila američka ophodnja. Sada ima preko 80 godina. Kada dođe u Hrvatsku svrati do nas. U Domovinskom ratu prikupljao je i dovozio pomoć u Gospic i Kupres.

Sin mu je novinar. Zaposlen je u koncernu Stern. Piše za Frankfurterallgemeinezeitung. Pričao mi je o novčanim transakcijama koje su vršili jugoslavenski politički moćnici i UDBA. Novac su ulagali u zapadne banke. Služio im je za plaćanje udbaša i njihovih suradnika koji su nadzirali, a nažalost i ubijali Hrvate u iseljenoj Hrvatskoj. Poznat je slučaj Laze Vračarića, koji je "pobjegao" ponijeveši milijunska svetu novca, kao i žrtava udbaškog zločina oca i sina Đureković.

Tijekom Drugog svjetskog rata kada nisam bio u školi, najčešće sam boravio s izviđačima na izvidnici, koju su Nijemci podigli na krovu gimnazije. Iz izvidnice vidjelo se cijelo Ličko polje i trinaest crkava. Na izvidnici je bilo danonoćno dežurstvo. Izviđači su bili: Đordi Mažuran, Ante Adžija, Pavelić iz Kaniške ulice, jedan Novljan, te jedan Brušanac. Svi su 1945. ubijeni. Posebno se s tugom i bolom sjećam 4. travnja 1945. Toga tragičnog dana partizani su ušli u Gospic. Nije bilo veliki borbi, kako su to kasnije partizanski moćnici u svojim memoarima opisali, jer se hrvatska vojska s velikim brojem civila povukla preko Pazarišta-Krasnog-Senja put Austrije, prema Bleiburgu. Ulaskom u Gospic partizani su ubijali do koga su došli. Moja kuća, kako već rekoh, je uz novu gospičku gimnaziju. Do nas su došli oko 16 sati. Ispred kuće zarobili su jednog legionara iz Vinkovaca. Ne znam kako se zvao. Oni ga nisu pitali, a mi nismo smjeli. Teško je to danas objasniti, a sugovorniku shvatiti. Ljudi su izvlačili iz kuća i ubijali, bez milosti, bez suda, bez dokazane krivnje i prava žrtve na obranu. Mrtvi su ležali na sve strane. Strašan je zločin izvršen. Ispred kuće zarobili su i dvojicu gospičkih civila Dragu Butkovića i malodobnog mu brata Branka, koji je lani umro u Zagrebu. Nepozna-

tog legionara i njih dvojicu odveli su u Basarićevo dvorište. Danas je to ono parkiralište preko puta gimnazije. Htjeli su svu trojicu strijeljati. Jedna partizanka nije dala strijeljati malodobnog Branka. Imao je harmoniku. Rekla je: "Neka nam on svira". Naredili su mu da sjedne na prozor prizemlja Basarićeve kuće i neka svira. Legionara i brata Dragu strijeljali su tik do njega. Gledao je kako mu brata strijeljavaju, a on im je morao svirati cijelu noć.

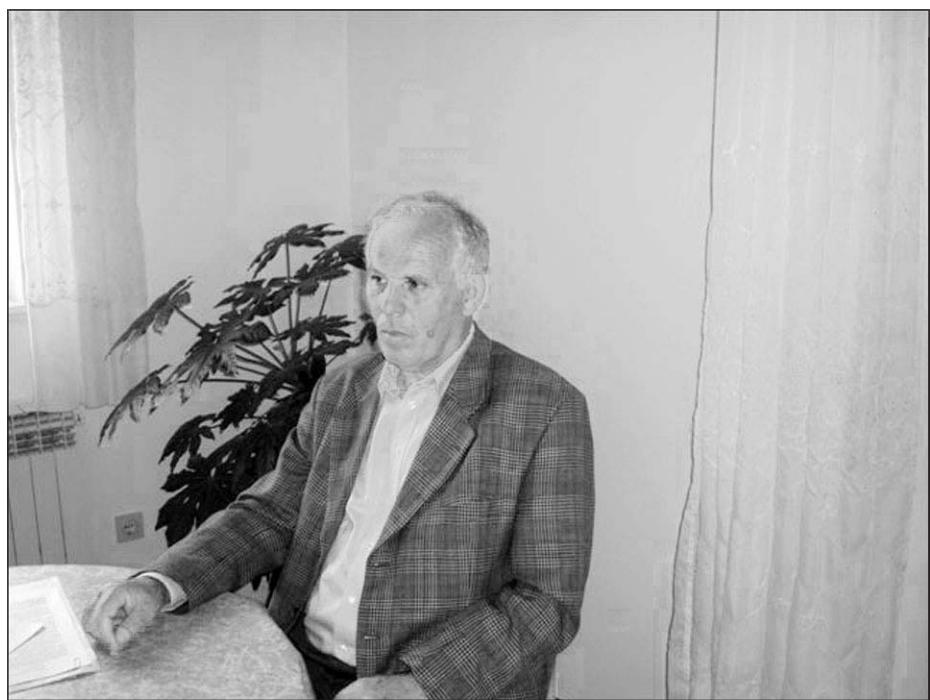
Kada su ušli u Gospic zapalili su zgradu suda istu večer ili sutradan. Nisu je zapalili iz osvete, već da unište dokumente, kako bi zameli trag nečasne prošlosti svojih zapovjednika. Većina partizanskih glavešina imala je kriminalnu prošlost, i u policijskim i sudskim spisima vođeni su kao kriminalci.

U našu kuću smjestili su OZNU, u kojobi je bio zatvor, a iza štale su ubijali. Ubijali su rano ujutro i navečer. Naš voćnjak doseže do gospičkog groblja. Ispred groblja Talijani su izgradili kapelicu i uredili groblje za svoje mrtve vojnike. Pred kapitulaciju Italije ekshumirali su svoje mrtve i odvezli ih u Italiju i pokopali u skupnu grobnicu. Partizani su natjerali hrvatske sužnje da te talijanske rake ispred gospičkog groblja prošire i u njih su u pet šest redova slagali pobijene Hrvate, jednog do drugog. Komunistička vlast, da bi nas još više ponizila i osramo-

tila, napravila je javni zahod na jednoj od skupnih grobnica. Kosti pobijenih odvezli su na smetlište. Javni zahod i sada stoji. Neka ga, neka stoji, jer je on sam po sebi spomenik zločinačkom komunističkom režimu.

Moga susjeda Nikolu Mažurana zarobili su u povlačenju i doveli u Gospic. Unovačili su ga i pošao je s njima. No, nakon mjesec dana vratili su ga natrag. Po kratkom postupku osuđen je na smrt. Jednu večer, njega i jednog Perušićana, strijeljali su kod groblja. Još se sjećam, otprilike, gdje su ubijeni i pokopani. Kada sam u jutro dognao ovce na pašu, Nikoli Mažuran virio je nos iz zemlje, tako je plitko bio zakopan. Ubojica je otišao k njegovoj majci. Rekao joj je: "Ubio sam ti sina". Ona, sirota, moralu mu je dati večeru. I to se danas zaboravlja. Ime ubojice ne znam, ali znam da se o tome krišom pričalo.

Znam jednog krvnika, okorjelog ubojicu Aleksića zvanog Aleksa iz Ponora kod Švice kod Otočca. Bio je crn, bujne crne kose, star 24-25 godina. Radio je u OZNI. Mnoge je hrvatske majke u crno zavio. Nakon pokolja u Borovu selu 1991. odlučio sam potražiti krvnika Aleksića. Želio sam saznati kako sada razmišlja, je li mu proradila savjest? Raspitujući se u Ponoru o njemu jedan mladić mi je rekao: "Inženjeru, zakasnili ste 20 godina. Pred 20 godina umro je u ludnici u Zagrebu". Prije

Tomislav Rukavina

mene stigla ga je Božja pravda i dobro je da je tako.

Osim suda zapalili su i gimnaziju. Po ulasku u Gospic nisu odmah ušli u nju, jer su se bojali da je minirana. Moji prijatelji i ja bez straha penjali smo se na izvidnicu na krovu gimnazije. To smo radili i za vrijeme NDH. Kada je zapaljena zatvorili su nas i optužili da smo mi to uradili. Istukli su nas i nakon nekoliko dana pustili iz zatvora.

Na pravoslavnu crkvu za vrijeme savezničkog bombardiranja Gospica pale su dvije avionske bombe težine oko 200 kg, a možda i teže. Nisu odmah eksplodirale. Jedno jutro neočekivano su eksplodirale i gotovo do temelja srušile crkvu. Kada sam kao mladi inženjer radio u Divoselu, čuo sam, kako divoseljački Srbi međusobom pričaju, da su partizanski diverzanti aktivirali te bombe. Zaključio sam da su to uradili kako bi potaknuli još veću mržnju spram nas Hrvata i našli opravdanje za zločine koje su činili.

Sjećam se također događaja, kada je velika skupina zatvorenika pobegla iz zatvora, među kojima je bio i Levar. Bježali su prema Bužimu. Mislim da su svih uhvaćeni i pobijeni. Jakov Medunić nije bježao prema Bužimu, odvojio se i bježao je prema Bilaju. Iz Bilaja otisao je u Vrebac, vlaško selo, gdje se skrivaо 15 dana. Uspio je pobjeći u Austriju. U jednoj od Kavranovih skupina vratio se u Hrvatsku. Nažalost zarobljen je, osuđen na smrt vješanjem i obešen u Zagrebu.

Nova proleterska vlast ubijala je javno "u ime naroda" ispred Gradskog groblja Sv. Marije Magdalene. Da bi nam se naručili i da bi nas ponizili naredili su da slavimo blagdan Sv. Marije Magdalene, kao da mi to ne radimo i bez njihova odobrenja. Poslali su tekliće – partizansku djecu po kućama da objave tu naredbu. K nama je došla jedna curica Serdar iz Kule. Na blagdan Sv. Marije Magdalene pokapan je Josip Svetić iz Budačke ulice. Kada je pogrebna povorka iz crkve došla pred zatvor u sprovod su iz zatvora uključili jedanaestoricu uznika koje su vodili na strijeljanje i četvoricu osuđenu na vješanje. Priključili su se i izvršitelji smaknuća, te brojne razularene partizanke i partizani. Ovaj tragični igrokaz bio im je potreban kako bi pokazali da to-

Joško Murković

bože poštuju vjerske običaje puka i da je puk uz njih. Dok je pokapan Josip Svetić, a pop Fajdetić predvodio molitvu za spas njegove duše, ispred groblja, iznad zajedničke grobnice, postrojili su jedanaestoricu osuđenih na strijeljanje i blizu njih uz vješala, četvoricu osuđenih na vješanje. Pročitali su im presudu. Doveli su popa Fajdetića da blagoslovu žrtve prije smaknuća. S desne strane bila su mu četvorica osuđena na vješanje: Levar, Adžija, Lisac i Erega, a s lijeve strane jedanaestoricu, vezana žicom, osuđena na strijeljanje. Od silnog batinanja bili su izmrcvareni. Prvi do njega iz vrste za strijeljanje reče mu: "Joso, pozdravi mi ženu i djecu". Pop Josip Fajdetić ga nije prepoznao pa ga upita: "Tko ste Vi"? Nesretni sužanj odgovori: "Josipe, zar me ne poznaš, ja sam Josan Kolaković". Bio je to gospički gradonačelnik. Njih dvojica išla su zajedno u gimnaziju, u isti razred, i svakog dana bili su zajedno. Pop Josip Fajdetić ga nije prepoznao. Za otprilike dva mjeseca koliko je Kolaković bio u zatvoru, od silnog mučenja toliko se izobličio, da ga ni prijatelj s kojim se svakodnevno družio, nije mogao prepoznati. U praskozorje na blagdan Sv. Marije Magdalene, utrpali su u zatvoru u dva kamiona, pedeset ljudi i odvezli ih u Jadovno i žive bacili u Šaranovu jamu. U toj skupini bilo je puno ljudi iz Žabice i Ličkog Novog. Njemačke zarobljene vojnike užasno su mučili. Umira-

li su od gladi. Prisiljavali su ih da teško rade, a nisu im dali jesti. U agoniji umiranja zagrlila bi se njih tri četiri, oslanjući se glavama jedan na drugoga. Drhtali bi kao pruće na vodi i najednom bi trenutno umrli i mrtvi bi pali na zemlju. Nazočio sam tom stravičnom prizoru. Bio sam udaljen od njih dvadesetak metara.

To je slika Gospica 1945. Zločinački komunistički ustroj izvršio je stravična zlodjela nad hrvatskim narodom. Danas, 61 godinu iza ovog zvjerstva, Goldštajn u Bleiburgu govori da je osveta nad Hrvatima bila pravična i da je trebala biti. Bože, što nam se to događa. Još malo pa nećemo smjeti reći, u svojoj vlastitoj zemlji, da smo Hrvati. Knjižurine koje su partizanski silnici pisali, kao memoare, o svom "viteštvu i veličanstvenim pobjedama" ne treba uništiti. One zapravo svjedoče o zločinima koje su izvršili nad Hrvatima. Tako pišu u jednoj svojoj knjizi o Kotaru Gospicu u NOB-u, da je u žestokim borbama pri oslobođenju Gospica neprijatelj izgubio 1000 vojnika. To je obična laž, jer borbi zapravo nije ni bilo. Hrvatska se vojska s velikim brojem civila povukla iz Gospica prije njihovog "pobjedničkog" ulaska. Ovih 1000 mrtvih su muškarci, koji su partizani pobili u 24 sata svoga zločinačkog divljanja, nakon ulaska u nebranjeni Gospic. Hrvatska vojska povukla se iz grada da ga sačuva od razaranja i da se izbjegnu civilne žrtve. To vojno pravilo kojim su se služile uljuđene vojske u prošlosti, nisu poštivali podivljali partizani, predvođeni komunističkom partijom i velikosrbima pritajenima u noj.

Od 1950. život mi je bio posebno težak i opak, ne samo moj, već i život moje braće i sestara. Te godine umrli su mi otac i majka. U istoj godini ostali smo bez oba roditelja. Nas sedmero djece ostali smo na milost i nemilost surovom i opakom životu. Previše rano upoznao sam onu tamnu stranu života. Upoznao sam što sve čovjek može napraviti za mrivicu karijere, da za malu povišicu plaće može izdati sebe, domovinu, prijatelje, može sjediti na moralu, biti bez ponosa i dostojaštva. Zloču komunističkog ustroja doživio sam u ranoj mладosti, no bit njegove izopćenosti spoznao sam na studiju šumarstva u Zagrebu. Pripadnik sam studentskog na-

raštaja koji je organizirao prvi studentski prosvjed (štrajk) u Zagrebu 11. svibnja 1959. Prosvjed je počeo u 12 sati i 5 minuta, a u 14 sati sve je bilo gotovo. Neočekivanom brzinom doveli su milicijska pojaćanja iz Jastrebarskog, Dugog Sela, Svetog Ivana Zeline, iz Zaprešića, koji je onda bio daleka provincija, a ne predgrađe Zagreba, te iz Samobora. Tada sam shvatio da se jugoslavenski totalitarni sustav nikako ne može srušiti izvana, već samo iznutra, vlastitom snagom. Jugoslavenski sustav počivao je na uhodama, doušnicima i denuncijantima. Svugdje ih je bilo. Među nama studentima, budno nadziru sve. Izmišljaju neprijatelje da opravdaju svoje postojanje. Komunistička represija počivala je na UDB-i i KOS-u i njihovim suradnicima.

Nakon završenog studija, kao mladi inženjer zaposlio sam se. Prvo moje radno mjesto bilo je u Srbu. Stanovao sam kod Srbina, čestita, poštena čovjeka, Sime Lukića. Kada smo se malo bolje upoznali i sprijateljili, rekao mi je: "Sinko, mene čudi da je itko od vas Kranjaca ostao živ od onih lopova, gangstera i ubojica, Đoke Jovanovića, Milana Žeželja, Danića Damjanovića, Gojka Polovine i ostale njihove družine". Ispričao mi je kako su likvidirali 1941. Borićevac. U Borićevcu su žive ljude bacali u zapaljene kuće. Poznavao je te nesretne ljude, jer je Srb oko 25 km udaljen od Borićevca. Pripovijedao je kako su ubijali Kranjce, kako oni zovu nas Hrvate, redom sve koji su im došli pod ruku. Ubili su i njegovog sina, iako je Srbin, koji je bio s njima, ali se usprotivio ubijanju. Zbog toga su ga ubili.

Moja obitelj i ja bili smo proganjani. Nažalost, proganjali su nas prodani Hrvati, kako bi se dodvorili komunistima i Srbima, za neke mizerne povlastice. Nakon 21. sjednice u nekoliko navrata Srbi su mi rekli: "Tomice, tebe ne progoni država ni mi, tebe progone tvoji, samo tvoji". Komandir stanice milicije Dozet mi je rekao: "Pazi kako prelaziš preko ceste. Rekli su nam da neoprezno prelaziš cestu". Neizravno me upozorio da se čuvam, jer bih zbog svoje "neopreznosti" mogao dosjeti ispod kotača automobila. Tom taktkom smaknuća hrvatskih domoljuba u domovini i iseljenoj Hrvatskoj UDB-a i KOS često su se služili. Dozet

sada živi u Beogradu. Unuk mu igra košarku za Crvenu zvezdu.

Kada je bio proveden referendum za neovisnost Hrvatske bio sam predsjednik izbornog povjerenstva u Ličkom Osiku. U Ličkom Osiku živjelo je 10% Hrvata. Od 1600 birača referendumu se odazvalo 530 glasača. Protiv je bilo 37, a ostali su bili za neovisnost. Za neovisnost Hrvatske glasovalo je i 300 Srb. Referendum je bio 18. ili 19. svibnja 1991. Predsjednik SDS Tomas prijetio mi je i provocirao je. Nije bilo lako biti tada u Ličkom Osiku, kojeg

su kasnije Srbi preimenovali u Teslingrad. Samo tri mjeseca nakon referendumu napali su Gospić. Velike Hrvatine pobjegli su, malo nas je ostalo braniti grad. Kada sam u kolovozu 1991. uključen u Krzni štab, smješten u novom hotelu, imao sam osjećaj da sam došao u Općinski komitet saveza komunista. Nedostajao je samo Svetozar Orlović, Dušan Graovac i Perica Kuprešanin. Rekao sam to bratu Anti. Uzvratio mi je da moram ostati. "Dok si tiamo ne mogu donositi odluke kako hoće". Rekao mi je neka stalno nešto tražim, za-

BANDITIZAM

SNIMLJENO

Povlačenjem neprijatelja ispred jedinica JNA u danima oslobodjenja 1945 godine u Liki je ostalo 244 ustaše i 63 četnika, koji su oformljeni u 32 grupe ilegalno se krili po šumama na području Like. Sem toga 77 četnika i ustaša krilo se ilegalno - pojedinačno kao bunkeraši. Dobar dio ovih odmetnika likvidiran je već 1945 godine, ali ih je priličan broj i ostao, tako da je banditizam predstavljao problem sve do konca 1948 godine kada su likvidirane i posljednje odmetničke grupe. Broj ovih grupa i odmetnika sve više se smanjivao. Grupe su postajale sve manje, jer su pojedinci hvatani, likvidirani, a neki su se i predali, pa su tako malobrojne grupe ujedinjavale se, stvarajući od dvije i više grupa jednu grupu. Međutim i poslije 1948 godine likvidacijom grupa sa banditizmom nije konačno riješeno, jer je likvidacijom i rasulom odmetničkih grupa nekolicini uspjelo pobjeći, pa su se kasnije krili kod rodbine i prijatelja i tako još godinama živili bunkerisani. Neki su u tom vremenu nestali i za njihovu sudbinu se nezna ni danas, dok je jednom malom broju uspjelo emigrirati i sada se nalaze u inostranstvu.

Od ukupno 384 ustaša i četnička odmetnika:

- likvidirano je	192
- sudjeno na vremenske kazne...	43
- uhvaćeno i pušteno bez sudjenja.....	13
- predalo se, a nisu sudjeni.....	71
- nestalo.....	47
- emigriralo....	18

Neke od ovih grupa bile su vrlo aktivne, kretale se na širem području, imale masu jataka i izvršile mnoge zločine, dok je opet bilo i takovih grupa koje su bile neaktivne i nisu izvršile nikakvu terorističku akciju.

Grupa SERTIĆ JOŠE, brojila je 9 članova koji su bili rodom sa našeg kotara a još nekoliko odmetnika imala je u svom sastavu koji su rodom sa područja kotara Ogulin. Ova grupa nastala je tako što su ostali iz neprijateljskih jedinica u povlačenju ispred NOV-a 1945 godine. Kretala se u okolini Sabarskog, Sertić Poljane, Plitvica, Rakovice, Vaganca i u nekim selima kotara Bihać. Likvidirana je 1948 godine.

Prva stranica elaborata "rekonstrukcija banditizma za bivši kotar Gospić"

pitkujem i neka im svojom nazočnošću smetam. Par dana nakon uključenja u Krizni štab pozvao me Karić i predložio da preuzmem Službu za zaštitu ustavnog poretka u Gospicu. Prihvatio sam, jer je bilo ratno stanje i nisam smio birati što bih želio i volio raditi. Kada je Karić tu svoju odluku priopćio Kriznom štabu, svi su se žestoko usprotivili, svi do jednog su bili protiv toga, da ja rukovodim tom službom. Karić je o ovom izvijestio nadležne u Zagrebu. Rekli su mu da izabere nekog domaćeg. On se odlučio za svoga čovjeka.

Godinu dana iza ovog slučaja izabran sam za dopredsjednika gradskog odbora HDZ-a. Bio sam jedini s visokom stručnom spremom. Nakon dvije godine izbačen sam iz gradskog odbora HDZ-a. Mojim isključenjem više nisu imali ni jednog intelektualca. No, rezultati su razvidni. Trideset godina sanjao sam slobodnu Hrvatsku i dočekao sam je. Domovina kakva bila, rođenom je sinu mila, volim je, ona mi je draga, ona je moja, jedina. Ima puno manjkavosti, nedostataka i pogrešnih poteza. Nažalost, Gospic je poznat po tome da njegovi intelektualci "ne valjuju". Smjenjivali su jednog za drugim Peru Karlića 1991., pa potom dr. Antu Johmana, prof. Jandru Benkovića, pokojnog moga brata dr. vet. Antu Rukavinu, pa eto sada moga brata Pavu, sudca. Bez vanjskih čimbenika, ovdje na lokalnoj razini ništa se ne može promijeniti. Na predizbornom skupu prije šest godina rekao sam da je gospodarstvo Gospića u stečaju. Ni sam govorio bezrazložno, stanje je takvo. U Gospiću su propali PPK Velebit, Meting, Sloga, Tvorница baterija, u Ličkom Osiku tvornica Marko Orešković, u Perušiću DIP. Uprava šuma radi s gubitkom, a ja ne smijem reći da je gospičko gospodarstvo u stečaju. Kada to ustvrdim proglaše me za neprijatelja i lopova.

Moj pokojni brat dr. vet. Ante Rukavina bio je erudit, čovjek velikog znanja, književnik, planinar, domoljuban, zdrav i polletan. Proučavao je hrvatsku povijest, posebice noviju. Tako se upoznao i zbližio s mnogima koji su za vrijeme drugog svjetskog rata bili u partizanima, koji su obnašali značajne dužnosti i njihove izjave imaju povijesnu težinu. Jedan od tih je Šime Balen. **Šime Balen** mu je ispriča-

Gospic 1991.

o: Deset dana prije ulaska u Gospic, koji se zbio 4. travnja 1945. imali smo sastanak političkog aktiva Like u selu Čitluku, zaselku Rajčevići. Na tom sastanku bili su svi politički komesari jedinica. Raspravljali smo o tome što moramo uraditi kada uđemo u Gospic. Jakov Blažević je predložio: "Kada uđemo u Gospic treba ubiti sve, i hrvatsku mačku". Tom slijedom prijedlogu žestoko smo se usprotivili ja i generalpukovnik narodni heroj Mićun Šakić, koji je Gospicane i Gospic dobro poznavao jer je pohađao učiteljsku školu u Gospicu. Rekli smo: "Ne možemo pobiti Gospicane, ne možemo ubijati djecu radi 100 ljudi". Nažalost, kada smo nakon 10 dana ušli u Gospic, 48 sati ubijali su do koga su stigli, koga su uhvatili, ni djecu nisu poštijeli.

Odmah po ulasku u Gospic pokušao sam spasiti dr. Danu Vukovića i prof. Japundžića, ravnatelja gimnazije, koji je bio u mirovini. Sin prof. Japundžića, Joja bio je pripadnik OZN-e. Joja je nakon velebitskog ustanka 1932. zatvoren, kao hrvatski nacionalist. Odrobijao je šest godina. U zatvor je ušao kao hrvatski nacionalist, a izšao kao odani komunist. Otišao je u partizane a otac je ostao živjeti u Gospicu. U hotel gdje sam odsjeo ušao je Jakov Blažević, prišao mi je i rekao: "Što ti bandu spašavaš!" Aludirao je na prof. Japundžića. Prof. Japundžić je dva mjeseca

kasnije umro u zatvoru, a sin mu je bio pripadnik OZN-e.

U svezi Andrije Hebranga Balen je izjavio: Tito me pozvao u Beograd. Tražio je da svjedočim protiv Hebranga. Rekao sam mu: "Druže Tito, ja Ti protiv Andrije Hebranga neću svjedočiti". Nakon ovog sastanka s Titom u Beogradu, Balen pada u nemilost. Broz je lukav, iskusan lopov i politički mafijaš. Pustio je Balena da slobodno oputuje vlakom iz Beograda u Zagreb. Na zagrebačkoj postaji dočekala ga je UDB-a, vezala lisičinama i odvela u zatvor u Petrinjsku, te potom na Goli Otok. U robijašnici Goli Otok, optužen da je inforbirovac, odrobijao je pet godina. Bio je vrlo pametan čovjek. Pravi intelektualac. Do kraja svoga života ostao je vjeran komunističkoj partiji. No, bio je pošten čovjek. Nakon šestojanuarske diktature više puta je bivao uhićen i zatvaran. Bio je hrvatski domoljub, nacionalist. U zatvoru su ga komunisti obradili. Postao je član KPJ 1935., kao i neki sudionici Velebitskog ustanka.

Velebitski ustankar neki zovu Brušanski ustakan. Hrvatski povjesničari, bježeći od te teme, još mu nisu dali službeno ime. Od hrvatskog domoljuba, nacionaliste u zatvoru je postao odani komunist, vjeran partiji do kraja života. U Komunističkoj partiji hrvatske i partizanskog pokretu obnašao je visoke dužnosti. Na robiji u Mitrovici, Lepoglavi i Mariboru naučio je engleski, njemački, francuski, ruski, talijanski, pa i češki. Bio je publicist, puno je pisao. Preveo je Đilasovu knjigu Nova klasa s engleskog na hrvatski. Knjigu je zapravo napisala CIA za svoje potrebe, a ne Đilas. Pred dvije godine je umro. Sve novine, radio i televizija objavile su vijest o njegovoj smrti. No, nitko nije napisao i rekao da je pet godina odrobijao na Golom Otku, jer na Titov zahtjev nije htio lažno svjedočiti protiv Andrije Hebranga. To je dokaz tko vlada Hrvatskom i u čijim su rukama elektronski mediji i tisk. Šime Balen nije imao pozitivno mišljenje o Jakovu Blaževiću. Bio je alergičan na njega.

Dinko Tomičić posebno je bio alergičan na Jakova Blaževića. Zvao ga je gangster. S prijezirom je pričao kako je Blažević pisao svoju limunadu "Tražio sam crvenu nit". Izvalio bi se gangster na

kauč i pričao, a udbaš Mate Rajković zapisivao. Tako je nastala ta knjiga, koju je po pet primjeraka svaka partijska ćelija moralu kupiti. Dinko Tomićić je Gospicani. Kuća mu je kod kapelice Sv. Ivana u Kaniškoj ulici. Otac mu je bio zubar. Mama mu je iz roda Pavelića, sestra mame Joška Murkovića. Radi svog političkog stava izbačen je iz gospičke gimnazije 1933. ili 1934., uz zabranu nastavljanja školovanja na cijelom prostoru Kraljevine Jugoslavije. Kao mladi skojevac sve vrijeme Drugog svjetskog rata proveo je u Vrhovnom štabu uz gangstera Broza. Iza Drugog svjetskog rata, kao Šime Balen i neki drugi hrvatski intelektualci odstranjen je iz politike. Imali su barem tu sreću da nisu tragično završili poput Andrije Hebranga.

Imam potrebu posebno istaknuti i zahvaliti se divnim ljudima - profesorima, koji su po kazni nakon "oslobođenja" upućeni na rad u Gospic. Njihova je zasluga što Gospic, uz fizičko istrjebljenje svoga pučanstva, nije doživio i duhovno umiranje i smrt. Gospičku gimnaziju i učiteljsku školu uzdigli su na visoku razinu, među najbolje u Hrvatskoj. Uz opću nabrazbu na diskretan način su nas odgajali u domoljubnom duhu, odgajali su nas da znamo tko smo, što smo i gdje su nam korijeni. Nije to bilo lako. Bilo je to pogibeljno, komunistička partija, UDB-a i KOS nadzirali su sve i u tom su bili brutalni. Zahvaljujući tim krasnim ljudima nije slomljen prkosni, buntovni, gospički hrvatski duh. Štoviše, ojačao je. Prisjećam se prof. Radobolja, prof. Danice i Dragutina Bišćan, prof. Zlate i Julije Derossi, prof. Degoricije, prof. Radoslavica, prof. Ante Dulčića, prof. i književnika Jakšića, prof. matematike Marijane Škrobot, prof. Vladimira Šumaka, prof. Vladimira Kirina i prof. pedagogije Blaženka Kaučić i mnogi drugi čijih se imena ovog trena ne mogu sjetiti. Divni su to ljudi koji su ostavili vidan trag za sobom i koji su zadužili Gospic i Gospicane.

Eto Ive, hvala Bogu, nas dvojica u podmaklim godinama barem donekle o ovim tragičnim događajima možemo slobodno govoriti. Mišljenja sam da se jedna skupina ljudi više treba uključiti u prikupljanje dokumenata i zapisivanja svjedočenja sudionika ovih tragičnih događaja.

Stari smo. Još je malo živih svjedoka. Smrt je brza, ne čeka i iznenadi nas. Pretekla je i moga brata Antu. On je htio prikupiti dokumente i svjedočenja ljudi i napisati knjigu o Drugom svjetskom ratu, genocidu nad Hrvatima i teroru nakon završetka rata, o 21. sjednici i Domovinskom ratu.

U pravu si Tomislave! Trebalо bi! Državne institucije neće. Ne dozvole da se ispred Gradskog groblja Sv. Marije Magdalene, na stratištu i skupnom grobištu, na mjestu neizmjernog bola, patnje i poniženja izgradi spomen obilježje, u spomen hrvatskim mučenicima. Asfaltom su prekrili njihove kosti, parkiraju automobile na njima, promiču novu kulturu življenja, hedonističkog ispraznjavanja na športskim terenima uz groblje i na skupnim grobnicama pobijenih. Neki su to čudni, novi ljudi, ljudi za nova vremena, koji se ne bave prošlošću, već su okrenuti prema budućnosti. Kakvu nam to poruku šalju? Tko će, koji će naraštaj, na njihovim kostima organizirati talambase?? Tko je pozvaniji, do li Matice Hrvatske u Gospicu, da obavi taj posao, dužnu obvezu živih spram svojih mrtvih? Hoće li???

Glede komunista za nijednog ne mogu reći da je pošten i čestit. Čestit i pošten čovjek ne može biti član zločinačke komunističke partije. Članstvom u partiji postao je sudionikom u njenom zločinu i odgovoran je za njena nedjela. Raspisale

su se neke novine o suradnicima UDBE i KOSA, a o komunistima šute. Svaki komunist je bio udbaš i kosovac. Na svojim sastancima po ustanovama, poduzećima, tvornicama, selima i gradskim četvrtima odlučivali su o našim sudbinama. KOS i UDBA sa svojim suradnicima samo su odradivali poslove po nalogu komunističke partije.

Da i nije bilo Drugog svjetskog rata, Bleiburga i križnih putova, zbog zločina koje su KPJ i KPH izvršili nad svojim pučanstvom u miru, kada je na tisuće ljudi netragom nestajalo, a zatvori bili prepuni političkih uznika u kojima je život bio jednak ili još gori nego u engleskim, njemačkim i japanskim koncentracionim logorima, komunistima se ne može se zanjekati zločinačka narav. Čelnici čovjek te zločinačke partije je Maršal Josip Broz Tito. Ima, eto, i takvih "mudraci", koji su uz to i profesori na fakultetu, koji od zločinka Tita kroje dvije osobe. Jedna je totalitarist-negativac Maršal Tito, a druga je humanist-pozitivac Josip Broz Tito. Predlaže da se Trg Maršala Tita u Zagrebu preimenuje na način da se izbriše riječ maršal i onda će sve biti u redu. Uz takvog profesora, zar je čudno što nam je školstvo na ovakvoj razini? Hitler je bio ljuditelj životinja, a posjedovao je i još neke druge pozitivne osobine. Nitko pametan neće zbog tih pozitivnih osobina dvojiti o njegovom zločinačkom karakteru.

ZLOSRETNA SUDBINA NIKOLE MANDIĆA

Na svetkovinu Svih Svetih, 1. studenoga 1944. godine, partizani zaposijedaju Posušje, a među hrvatskim narodom zavladao je velik strah. Onodobno u Posušju živio je hrvatski intelektualac Nikola Mandić, koji nije bio ni ustaša ni domobran, već po političkom uvjerenju HSS-ovac. Kao pristaš HSS-a, partizani su ga odmah «uzeli na zub», čekajući povod da se s njim obračunaju. Po dolasku partizana, Nikola Mandić je u gostionici u Posušju javno izjavio kako «nije ni za partizane ni za ustaše». I samo zbog te izjave, partizanski krvnici su Nikolu Mandića, uoči blagdana Sv. Katarine, 24. studenoga 1944., uhitili te ga odveli u selo Marića Doci kod Posušja, i nemilice, bez bilo kakva suđenja, ustrijelili iz samokresa nabojem u zatiljak. Mrtvo tijelo bacili su u jamu i zavalili, a Nikolini posmrtni ostaci preneseni su kasnije, potajno noću, u obiteljsku grobnicu, na groblje Ričina, nedaleko od Posušja. Svjedočanstvo o spomenutom grozomornom partizanskom zlosilju dala mi je starija gospođa iz Posušja Andelka Kovač (rođ. 1920.), koja je vlastitim očima vidjela kako partizani sprovode uhićenoga Nikolu Mandića. Posljednje što je vidjela bila je oproštajna suza iz Nikolina oka umjesto pozdrava, a pokojni gospodin Mandić je bio, inače, invalidna osoba. Rečeno hladnokrvno ubojstvo nije bilo, na žalost, jedini partizanski zločin u Posušju. Dapače! Neka je nevino ubijenomu Nikoli Mandiću laka domoljubnom krvlju hrvatskih mučenika natopljena krševita i ponosna, duhom bogata zemlja!

Ivica Karamatić

PRIČA O ČOVJEKU

Sjećanje na Branka Fleischa (Daruvar, 10.3.1923. – Vancouver, 29.6.1999.)

Što misliti o čežnjama i životnim planovima mladića, koji do svoje petnaeste, šesnaeste godine života gotovo da nije kročio izvan svog rodnog mjesta od oko pet i po tisuća stanovnika, do toga da postane glavni «frajer» i lomitelj djevojačkih srdaca svoje varošice. Takav je bio Branko Fleisch, mladić stasit, plavook, tamnokos, pravilnih crta lica i izražajna nosa, gimnazijalac, pa naučnik u trgovini tekstilom, koje naukovanje je trajalo dvije godine. Iza toga pomoćnik u tekstilnoj trgovini pod simboličnim imenom «Jefinoča», s planovima da jednog dana i sam kroči u poduzetničke vode i vlastitim snagama postane netko i nešto. I postao je, ali put je bio dug, trnovit i okrutan do granice podnošljivosti. To je ujedno priča o ljudskoj izdržljivosti, solidarnosti, priateljstvu, ljubavi i plemenitosti... priča o čovjeku.

Početak tog puta dogodio se devetnaestogodišnjem mladiću pozivom u vojsku tek uspostavljenje Nezavisne Države Hrvatske, gdje je prošao put od novaka do ratnika Pučke ustaške pukovnije, sa sjedištem u Andrijevcima u Slavoniji, gdje su ratovali s partizanima. Ovisno o ravnoteži snaga na tim prostorima, izmjenjivala su se razdoblja mirovanja s oružanim ak-

Piše:

Dora i Branko FLEGER

tivnostima, što je za vojnika značilo neizvjesnost ratne sreće da se preživi, a u predahu razbibrigu i prijateljevanje s puškom. Četiri godine takvog ratovanja i vojničkoga života bijaše i puno i malo, puno da ostaneš živim, a malo da očuvaš državu. Dovoljno da stekneš prijatelja, a pre malo da se slegne osvetnička euforija i bijes pobjednika. «Valjalo se povući i potražiti zaštitu u okrilju civiliziranog, zapadnog društva», mislili su poraženi, a među njima i Branko. Kada je prekoračio austrijsku granicu i odbacio oružje, nadao se kraju lutanja i početku nečega što će ga, kao i ostale izbjeglice, zaštiti od ideološki zadojenog pogroma. No svi, i vojska i civili, naišli su na ravnodušnost i cinizam engleskih časnika koji su ih izručili partizanskim krvnicima. Tako je započeo «ples vampira», ili kako se to naziva u hrvatskoj povijesti, «križni put hrvatskog naroda».

Križni put

Na putu bez povratka Branko je imao višestruku sreću. Nije ubijen na licu

mjesta od nadobudnog «osloboditelja», niti su ga pogodili metci kojima se namumce pucalo po gomili izbjeglica sabitih na Bleiburškom polju. Pješačeći kroz Sloveniju nije završio u nekoj od grobnica, koje se još danas pronalaže pri gradnji autoputeva. Živ je dospio do Maribora, a odatle do Zagreba prevezan je vlakom. Sreća je bila i u tomu što je bio mlađ, zdrav, izdržljiv i snalažljiv. Nije navršio ni dvadeset petu, i nije posrtao iscrpljen dugotrajnim hodanjem bez vode i hrane. U protivnom bi bio ubijen na licu mjesta. Čak je mogao i potrčati kada bi ih kamenovali pri prolazu kroz srpska sela. Nije se razbolio spavajući mokar na kiši, žeđ je gasio iz lokvica na cesti, a hranio se kuhajući travu, dijeleći obrok s prijateljima. Srećom ih nisu vodili područjem gdje su se nalazile razne Jazovke, nego po slavonskim cestama gdje su ih ljudi znali nahraniti i napojiti, gdje su matere pronačale svoje sinove, pratile kolone s naprtnjačama i hranile nemoćnike. Iz Zagreba je nastavio pješice kroz Sesvete, Križevce, Bjelovar, Veliko Trojstvo, Kloštar, Pitomaču, pa opet Bjelovar, Viroviticu, Slatinu, Voćin, Čeralije, Požegu, Pakrac i Daruvar. Pješačeći u krug po nekoliko bi se puta vraćali na ista mjesta, da bi put završio u daruvarskom zatvoru. Zamislite koje li sreće preživjeti takav put i spavati pod krovom, pa bio to i zatvorski podrum, i pokriti se dekom koju ti je netko podario. Na žalost nju mu nije donjela mati. Ona je već bila odvedena u Borce, šumu gdje je skupa s nepočudnim građanima likvidirana.

Na robijama

Na vojnem судu u Virovitici osuđen je kao narodni neprijatelj na 12 godina robe, od čega je osam proveo u Staroj Gradišci, Lepoglavi i Beogradu. U lepoglavskoj kaznionici proveo je devet mjeseci u zloglasnom «crnom bataljonu», gdje je dijelio sudbinu s mnogim suborcima, među njima i profesorom Radovanom Grgecom. Tu su bili izloženi nezapamćenim torturama i desetkovaju. Kada je u

Branko Fleisch na Bleiburgu s prijateljem Brankom Flegerom

ožujku 1949. godine ukinut «crni bataljon», uznici su premješteni na pripremne radeve za gradnju Novog Beograda. Branko je 1950. godine kao robijaš upućen u logor «Kalvarija» u Zemunu, gdje je, svestrano sposoban, počeo raditi kao organizator «zemljanih radova», kompanja temelja za zgradu SUP-a.

Po izlasku s robije 1953. godine dobiva poziv za vojsku, gdje prolazi proceduru preodgoja i kajanja za grijeh, jer se za vrijeme Drugog svjetskog rata nalazio na pogrešnoj strani. Tokom procedure po drugi put se ogriješio o vlast, jer je pred nekim vojnikom nešto rekao na račun jugoslavenskih časnika, pa je po drugi put, na vojnem судu u Novom Beogradu, osuđen kao narodni neprijatelj na četiri godine robije. Tada ga je zapao Goli otok. U tom već dobro uhodanom logoru iskustvom dugogodišnjeg robijaša radi u kamenočlenu, gdje se susreće s inforbirovcima na istom zadatku – lomljenju kamenja. Slušao je žalopojke visokog časnika JNA, koji je na zidu predugo držao Staljinovu sliku, ne shvaćajući da se promijenilo vrijeme, pa se igrom sudbine i on našao na pogrešnoj strani, a igrom slučaja podijelio je sudbinu ratnog neprijatelja. Poučen ranijim iskustvom Branko je tužaljke slušao bez primjedbe, jer je naučio držati jezik za Zubima. Jezik za Zubima držao je i kada se vratio s Golog otoka. Dvanaest godina robije bilo je i previše životnog iskustva.

U emigraciji

U svoj toj nesreći imao je i sreće. I kada je robijao i kada se vratio s Golog otoka, pomagala mu je jedina teta koju je imao. Tada je upoznao i Zdenku, buduću životnu pratištu. Kakve li sreće za čovjeka koga nije zaboravila teta, a ima i djevojku koja ga voli i razumije, prava šansa za početak običnog, građanskog života. Bili su to mjeseci u kojima je, ljubeći svoju Zdenku, vidoz uznike rane, tražio posao, susretao stare poznanike i pokojeg prijatelja, duboko udrušući zrak izvan uzničkih prostora ograđenih žicom ili morskom pučinom. «Kakve li sreće za čovjeka», mislio je tada Branko, no toga puta sreća ga je iznevjerila. Ponovo je dobio poziv za vojsku, što je značilo da ga «komunistička ruka pravde» ipak nije zaboravila. Znao je

da još jedan tretman preodgoja ne bi izdržao, iako je sve karizme svojih «grijeha» davno odslužio. Spoznavši gorku istinu kako mu nikad neće dati priliku za normalan život, 3. kolovoza 1957. odlučio je bježati.

Bijeg preko granice vodio ga je put Logarske doline u Sloveniji, čija ubava cvjetna polja bijahu u kontrastu s prijetećom graničnom crtom, stotinjak metara koje je trebao pretrčati prije nego li ga graničari primjete i upucaju. Bio je to trk za život pod okriljem noći. Imao je na sebi

samo košulju, a na ramenu ranac, koji je Zdenka uzela svom bratu Peri. U njemu su bili tek brijaći pribor, jedna košulja, češalj i komadić čokolade. Pri trku života potrošio je posljedne atome snage, pa se tresući čitavim tijelom, iscrpljen i podpuno mokar od znoja, potruške ispružio na obali potoka, pustivši tijelo i dušu da se smire i odahnu. Da se sabere i odluči što dalje. Odlučio je prijaviti se policiji, i to kao čovjek. Iz Perinog ranca izvadio je brijaći pribor, obrijao se, u potoku oprao znojno tijelo, počešljao kosu i u čistoj ko-

Spomen obilježje na daruvarskom groblju

Tekst spomen obilježja

šulji se pojavio pred austrijskom policijom. «Kao čovjek», kako nam je rekao kada je pričao o svom životu.

Prošavši emigrantsku proceduru koja je trajala oko tri mjeseca, skrasio se u njemačkomu gradu Frankfurtu, gdje je dobio zaposlenje u administraciji kod Glavne komande američke vojske za Europu. Zdenki se javio dogovorenim tekstrom na turističkoj razglednici. Tada je i ona odlučila. Domogla se putovnice i u ožujku 1958. godine zauvijek napustila obitelj, posao i domovinu. Eto što je ljubav. U Njemačkoj su se vjenčali, no trag crvenog totalitarizma bio je previše svjež, preblizu, pa su mu se odlučili ukloniti prelaskom oceana. Od mogućih odredišta za naseljavanje izabrali su Kanadu. Skrasili su se, u listopadu 1960., na zapadnoj obali u pokrajini British Columbia. Dom im je postao grad Vancouver, ne stariji od sedamdesetak godina, dobrih mogućnosti za ljudsku egzistenciju, koji je u sebi još nosio dašak indijanske kulture, okružen netaknutom divljinom prirode. Trebalo je početi od nule, trebalo je tražiti posao. Počeo je kao fizički radnik, da bi vrlo brzo u jednoj velikoj pilani dobio zaposlenje kao šef administracije, gdje je kao čovjek od velikog povjerenja proveo cjelokupni radni vijek. Ni Zdenka nije dugo tragala za poslom ekonomski struke, koji studij je završila u Zagrebu.

Gradeći život u novoj sredini nisu se izolirali, stvarali su poznanstva i prijateljstva sa starosjediocima, a još više s našim doseljenicima, koji su se trbuhom za kruhom raštrkali po svijetu. Mnogo im je pomogao da se snadju u novoj sredini i da nađu posao. Okuplja ih je u svom domu, gradeći atmosferu prijateljstva i druželjubnosti. Suživjeli su se s načinom života nove domovine, radili su, putovali su Kanadom i Amerikom, posjećivali Europu, a Zdenka i obitelj u Hrvatskoj. Branko nije prekoracio prag stare domovine do 1994. godine. Kao sedamdesetogodišnjak ponovo se našao u ratom opustošenoj, ali slobodnoj Hrvatskoj, gdje je posjetio sva mjesta svoje mladosti, osim uzničkih. Njih se i predobro sjećao. Tu je susretao prijatelje i poznanike, obnavljao uspomene zbrajajući životnu bilancu svjetonazorom čovjeka koji je prošao kroz patnje i stradanja, čovjeka velikog životnog iskustva, optimizma i ljubavi za bližnjega.

Na zidu svoga doma u Kanadi, na počasnom mjestu objesio je Perin ranac, koji mu je poslužio pri bijegu preko granice i nije ga skidao do kraja života, koji je napustio 29. lipnja 1999. godine u Vancouveru. Ranac je skinula Zdenka i zajedno s Brankom otpratila ga na posljednji počinak.

VELIKI HRVATSKI ČOVJEK (Spomenik od riječi fra Ferdi Vlašiću)

Korjeniti Hrvat - od glave do pete! - u srcu je čuvaо kršćanske istine svete, a gledajući u svakomu čovjeku brata borio se za naravna prava Hrvata. I kad je u tom teškom boju vojevaо sam dušu mu je krijeplio domoljubni plam, a spoznajа koliko je komunizam zlo jačala je u njem' ljubav za hrvatsko tlo. Bio je časna osoba neuništiva duha - Lijepu Našu Domaju cijenio poput kruha! - a u okružju mračnih komunističkih dana molitva je fra Ferdo bila duhovna hrana te nutarnjeg smiraja i nade brana nasuprot zlohudnosti Tita, partizana... U tamnom paklu Titovih tamnica fra Ferdo je ostao čovjek vedra lica, a kao VELIKI HRVATSKI ČOVJEK čestito je živio ovozemni vijek. Otrpljujući u uzama studen i glad nije dopustio da ga nadvladajad: jer je vjerovao u dostojanstvo čovjeka, jer je bio do groba u duši mlad. Spomen na prijatelja Isusa Krista, na gorljiva domoljuba i vizionara ni danas među Hrvatima nema para jer je fra Ferdo znao u neslobodi okrjepljući nači u živoj evanđeoskoj vodi poslije koje čovjek nikada ne žeda unatoč okova, izudaranih leđa... Naspram posvemašnje bezbožne avetinje Bog i Hrvatska su bile mu najveće svetinje, a sve nerazumne prisile komunista imale su za fra Ferdu "snagu" suha lista. Štujući slobodu - kao pustinjak vodu - fra Ferdo je imao proročki stav po kojem propasti mora krvoločni sustav bolesnih zlostavljača, oholih bukača ... Sveti hrvatski san fra Ferdo je dosanjao kad se komunistički poredak u Europi raspao te rodila ponovno Hrvatska Država i Hrvatima vraćena narodna prava!

Ivica KARAMATIĆ

POSLJEDNJI DANI SOPHIE SCHOLL

Sophie Scholl (glumi je Julia Jentsch) mlada je Nijemica, koja je povjerovala u Hitlerovo poslanje da digne njemački narod iz pepela, te je pristupila ženskoj nacionalsocijalističkoj organizaciji. Njen brat Hans (glumi ga Fabian Hinrichs), student medicine s munchenskog Sveučilišta, bio je sanitetski časnik njemačke vojske, na službi u Francuskoj i na istočnom frontu. Njemački ratni porazi, vojna pustolovina daleko od domovine, progon pobijeđenih naroda, Židova i političkih protivnika, nagnala je Hansa Scholla i njegove kolege s medicinskog fakulteta, da stvore tajnu organizaciju, Bijelu Ružu, kojoj je pristupila i Sophie. Zadatak organizacije bio je dijeliti letke i pisati parole antinacističkog sadržaja, u svrhu rušenja režima i spasa države. Nakon katastrofnog poraza njemačke vojske kod Staljinograda, gdje je poginulo oko 200.000 njemačkih vojnika, Bijela Ruža je pojačala aktivnosti.

Od ovog trenutka, 18. veljače 1943. godine, počinje radnja njemačkog filma «Sophie Scholl – Posljednji dani», koga

Piše:

Ante BARABA

je 2005. godine snimio redatelj Marc Rothemund. Iste godine film je na festivalu u Berlinu osvojio nagradu Srebrni medvjed, a od lipnja ove godine prikazuje se u hrvatskim kinima. Riječ je o ostvarenju snimljenom po istinitom događaju, hap-

Sophie Scholl, scena iz filma

senju troje aktivista njemačkog pokreta otpora, Sophie i Hansa Scholla i Cristopha Probsta, prilikom bacanja letaka na Medicinskom fakultetu, istrazi, njihovom suđenju i izvršenju smrtnе kazne giljotini-

Robert Mohr, scena iz filma

ranjem, rekonstruiranim pomoću neobjavljenih transkriptata sa saslušanja Sophie Scholl.

Uz Sophie, «nježna srca i snažna duha», središnja figura ovog filma je policijski istražitelj Robert Mohr (Gerald Alexander Held), kotačić u birokratskom aparatu, s ljudskim likom. Nalik na sovjetskog islijednika iz knjige Danila Kiša, «Grobniča za Borisa Davidovića», koji ispitujući i preodgajajući odmetnutog republikanskog borca iz Španjolskog građanskog rata posumnja u opravdanost svojih stavova, zbog čega ga vlastita revolucija pojede i Robert Mohr tokom ispitivanja Sophie Scholl, svjestan svoga grijeha, konformizma zbog kojeg ne želi mijenjati društvo, pere ruke govoreći da se on samo drži zakona, jer bez pisanog zakona sve bi utonulo u anarhiju. «A što onda ostaje?» Istim riječima svoje postupke i odluke u hrvatskoj povijesti danas pravdaju ili su pravdali hrvatski komunisti, između ostalih Josip Manolić i Zvonko Ivanković – Vonta, a Sophie Scholl svima odgovara da ostaje savjest. Jednako bezuspješno kao i Sotona iz Gibsonove «Pasije», i Robert Mohr Sophie nudi izlaz, bezbolan način kako spasiti glavu i sačuvati obraz. Ne treba nikog odati, samo treba reći da je pogriješila, ono što su Đilasi, Savke i Triplala spremno uradili, posuti se pepelom po glavi. Sophie odbija.

U sudnici ljubavlju hrabri brata čiji zanos na trenutak slabi pred golom silom. Ona je vjerna čovjeku, a brat ideji. Sudac izriče tri smrtnе kazne, Sophie, Hansu i Cristophu. Branitelji šute. Roditelji se lome. Pred smrt Bog je napušta. Vraća joj se kroz čovjeka. Zatvorska čuvarica daje joj cigaretu i ostavlja je na samo s bratom i Cristophom. Cigaretu nikad nije više gođila. Odvode je i poliježu na giljotinu. Do vode i brata. On više :»Živjela sloboda!« A onda tama.

PISMO ZVONKA BUŠIĆA VANCOUVERSKIM HRVATIMA, STUDENI 2005. (II.)

Strah i samoća

Inače zatvorska prijateljstva su dosta hazardna, jer koliko god prijatelj prijatelju može u nuždi puno pomoći, isto tako čovjek može i svoj vlastiti život izgubiti ako odlučno stane na stranu otkrivena cin-karoša, ili u zaštitu nepažljiva i neodgovorna prijatelja. Tu je, također, stalno prisutna mogućnost da jedan od njih bude iznenadno premješten ili otpušten, a kad se to dogodi, onaj drugi je obično tužan i izgubljen sve dok si ne nađe novoga prijatelja. To je uglavnom stoga što većina zatvorskih prijateljstava nastaje zbog straha i zbog dosade, tj. da se čovjek osjeća sigurnije i da ima nekakvo društvo, jer su, posebno u strožim zatvorima, ljudima strah i

samoća doista najveći neprijatelji. Kad bi mi pošlo za rukom moje zatvorske prijatelje pojedinačno izmjeriti na nekoj psi-hološkoj vagi, uvjeren sam da bi svi oni, pored duhovne živosti i veće naobrazbe, pokazali makar još jednu zajedničku crtu: svi su po prirodi vukovi-samci. Možda je ta njihova karakteristika za me bila najvažnija, jer mi je intuicija govorila da će takvi ljudi moju veliku potrebu za samoćom ne samo lako razumjeti, nego i respektirati. Što se tjesnoga osiguranja tiče, mi smo svi po strogim saveznim zatvorima i pojedinačno imali vrlo dobру reputaciju, i mogli smo kad je god to ustreljalo na brzinu formirati svoj čopor i tako obeshrabriti bilo kakvu bandu siledžija.

Američka pustara

Novi zatvor Allenwood

I u mom novom prebivalištu imao sam jedan vrlo uzbudljiv susret s prijateljem iz mojih prvih robijaških godina. Došao je do moga bloka oslanjajući se na dvojicu mladića, jer ima velikih zdravstvenih problema i mora se služiti invalidskim kolicima. Reče mi da je požurio čim je čuo da sam stigao i da mu je bilo neugodno, da nakon tolikih godina na susret sa starim prijateljem dođe u kolicima. Ja sam ga poslije u njegovim kolicima često puta vozao po zatvorskому dvorištu. Pripovijedao mi je kako je nekoliko godina proveo na slobodi i zašto se nada da bi ga uskoro opet mogli otpustiti. Davno kad sam ga upoznao, bio je relativno mlađi čovjek pun snage i života, a sada vidim da ga samo ta nada drži na životu.

Zanimljivo je, kad god zatvorenike premještaju u druge zatvore, njihove reputacije, kao u filmovima o divljem Zapadu, uvijek stignu na nova odredišta mnogo prije nego se oni tamo pojave. Tako sam se ja već prvoga dana ovdje morao izrukovati makar sa stotinu zatvorenika, a neki od njih su čak znali koliko sam dana putovao. Mnoge poznajem iz prijašnjih godina i drugih zatvora, a ostali su bili njihovi prijatelji s kojima su me željeli upoznati. Zapazio sam da se nekako neugodno osjećaju oni koji su u međuvremenu bili otpušteni i u samo nekoliko mjeseci zaradili novu kaznu i vraćeni u zatvor. Oni pak koji su na slobodi proveli makar godinu dana, smatrali su to svojim velikim uspjehom i govorili da im je to bila najbolja i najljepša godina u životu. Zapravo svi stariji robijaši su taj začarani krug makar nekoliko puta prošli, a ja sam dugo i dobro poznavao jednoga, koji je u svojoj pedesetgodišnjoj zatvorskoj karijeri četrnaest puta kažnjavan i trinaest puta otpuštan iz zatvora. Pripovijedao je, da je u tih pedeset godina samo četrdeset mjeseci proveo na slobodi i da će ga po svemu sudeći ovoga puta u mrtvačkom sanduku iznijeti iz zatvora.

Dragi prijatelji, dopustite da vam napšem i par riječi o mojoj putovanju i s vama podijelim neke dojmove o mome novom prebivalištu. Putovao sam tri

dana, dok sam na putu čekajući transport, proveo ukupno dvanaest dana. Meni je posrećilo da sam dosta brzo stigao na odredište, dok su poslije neki moji poznanici na istomu putu i po istim samicama preko dva mjeseca čekali na transport. Većinu udaljenosti preletio sam zatvorskim zrakoplovom, dok sam se autobusima vozio u tri navrata samo po nekoliko sati. Jedan mi je dan bio posebno naporan, jer sam nakon neprospavane noći punih četrnaest sati proveo s lisicama na rukama i na nogama. Također sam imao lanac oko pojasa, za koji su kroz neku vražju kutiju svezane lisice tako da su čovjeku ruke ne trbuhi sasvim ukočene i da čovjek mora dobro prignuti vrat da bi mogao pojesti svoj mizerni sendvič. Takav način vezanja

zaveden je prije desetak godina, a namijenjen je uglavnom za bjegunce i tzv. opasne zatvorenike. Mene s tim posebnim tretmanom još uvijek časte zbog mojega bijega iz zatvora od prije osamnaest godina. Ipak, kad je zatvorski autobus krenuo prema stotinjak kilometara udaljenom uzletištu, ja sam na lance sasvim zaboravio i bio vrlo ushićen od uzbudjenja, da nakon sedam godina visokih zidina Laevenworthskoga zatvora mogu makar par sati gledati vanjski svijet i život. Kako je kansaska ravnica vrlo monotona, ja sam uživao gledati ljude kako sjede pred svojim kućama ili uređuju okućnicu, kako rade na poljima i vozikaju se u svim pravcima, kako se djeca igraju i kako konji i krave bezbrižno pasu, ta kako je razno-

bojno cvijeće strateški raspoređeno po zelenim pašnjacima.

Međutim, moj pogled su najviše privlačila razna stabla koja u ovim predjelima ne čine nikakvu šumu, nego su se nekako združila u osrednje i male grupe ili parove. Poput svjetionika na morskim grebenima tu i tamo ima i sasvim osamljenih stabala s velikim zelenim krošnjama. Računam da moraju imati vrlo duroke i dosta široke korijene, jer inače ne bi mogli odoljeti jakim vjetrovima koji često zavijaju kansaskim ravnicama.

Od dvadesetak Laevenworthskih zatvorenika u autobusu za kansasko uzletište ja sam jedini s odredištem – Allenwood. Zrakoplov u koji ulazimo velik je i mi ponjavamo sva prazna sjedala. Računam da nas ima preko tristo i očito je da su zastupljena sve nijanse boja kože, sve dobi i svi uzrasti. Gledam te svezane ljude i razmišljam o njihovim sudbinama, što su sve počinili i kako su dospjeli u ovaj tužni transport. Meni je već poznato da je *Savezni tranzitni centar* u glavnom gradu Oklahoma sagrađen na samom uzletištu i da će nas izravno sa zrakoplova kroz tunel sprovesti u zatvor. Naime, prije točno sedam godina na putu za Laevenworth tu sam proveo nekoliko dana i dobro se sjećam da me se taj Centar dojmio kao nekakva svemirska postaja iz filmskih fantazija. Tada su u punom zrakoplovu osim mene samo još dvojica drugih zatvorenika preko lisica nosili crne kutije pa su nas trojicu odmah rasporedili po samicama, a ostale su smjestili u velike dvorane s krevetima. Čistoća je bila bespriječorna i sve uredno raspoređeno, odmjereno i zapakirano. Stražari su bili vrlo škrti na riječima, imali su gumene rukavice i kretali se brzo i ukočeno tako da su ostavljali dojam svemirskih robota. Tu sam po prvi put u životu spavao na papirnim jastučnicama i plahtama od papira. Sve sam te anomalije shvatio tek nekoliko godina poslije.

Naime, pet-šest mjeseci prije mog ondašnjega dolaska u jednoj je od samic Tranzitnoga centra pronađen obešen o krevetu platu mladi bijelac čija je kazna bila samo tri godine. Po službenoj verziji, on je smješten u samicu jer je ošamario jednoga od stražara. Šest godina poslije na civilnomu sudu ustanovljeno je, da ga je zbog toga šamara grupa stražara odvela u samicu i u njoj ga tako dugo i brutalno tukla da je podlegao udarcima. Kada su shvatili da su prešli sve granice i da je čovjek mrtav, objesili su ga i razglasili da

Zarobljeništvo

FROM:

PLACE
STAMP
HERE

MR. JIMMY CARTER
PRESIDENT OF THE U.S.A.
WHITE HOUSE
WASHINGTON, D.C. 20500

AIR MAIL

Dear Mr. President,
 These people are fighters for free Croatia. In the principles of the American Declaration of Independence, they have found the centuries-old ideals of their Croatian people. Deeply moved by the examples of your great predecessors, Washington, Jefferson, Lincoln, and other American humanitarians, these Croats have come to you for help in their homeland.

We hope that you will understand them, taking into account their motives, and that you, as the President of the U.S.A., will help the just cause of Croatia by doing what you can to insure these five a fair trial.

Very truly yours,

Molba upućena američkom predsjedniku za pravednim suđenjem
 Zvonka Bušića i drugima, u obliku razglednice

je on sam sebe objesio. Izgleda da je cijeli slučaj bio toliko zataškan da, unatoč dvjema autopsijama i nevjerljivosti službene verzije, istina nikada ne bi izašla u javnost da obješeni čovjek nije imao brata odvjetnika koji je slučajno imao dobra istražiteljskoga novinara za prijatelja. Ta su dvojica upornih ljudi, nakon punih pet godina istrage i prikupljanja dokaza, protiv Saveznoga zatvorskoga sustava uspjeli podići tužbu za umorstvo. Kada su na prekršajnomu sudu izgubili parnicu, jer se nitko nije usudio svjedočiti, oni su s istim dokazima tužbu uložili na civilnomu sudu. Tek prije desetak mjeseci čuo sam da su na toj parnici dobili odštetu od dva milijuna i osamsto tisuća dolara. Kada sam ovoga puta stigao, Tranzitni centar mi se više nije činio tako bizarnim. Također sam sada spavao u pamučnim plah-tama, što neki tumače da upravu više nije briga ako se svi zatvorenici povješaju.

Kada se nakon monotonije Kansasa i Oklahoma zrakoplov počeo spuštati prema glavnomu gradu Pennsylvanije par kilometara ispod mene odjedamput se ukaza brdovita i doista lijepa panorama. Pennsylvania je vrlo bogata šumovitim brdima i brežuljcima, zelenim poljima i uvalama kroz koje vijugaju bezbrojne rijeke i rječice. Autobus je vozio kroz brojne gradiće i naselja, preko nizova brežuljaka i uz tokove raznih rijeka. Nažlost, to je bio moj najnaporniji dan i bio sam ne samo vrlo iscrpljen, nego imao i glavobolju, a i ruke su mi zbog pritegnutih lisica bile dosta natekle. Čini mi se da je za ta tri-četiri sata vožnje moj duh zabravio tijelo jer sam, unatoč tjelesnim neugodnostima, doista uživao gledati bogatu panoramu Pennsylvania. Tu i tamo moju su pozornost privlačili ljudi koji su u čamcima plovili rijekom ili plandovali pod

nekim stablom uz obalu. Najviše su bili u parovima, ali sam video i samaca i nekoliko grupica. Gledajući kako se ti ljudi lijepo zabavljaju, pitao sam se da li su doista zadovoljni i sretni u životu, ali je vrlo zanimljivo da im ja nisam baš ni malo zavidio.

Odmah po dolasku u ovaj zatvor zapazio sam mnogo bolji tretman i pomislio da je to zato što se mojoj robiji primiče kraj ili zato što su mnogi iz uprave svojevremeno radili u Lewisburgu pa me od-tamo dobro poznaju. Kasnije sam ustano-vio da je ovdašnja cijela uprava vrlo pro-fesionalna, da su i stražari nekako puno pitomiji i da se svakoga zatvorenika tretira onako kako on svojim ponašanjem zasluzu-je.

Brzo se je proširila vijest, da od svih zatvorenika i službenika u ovom zatvoru, ja imam najduži neprekiniti staž, a iz-gleda da mi zato i jedni i drugi pridaju po-sebnu pozornost.

Iskreno govoreći, mene to samo dodatno uznemiruje, jer me zbog toga i zbog moje komunikativnosti često traže za posrednika. Za razliku od svih zatvora u kojima sam boravio, u ovomu je čak i po ja-kim kišama i snijegu zatvorenicima do-pušteno šetati po dvorištu. Ovdje su kiše dosta česte i za razliku od mene, većina ljudi ih ne voli, tako da kad god dobro kiši ja obično potpuno sam šetam po dvorištu.

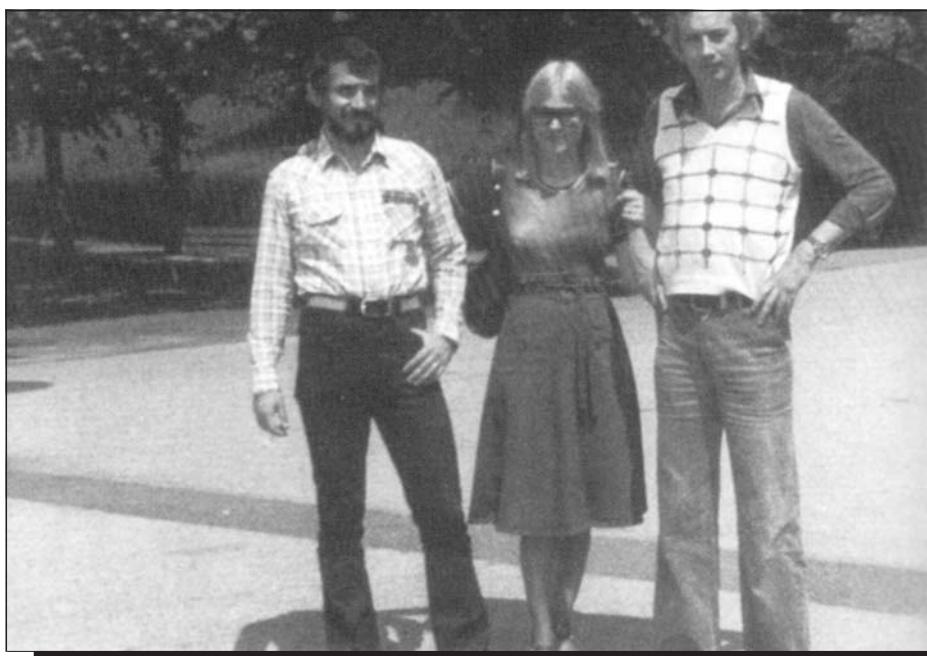
Razgovor s noćnim nebeskim putnicima

Ono što mene posebno raduje je to, da se s mnogih prozora na celijama, a naročito s nekih mjesta u dvorištu, dobro vide okolna šumovita brda, a vide se i vrhovi nekoliko stabala ispred samoga ulaza u zatvor. S obzirom da i u večernji sutan možemo šetati zatvorskim krugom, ovdje

sam, nakon više od dvadeset godina, prvi put vidio Mjesec, koji mi se pun sjaja smiješio s mračna neba kao stari i dobro pozнатi prijatelj. Nekoliko sam puta video i jedan planet koji se sjajio poput neke zvijezde iz naše galaksije. Mislio sam da je Venera, ali su mi rekli, da je to Mars, jer se navodno Mars upravo sada najbliže primakao Zemlji i da ga se noću može lako vidjeti. Bez obzira o kojemu se planetu radi, gledajući ga, kao i divni čarobni Mjesec, bio sam doista ushićen. Tako nadahnut, razmišljao sam o domovini i nezaboravnim noćima moje mladosti i di-vio se nebeskim čudesima. Nažlost, i za vedrih noći vidljivost zvijezda spriječava-ju velika i bliještava zatvorska svijetla. Ima dosta dobrih znakova da ovdje ne će provesti cijelu zimu, a ako se i te nade iz-jalove, barem znadem da će uživati u do-lazećim snijegovima i povremenim raz-govorima s tim noćnim nebeskim putnicima.

Dragi prijetli, još davno sam negdje čitaо, da na vrhu nekog brda preko kojega su stari Rimljani izgradili cestu ima jedan usamljeni grob na kojemu se i danas može pročitati nadpis: »Putniče, uvijek imaj na umu da ono što si ti sada i ja sam nekada bio, a ono što sam ja sada i ti ćeš uskoro biti«.

Ne samo da ta jednostavna poruka ni nakon tolikih proteklih stoljeća nije ništa izgubila na svojoj važnosti, nego je upravo današnjemu modernom čovjeku u ovomu materijaliziranom svijetu najpot-rebnija, da se što češće prisjeti te poruke o prolaznosti ljudskoga života. Bez obzira gdje i kako živjeli, svakoga od nas po-nekad salijetaju razna pitanja bez odgo-vora i pritisnaju nas crne i teške misli o na-šemu vlastitomu životu i sudbini. Pitamo se, kakve smo sve prilike propustili u životu i gdje smo promašili, a gdje pogriješili, da li smo se pošteno i ljudski držali prema svojim roditeljima, rodbini i prija-teljima, i da li smo svoj dio doprinijeli za naš narod i domovinu. Jer samo se tako možemo našim predcima odužiti i potomke zadužiti da nam ne zaborave gro-bove i da se Bogu pomole za naše duše. Obično nakon buđenja u gluhim noćnim satima dolaze nam takve i slične misli i ne dopuštaju nam ponovno zaspasti, nego u nama bude uspomene iz prošlosti i potiču razna pitanja o budućnosti. Takve misli zbog svojih dubina omogućuju nam s vi-sine čist pogled na čitavi tok naše životne rijeke, od njezina izvora do ušća. Te misli,

Zvonko i Julianne u Parizu s Brunom Bušićem

koje se ponekad u gluho doba noći vrte po našoj glavi, zapravo su naše spoznaje o prolaznosti ovozemaljskoga života i starh pred neizbjježnoj fizičkoj smrti.

Povratak k sebi

Pažljivi promatrači zapažaju da je današnji svijet prezasićen tjelesnim užitcima i materijalističkom stranom života i da mnogi ljudi već traže put natrag k sebi u svojoj duhovnosti. Duboko sam uvjeren da ovaj stvoreni svijet može shvatiti samo produhovljeni čovjek i da samo takav čovjek može pronaći smisao života i svoju vlastitu ulogu na ovomu svijetu. Također sam uvjeren da će se u vrlo skoroj budućnosti ljudi po cijelomu svijetu početi masovno vraćati svojim narodnim korijenima, svojim kulturama i duhovnim vrijednostima svojih predaka. Time će u svima uveliko ojačati pripadnost obiteljskoj lozi, lokalnoj zajednici, svomu narodu i svojoj domovini. Tako će ljudi mnogo lakše prihvataći prolaznost ovozemaljskoga života, jer će postati svjesni da u njima živi čitava prošlost i da će oni kroz svoju djecu i kroz svoja djela živjeti i u budućnosti. Tada će im također biti jasno da je duhovna i kulturna pripadnost svomu narodu puno jača od fizičke pripadnosti, i spoznat će da su razne obiteljske loze samo grančice i grane, a pojedinačni ljudi tek listići na prastaromu narodnomu stablu. Bez obzira na svoju veličinu, svako narodno stablo na svoj posebni način doprinosi različitosti i šarolikosti čovječanstva čineći tako život ne samo raznovrsnijim i mnogo zanimljivijim,

nego i ovaj svijet puno ljepšim i bogatijim. Doista se narode svijeta može uspostediti s raznim stablima, a generacijske smjene s proljetnim prolistavanjem i jesenskim opadanjem lišća. Bez obzira na dužinu pojedinačna života, nitko ne će umaknuti smrti, makar se neki danas ponušaju kao da nisu smrtnici. Ponavljam, takvima je najpotrebnije što češće se prisjetiti da će uskoro morati umrijeti, i da će i oni koji njih isprate na zadnji počinak za kratko vremena biti ispraćeni od novih smrtnika.

Znam da danas ima dosta ljudi koji javno nastupaju kao internacionalisti i građani svijeta, ali mi je vrlo teško povjerovati da se oni i privatno tako osjećaju. Ne znam da li njihovo srce zaigra kad na nekim športskim natjecanjima netko od njihovih sunarodnika osvoji prvo mjesto ili kada nacionalna reprezentacija postigne veliku pobjedu, ali bih makar jednu od takvih osoba volio upitati – kada na Dan mrtvih otide na groblje, da li zaplače na bilo kojemu grobu ili se, pak, uputi grobovima svojih bližnjih i dragih. Jasno je da sve živo i mrtvo pripada ultimativnoj realnosti svijeta, ali je, također, jasno da sve nas naša narodna stabla povezuju s tim svijetom. Za svakoga čovjeka njegov je narod najbolja poluga koja ne samo uveličava njegovu snagu, nego i njegov doprinos pohranjuje u svoju povijesnu škrinju na trajno čuvanje. U toj su škrinji pohranjeni doprinosi svih proteklih naraštaja, i sve dok živi taj narod, u nju će svoje doprinose nadodavati i svi budući naraš-

taji. Samo te i takve spoznaje mogu dovoljno rastjerati one crne misli koje svakoga čovjeka progone ponekad u gluhim i usamljenim noćima. Samo osjećaji duboke ukorijenjenosti u svomu narodu mogu čovjeka oslobođiti straha pred neuromljivoj smrti.

Svi hrvatski rodoljubi trebaju uvijek biti Bogu zahvalni, da je naš narod u ono sudbonosno vrijeme Domovinskoga rata imao neustrašivo i sposobno vodstvo i da je konačno uspio uspostaviti svoju vlastitu državu. Tako je među narodima svijeta i naše narodno stablo dobilo svoj identitet, svoju formu i svoje boje. Već danas i oni svjetski moćnici koji su se žestoko protivili uspostavi hrvatskoga suvereniteta i smatrali da Hrvati nisu povjesni narod malo pomalo uvidaju, da hrvatsko narodno stablo ima duboke korijene, da je još uvijek zdravo i lijepo i da se mnogi u svijetu dive njegovim egzotičnim plodovima na čast i ponos svim Hrvatima diljem svijeta i širom domovine. Kroz svoju dugu i tešku povijest Hrvati su preživjeli brojne i vrlo tragične poraze i padove i baš su ih te tragedije oplemenile i pripremile, da u domovinskom ratu uspješno polože svoj ispit zrelosti.

Zato vjerujem, da će našemu hrvatskomu narodu Providnost Božja pomoći da i sve buduće opasnosti i tegobe uspješno svlada. Nadam se da će i sadašnji hrvatski prvaci uvidjeti, da u Božjem vrtu različitih naroda naš hrvatski narod visoko stoji i na povijesnoj i na moralnoj ljestvici, i da je u tomu šarenomu vrtu naša domovina jedan od najljepših cvjetova. Tada bi i ti današnji prvaci mogli uzdignute glave i vedra čela saveze uspostavljati jedino s našim prirodnim i povijesnim saveznicima, i dobro čuvajući interes i integritet svoga naroda, prijateljevati samo s istinskim prijateljima.

Cijenjene i drage vancouverse Hrvatice i Hrvati, dopustite mi da preko ovoga pozdravnoga pisma uputim moje srdačne pozdrave i zaželim Sretan Božić i Novu 2006. godinu svima koji će imati priliku pročitati ovo pismo, i svim Hrvatima i Hrvaticama dobre volje diljem svijeta i širom naše lijepe domovine. A posebno vama, dragi prijatelji, koji ste se danas okupili na ovomu ručku, iz dubine svoga srca želim sretan Božić i svako dobro u Novoj godini.

Vaš,

Zvonko Bušić

KRIŽNI PUT ŽUMBERAČKE OBITELJI RAPLJENOVIC

Janko Rapljenović, grkokatolički svećenik i vojni dušobrižnik radio se 04.06.1895. u Kravlјaku na Žumberku. Pučku školu pohađao je u Stojdragi, a klasičnu gimnaziju u Zagrebu. U grkokatoličkom sjemeništu u Zagrebu boravi tokom studiranja, a Bogoslovni fakultet završava 1922. godine, te kao mladi svećenik započinje s radom u župama na Žumberku (Grabar, Mrzlo Polje). Tijekom svog životnog puta aktivno surađuje u listu «Hrvatska», katoličkom kalendaru «Danica», «Žumberačkim novinama» i «Glasu Žumberka», a svugdje piše zanimljive i poučne članke. Tijekom svog svećeničkog rada vodi i gospodarske akcije na Žumberku. Svećenik Rapljenović je jako dobro poznavao njemački jezik, a Sveti Pismo bila je njegova svakodnevna hrana. Mnogo je ljudi spasio tokom rata, te dobro surađuje s vlastima NDH. Nakon rata je zatvoren i mučen od strane novih vlasti. Njegovu suprugu Febroniju neposredno nakon ulaska u Samobor hapse boljševici i to zato jer nije htjela postaviti jugoslavensku trobojnicu i skinuti hrvatski barjak. Odvedena je nepoznatom smjeru i pogubljena. Ova nadasve dobra i pobožna žena i supruga ro-

đena je u Ruskom Krsturu, a školu za domaćicu završila je u Galiciji. Sa suprugom Jankom imala je kćer i sina, koji su nažalost umrli rano.

Nakon službe kao kapelan u Ruskom Krsturu Janko odlazi u rodni Žumberak, a Febronija s njim. Febronija je primila na skrb i djecu muževog brata, jer im je majka umrla pri porodu, a oca su im odveli partizani. Danas je nećakinja pokojne Febronije časna sestra bazilijanka u Zagrebu, te čuva uspomenu na svoje hrvatske mučenike. Rapljenovićev rođak dr. Tomo Severević bio je, kao i Rapljenović, istaknuti pravaš, te je umro 1951. godine u Srijemskoj Mitrovici kao žrtva komunističkog sustava.

Zbog brojnih tragedija u obitelji mučenik Janko je mnogo patio, te je sve do svoje smrti 1980. godine boravio u grkokatoličkom sjemeništu u Zagrebu. Sahra-

Janko Rapljenović

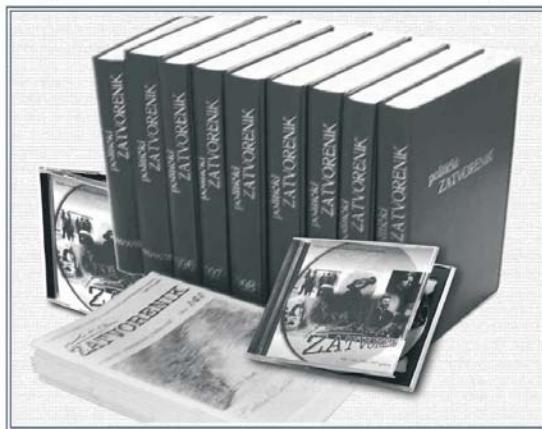
njen je u Stojdragi uz mnoštvo prijatelja i velikog broja ljudi koje je njegova ruka spasila i zaštitila za vrijeme rata. Godine 1997. na inicijativu vlč. Mile Vranešića ovom hrvatskom mučeniku u njegovom rodnom selu Kravlјaku na mjesnoj kapeli podignuta je spomen ploča.

Svake godine održi se misa za Janka i njegovu suprugu Febroniju, a rodbina i oni koje je u teška vremena zaštitio brinu se da mu grob uvijek bude okićen.

Milan RADIĆ

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika za svoje je čitatelje pripremilo novo CD-izdanje sa brojevima **od 130 do 165**, objavljenim **od 2003 do 2005. godine**. Svi su brojevi dostupni u HTML i PDF formatu sa mogućnošću pretraživanja.

NOVO! CD-izdanje 130-165 cijena 70,00 kn NOVO!
CD-izdanje 1-129 (2 CD-a) cijena 140,00 kn

CD-ROM izdanja možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovičeva 15 u Zagrebu, na telefone **01/46 15 437, 46 15 438** ili na mail: **hdpz-sred@hdpz.htnet.hr**

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXXVII.)

3190. ŠTEFANIĆ, Anka (Josip) - rođ. 01.01.1908. u Frkljavcima. Osuđ. 1946. presudom ONS Sl.Brod zbog suradnje s ustašama na 2 mjes. zatvora.

3191. ŠTEFANOV, Stjepan (Stjepan) - rođ. 23.12.1904. u Konaku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar zbog članstva u ustaškom pokretu na 7 god. zatvora.

3192. ŠTEFANOVIĆ, Agneza (Ivan) - rođ. 01.01.1890. u Gospiću. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3, na 2 god. zatvora.

3193. ŠTEFČIĆ, Jelka (Ivan) - rođ. 09.09.1923. u Hrvatskoj Dubici. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda 4. Vojne oblasti, po UVS čl.14, na 20 god. zatvora.

3194. ŠTELJ, Marija (Rod) - rođ. 01.01.1923. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom po na kaznu zatvora.

3195. ŠTIH, Olga (Juraj) - rođ. 14.06.1910. u Cesarskoj Vesi, Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14, na 2 god. zatvora.

3196. ŠTIMAC, Danica (Petar) - rođ. 04.02.1925. u Banovcima. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 9 god. zatvora.

3197. ŠTIMAC, Marija (Mato) - rođ. 24.12.1893. u Banovcima. Osuđ. 1946. presudom Div.Voj. suda Osijek po ZPND čl.3. t. 14. na 18 mjes. zatvora.

3198. ŠTIPAN, Ludmila (Ivan) - rođ. 06.02.1899. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. na 3 god. zatvora.

3199. ŠTIRJAN, Mara (Nikola) - rođ. 01.01.1910. u Sisaku. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Sisak po ZPND čl. 3. t. 14. na 4 god. zatvora.

3200. ŠTIRMER, Justina (Antun) - rođ. 01.01.1921. u Sisaku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Petrinja po UVS čl. 14, na 2 god. zatvora.

3201. ŠTIVIĆ, NADA () - rođ. 01.01.1925. u Novigradu. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Sl. Požega po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

3202. ŠTOS-PETROVIĆ, Marija (Dominik) - rođ. 02.07.1906. u Jablanovu, Zagreb. Osuđ. 1950. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl.3. i 8. na 1 god. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

3203. ŠTRBA, Slavica (Stjepan) - rođ. 01.01.1904. u Novoj Kapeli. Osuđ. 1945. presudom Okr. suda Sl.Brod po ZPND čl. 9.t.1. na 20 god. zatvora.

3204. ŠTRBENAC, Kata (Filip) - rođ. 01.01.1896. u Cigleni, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar. po ZPND čl. 3. t. 3. na 10 mjes. zatvora.

3205. ŠTREBENAC, Draga (Stjepan) - rođ. 08.06.1913. u Lovreču, Čazma. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl.3. t. 14. na 2 god. zatvora.

3206. ŠTRK, Blanka (Adam) - rođ. 06.06.1924. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 14. na 13 god. zatvora.

3207. ŠTRK, Marija (Petar) - rođ. 18.07.1925. u Omanovcu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3. t. 14. na 3 god. zatvora.

3208. ŠTRKALJ, Barica (Andrija) - rođ. 11.02.1925. u Batini Donjoj. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. i 14 na 6 god. zatvora.

3209. ŠTRLEK, Dragutin (Josip) - rođ. 11.11.1907. u Koretincu. Osuđ. 1947. presudom Okr. Nar. suda Varaždin po ZPND čl.3. t. 14. na 2 god. zatvora.

3210. ŠTROSSE, Terezija (Antun) - rođ. 01.01.1878. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po OVS čl.14. i 13. na 10 god. zatvora.

3211. ŠTUGLIN, Mara (Petar) - rođ. 17.10.1901. u V. Bistri. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Za Grad Zagreb po ZPND čl.3. t. 14. na 2 god. zatvora.

3212. ŠUBAR, Margita (Andrija) - rođ. 08.06.1901. u Belišću, Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Požega po ZPND čl. 3. t. 7. na 1 god. zatvora i ponovno 1952 presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl. 118. na 2 god. zatvora.

3213. ŠULZ, Anica (Franjo) - rođ. 06.06.1901. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kom. Grada Zagreba po UVS čl. 14. na 5 god. zatvora.

3214. ŠUNC, Paula (Stjepan) - rođ. 07.03.1905. u Letrancu, Lepoglava. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14, na 1 god. zatvora.

3215. ŠUNIGA, Danica (Josip) - rođ. 01.01.1919. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZPND čl. 3, t. 14. na 3 god. zatvora.

3216. ŠUNTIĆ, Marija (Ivan) - rođ. 09.08.1919. u Kozici. Osuđ. 1946. presudom Div. Voj. suda Osijek po ZPND čl. 11, na 1 god. zatvora.

3217. ŠUNJIĆ, Jelena (Blaž) - rođ. 19.02.1918. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda II. JA, Zagreb po ZPND čl.11. na 8 god. zatvora.

3218. ŠUPAR, Ana (Nikola) - rođ. 01.01.1922. u Rezanuši. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda II. Vojne oblasti po UVS čl. 10. na 4 god. zatvora.

3219. ŠUPRNA, Anka (Ivan) - rođ. 23.02.1921. u Virovitica. Osuđ. 1948.. presudom Okr. suda Daruvar po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.

3220. ŠURČEVIĆ, Ivan (Mato) - rođ. 18.06.1942. u Pož. Bretovcu. Osuđ. 1970. presudom Općinski suda Slavonska Požega po čl. 119/3. na 1 mjes. zatvora.

3221. ŠURINOVIC, Barica (Jakob) - rođ. 10.02.1914. u Beogradu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 3. na 3 god. zatvora.

3222. ŠUSTIĆ, Anka (Ivan) - rođ. 01.01.1909. u Glini. Osuđ. 1947. presudom po na zatvora.

3223. ŠUTOK, Reza (Ivan) - rođ. 21.03.1902. u D. Miholjeu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl.4. na 15 mjes. zatvora.

3224. ŠVARČ, Vjekoslav (Josip) - rođ. 17.02.1900. u Valpovu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Voje oblasti Slavonija po UVS čl.14. i 16. na 14 god. zatvora.

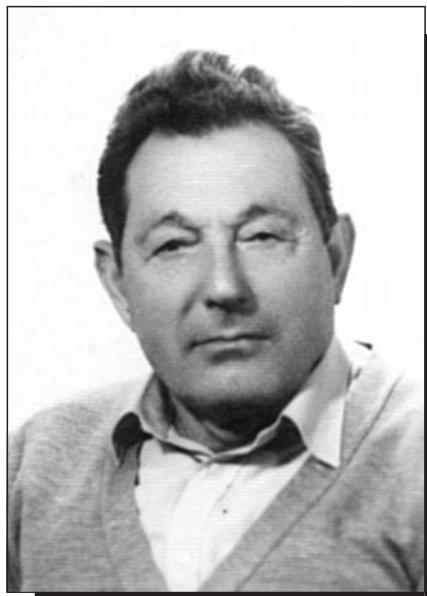
3225. ŠVEC, Marija (Antun) - rođ. 11.02.1923. Osuđ. 1945. presudom zbog špijunske službe na 20 god. zatvora.

3226. ŠVEGLI, Ana (Marko) - rođ. 15.05.1927. u Kondriću. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Požega zbog POMAGANJA ODMETNIKA na 3 god. zatvora.

3227. ŠVELJAK, Smela (Đuro) - rođ. 01.03.1914. u Zabok Bregi. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 8 god. zatvora.
3228. ŠVIGIR, Ivanka (Stjepan) - rođ. 21.07.1912. u Zagrebu. Osuđ. 1953 presudom Okružnog suda Zagreb po KZ čl. 303. na 1 god. i 6 mjes.. zatvora.
3229. ŠVOREN, Marija (Josip) - rođ. 04.06.1910. u Lasici. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda II. JA, Oblast Slavonija po UVS čl. 14. na 10 god. zatvora.
3230. TADEŠKO, Andela (Josip) - rođ. 17.02.1924. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl.2.t.3. na 8 god. zatvora.
3231. TADIĆ, Ruža (Mijo) - rođ. 01.01.1918. u Orahovu, Prijedor. Osuđ. 1955. presudom Okružnog suda Bihać po KZ čl. 120. na 6 god. zatvora.
3232. TAJFL, Marija (Stjepan) - rođ. 01.01.1891. u Bakovu. Osuđ. 1945. presudom Div. Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.
3233. TAKAČ, Eva (Stjepan) - rođ. 13.12.1914. u Križevcima, Đurđevac. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Bjelovar po čl. PROTIV PORETKA na 1 god. zatvora.
3234. TAKAČ, Terezija (Ivan) - rođ. 20.08.1885. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 13. i 14. na 5 god. zatvora.
3235. TAKAČ, TEREZIJA () - rođ. 20.07.1885. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 14. na 5 god. zatvora.
3236. TAKAČ, Katica (Ivan) - rođ. 11.05.1896. u Moslavskoj Krivoj. Osuđ. 1949. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.3. na 5 god. zatvora.
3237. TAMLIN, Ivana (Kaliman) - rođ. 03.11.1912. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl.13.i 14. na 3 god. zatvora.
3238. TANTAŠ, Dragica (Ivan) - rođ. 04.06.1921. u Bolči, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14 na 4 god. zatvora.
3239. TAPIŠ, Marica (Vandel) - rođ. 01.08.1927. u Laslovu. Osuđ. 1946. presudom Okružnog Narodnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 mjes. zatvora.
3240. TARAS, Slavka (Mato) - rođ. 20.03.1904. u Crkvama. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar zbog VEZE I POMAGANJA ODMETNIKA na 4 god. zatvora.
3241. TARNTAŠ, Franca (Pavle) - rođ. 01.01.1906. u Bolči, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes. zatvora.
3242. TASLAK, Marija (Martin) - rođ. 06.02.1934. u Vidu. Osuđ. 1961. presudom Okružnog suda Split po na 1 god. i 2 mjes. zatvora.
3243. TEFNER, Katica (Adam) - rođ. 01.01.1920. u Đakovu. Osuđ. 1949. presudom Vojnog suda Zagreb po na 6 god. zatvora.
3244. TENADI, Darinka (Blaž) - rođ. 01.01.1886. u Križevcima. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3. na 3 god. zatvora.
3245. TEPEŠ, Berta (Franjo) - rođ. 08.04.1914. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 9. na 3 god. zatvora.
3246. TIC, Vanda (Jozef) - rođ. 23.03.1900. u Zagrebu. Osuđ. 1950. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 13. i 14. na 5 god. zatvora.
3247. TIĆARIĆ, Eva (Đuro) - rođ. 06.02.1912. u Staroj Ploščici. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 5 god. zatvora.
3248. TIJARDOVIĆ, Milena (Mato) - rođ. 06.01.1924. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 2. t. 1. čl. 3. t. 1. i 3, čl. 9, na 6 god. zatvora.
3249. TINODI, Magda (Stjepan) - rođ. 01.01.1900. u Mokricama, Križevci. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda u Bjelovaru po ZPND čl. 3. t. 14. na 8 god. zatvora.
3250. TIŠLJAREC, Mara (Stevo) - rođ. 28.09.1912. u Karaševcu, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14, na 5 god. zatvora.
3251. TKALČAN, Jozefina (Ivan) - rođ. 01.01.1903. u Križiću, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. i čl. 8. na 10 god. zatvora.
3252. TKALČEC, Nevenka (Nezak.) - rođ. 01.01.1925. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Voj. suda Kom. Grada Zagreba po UVS čl. 14. na 15 god. zatvora.
3253. TKALEC, Amalija (Mirko) - rođ. 21.05.1903. u Tupkovcu," Čakovec. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.
3254. TKALEC, Franjo (Lovro) - rođ. 16.09.1928. u N. Gradiški. Osuđ. 1945. presudom Div. Vojnog suda Sl. Požega u Osijeku po ZPND čl. 11. na 6 god. zatvora.
3255. TKALEC, Marija (Stjepan) - rođ. 19.02.1914. u Đurđevcu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 11. na 5 god. zatvora.
3256. TOBORI, Buro (Đuro) - rođ. 10.01.1928. u Kešincima. Osuđ. 1957. presudom Kotarskog suda Đakovo po KZ čl. 303. na 3 mjes., zatvora.
3257. TODORIĆ, Anka (Ante) - rođ. 15.02.1925. u Kamenmostu, Imotski. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 14, na 10 god. zatvora i ponovo 1952. presudom po KZJ čl. 118 na 4 god. zatvora.
3258. TOLOŠ, Katica (Ivan) - rođ. 01.01.1910. u Vukovaru. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.
3259. TOLJAN, Evica (Josip) - rođ. 01.01.1913. u Sv.Đurađu, Daruvar. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl.11. na 3 god. zatvora.
3260. TOLJANOVIĆ, Ana (Stjepan) - rođ. 01.01.1914. u Sv. Roku. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.
3261. TOMAC, Jasa (Izidor) - rođ. 01.01.1912. u Kabolu, Varaždin. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 7. na 20 god. zatvora.
3262. TOMAC, Julijama (Jakob) - rođ. 01.02.1907. u Karlovacu. Osuđ. 1950. presudom Okr. suda Karlovac po ZPND čl. 3. t. 1 na 2 god. i 6 mjes. zatvora.
3263. TOMASOVIĆ, Karmen (Jakob) - rođ. 15.07.1910. u Omišu. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narodnog suda Split po ZPND čl. 9. t. 1 na 1 god. zatvora.
3264. TOMAŠEVIĆ, Jelena (Kate) - rođ. 01.01.1910. u Livnu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda 38. Divizije po ZPND čl. 3. t. 3. na 10 god. zatvora.
3265. TOMAŠEVIĆ, Manda (Mijo) - rođ. 01.01.1913. u Bučju. Osuđ. 1948. presudom Kotarski suda Sl. Brod po čl. JAVNI MIR I PRAVNI POREDAK na 2 god. zatvora.
3266. TOMAŠEVIĆ, Roza (Ivan) - rođ. 11.08.1917. u Međurači, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes. zatvora.

(nastavit će se)

U SPOMEN

Metoda Tudić

1921. – 2006.

Laka mu bila
hrvatska zemlja!

HDPZ Podružnica Šibensko-kninske županije

U SPOMEN

prof. dr. sc. Ivan Antunac

Pravednik među narodima

1910. – 2006.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ

U SPOMEN

Prof. Branko Brusar

1920. – 2006.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ

IN THIS ISSUE

After having analysed in the last issue the relations between **Archbishop Stepinac** and the authorities of the Independent State of Croatia (NDH), and concluded that the Archbishop and the Catholic Church in Croatia considered the NDH government a legitimate representative of the Croatian people, **Ivan Gabelica** begins in this issue analysing the Croatian-Serbian relations since the very beginning of their cohabitation in one state. By listing numerous conflicts, in most of which Croats' heads were falling, Gabelica outlines the unequal position in which

Croats found themselves as opposed to Serbs, and explains why Croatian revolutionary movement came to existence.

In the second part of his text "The New Shackles", **Andelko Mijatović** continues presenting slashing results of the Yugoslav communist raging after the Second World War, in which Croatian sacred values and Croatian economy were being destroyed. Apart from Croat intellectuals being killed and imprisoned, Croatian youth was also being persecuted and killed; by the end of the war, around three hundred priests were killed and two

hundred more after the war. Money lost its value, private property was limited, and the country was forcefully industrialised and urbanised, and as a result of that Croatian villages were destroyed.

In his article "Scaring Neglect of the Authorities for the Elided Croat Victims", **Franjo Talan** remembers the establishment of the Society for marking burial sites of war and post-war victims, in Varaždin in 2000. After that, he presents the report from the session held in late April this year, where the Society's anniversary was marked. On that occasion, the locations which have so far been marked as places of mass sufferings of Croats after the Second World War, and a need was emphasised for marking mass Croat graves in neighbouring countries as well.

Ivan Vukić writes about **Tomislav Rukavina**'s recollections about Gospic upon its fall into partisan hands in April 1945. Rukavina remembers mass executions of Croats, which lasted until 1946, about his studies at the Faculty of Forestry in Zagreb, students' strikes, persecutions, his first job in Srb, and the free elections in 1990, when Rukavina was on the HDZ Gospic candidate list.

Mislav Gabelica writes in his article "Montenegrin Godfathers" about the Montenegrin independence, the process which led to it, and the role of the European Union in that. The reason for EU assistance in Montenegro's achieving independence, as he sees it, is in the attempt to create a conflict-free region, the Western Balkans, without a regional leader, dependant only on Brussels. Further in his article, Mislav Gabelica gives a short overview of the history of today's Montenegrin borders, in which sees a seed of possible dispute with the Republic of Croatia.

Trawl boat

IN DIESEM HEFT

Nachdem in vorigem Heft die Analyse der Beziehungen des Zagreber **Erzbischof Stepinac** zur Obrigkeit des Unabhängigen Staates Kroatien beendet und bewiesen hat, dass die katholische Kirche in Kroatien die Obrigkeit als legale Vertreter des Willens des Volkes angesehen hat, beginnt **Ivan Gabelica** mit der Analyse der kroatisch-serbischen Beziehungen von den Anfängen ihres Mitebens in dem gemeinsamen Staat. Mit der Aufzählung von zahlreichen Konflikten in denen die kroatische Köpfe fielen, beschreibt Gabelica ungleichberechtigte Lage in der sich die Kroaten zum Vergleich zu Serben befanden und erklärt die Ursachen der Entstehung der kroatischen revolutionären Bewegung.

In zweitem Teil seines Textes «Neue fesselnden Bände» folgt **Andelko Mijatović** mit der Aufzählung der niederschmetternden Resultaten des jugokommunistischen Wilderei nach dem Zweiten Weltkrieg in dem kroatische Heiligtümer und Wirtschaft litten. Außer Hinrichtungen und Verhaftungen kroatischer Intellektuellen verfolgt und umgebracht

wurde auch die kroatische Jugend. Bis Ende des Krieges wurden etwa dreihundert Priester umgebracht und nach dem Ende noch zweihundert. Die Währung wertlos gemacht, Privateigentum begrenzt und zum Leiden des kroatischen Dorfes, Land gewaltsam Industrialisiert und Urbanisiert.

In dem Artikel «Erschreckend ist die Unsorge der Obrigkeit für verschwiegene kroatische Opfer» erinnert **Franjo Talan** an die Gründung des Vereins für die Bezeichnung der Grabstätte der Kriegs- und Nachkriegsopfer in Varazdin. Er berichtet über die Sitzung des Vereins die Ende April stattfand und an der das fünfjährige Jubiläum des Vereins gewürdigt wurde. Auf ihr wurden die Grabstätte der Massenhinrichtungen der Kroaten nach dem Ende des Zweiten Weltkrieges, die bis jetzt bezeichnet wurden, benannt und die Notwendigkeit der Bezeichnung der Massengräber der Kroaten auch im Ausland betont.

Ivan Vukić veröffentlicht Erinnerungen des **Tomislav Rukavina** an Gospic nach dem Besatzung durch kommunis-

tischen Tito-Partisanen im April 1945. Rukavinas Erinnerung beinhaltet die Massenhinrichtungen der Kroaten die bis zum 1946 dauerten, sein Studium in Zagreb, Streik der Zagreber Studenten, Verfolgungen, seine erste Beschäftigung in Srb und die frei Wahlen an denen Rukavina als Mitglied der HDZ (Kroatische demokratische Gemeinschaft) in Gospic auftrat.

Mislav Gabelica bringt in seinem Artikel «Montenegrinische Paten» Rückblick auf Erklärung der montenegrinischen Unabhängigkeit, den Weg der dieser vorging und die Rolle der Europäische Union. Ursache der Hilfe der Union sieht er in der Absicht eine Konfliktlose Region des West Balkans, ohne regionalen Führer, abhängig ausschließlich von Bruxelles, zu schaffen. Im folgendem schreibt in diesem Artikel Mislav Gabelica über die Geschichte der heutigen montenegrinischen Grenze in der er ein Keim des möglichen Konfliktes zur Republik Kroatien sieht.

Kornati

Panorama

12

EKSKLUZIVNO

Šokantna ispovijest Zdenka Zavadlava (79), bivšeg zamjenika načelnika OZNA-e za područje Maribora, o masovnim likvidacijama Hrvata 1945. u Sloveniji

NAREĐENO NAM JE DA UBIJAMO!

Razgovara Mladen Genc

Snimili Željko Hajdinjak i Dubravko Dabrović

Zdenko Zavadlav (79), zamjenik načelnika OZNA-a za šire područje Maribora u vrijeme kad je u tom dijelu Slovenije bilo izvršeno više masovnih ubojstava sudionika Križnoga puta i Bleiburga, u svojoj ispovjeti za Jutarnji list otkriva da je i osobno organizirao masovne likvidacije kod Areha na Pohorju. S bivšim "oznašem" Zavadlavom ovih sna dana razgovarali u njegovu stanu u Bleiburskoj ulici u Ljubljani, a povod je najnovije otkriće stotina kostura u masovnoj grobnici kod Borla, za koje naš sugovnik tvrdi da pripadaju Hrvatima.

* Što kao bivši pripadnik OZNA-e zna te o novootkrivenom masovnom stratištu kod Borla?

- Na tom su mjestu u svibnju 1945., nakon što je rat već bio završio, poubljani Hrvati koji su uspjeli pobjeći iz kolona Križnog puta, ali su poslije uhićeni i predani 3. armiji Jugoslavenske vojske.

* Vi, kao tadašnji zamjenik načelnika OZNA-e za šire područje Maribora, kamo pripadni i Borl, niste bili uključeni u te likvidacije?

- Mi iz slovenskih OZNA-e ubijali smo slovenske domobrane, a kada bismo ubivali Hrvate, predavalj smo ih 3. armiji. Tada je baš u dvorcu Borl bilo zapovjedništvo 3. armije Jugoslavenske vojske, koja je ondje došla nakon oslobođenja. U rovovima oko dvorca ubijali su hrvatske domobrane, ustaše i civilo - žene, djecu, starce... To su uglavnom bili ljudi koji su se probijali prema austrijskoj granici, a nisu bili uključeni u Križni put. Oni je ubijeno nekoliko tisuća ljudi.

Uloga Sima Dubajice

* No, i vas, odnosno slovensku OZNA-e i KNOJ teretni se za ubijanje ne samo Slovenci, nego i Hrvati, Nijemaca, Srbi...?

- Ne isključujem da je i togi bilo u tom poslijeratnom košmaru. Ali vam moram odati jednu tajnu: mi smo, naime, međusobno već tada vodili računa o bratstvu i jedinstvu, pa smo imali dogovor da svakog ubija svoje. Mi Slovenci svoje, a Hrvati i Srbi svoje. Primjerice, na Kočevskom rogu mi smo pobili sve slovenske domobrane, a Srbi predvođeni Simom Dubajicom pobili su veću grupu nedicevaca i ljeticevaca.

* A tko je onda na Kočevskom rogu bio Hrvate?

- Bila je skupina na čelu sa Simom Dubajicom. Inače, naša pojava za masovne organizacije izgledala je ovako: 1. armija pokrivala je područje Čeja, 2. armija područje Gorenjske, 3. armija Bleiburg, a 4. armija Koberski rok.

* Imate li snage javno progovoriti o po-

Tko je Zdenko Zavadlav - skojevac, partizan, obavještajac, IB-ovac

Zdenko Zavadlav rođen je 1924. u Šoštanju. Njegov otac i majka bili su emigranti iz Italije (otac iz Gorizije, a majka iz Trsta). I otac mu je politički djelovao te bio član Komunističke partije. Zavadlav je kao mlađak 1942. godine otišao u partizane, a prije toga su ga Talijani kao skojevca zatvarali u Goriziji, Trstu i Rimu. Odmah nakon dolaska u partizane ušao je u tzv. VOS (Slovenska sigurnosno obavještajna služba, opa.). Prvo je radio na otkrivanju potokolonaša, a po osnivanju OZNA-e u kolovozu 1944. postao je njen pripadnik. Do svibnja 1945. obnašao je dužnost pomoćnika prvog odsjeka OZNA-e za Stajersku. Od svibnja 1945. do kolovoza iste godine bio je referent u OZNA-i Maribora, a nakon toga do svibnja 1946. zamjenik šefu mariborske OZNA-e. Potom je imenovan zamjenikom načelnika OZNA-e za šire mariborsko područje. (M. G.)

koljima koje ste kao tadašnji visoki dužnosnik OZNA-e osobno organizirali i u njima sudjelovali?

- Ja sam o tome već govorio, pa su me nazivali i pribjeli mi, a na mene je u moj stan pučano iz kalašnjika i jedva sam preživio. No, kako god taj dio naše povijesti bio ružan, odlučio sam o tome govoriti. Star sam i nije me briga više za ono što bi mi se moglo dogoditi. Neka se istina zna.

Ubójice su pile konjak

* Rat je već bio završen, kako ste mogli masovno ubijati ljudi. I to bez sudjena?

- Naredba je stigla s vrha, a zna se gdje je bio vrh. Rečeno nam je: "Neprijatelja ubijati bez sudjena jer revolucija još traje".

* Kakva revolucija?

- Rekli su nam da je rat bio prva faza revolucije, a ono poslije rata druga faza.

* Jeste li se ikada zabrinuli zbog one-

ga što radite i koja vas je od masovnih egzekucija posebno potresla?

- Da. Ona kod Areha na Pohorju. Po narudbi mog pretpostavljenog načelnika OZNA-a Vladimira Rafaela Majhena, morao sam osobno organizirati i nadzirati masovni pokolj ljudi. Pripadnici mariborskog KNOJ-a po danu su iskopali jame, a noću su ljudi iz mariborskog zatvora vezane žicom ukrcani na kamione i krenuti prema Pohorju. Nije nam bilo svejedno, pa smo, kako bismo se obrabrili, putem ispijali veće količine konjaka. Kad smo stigli u šumu, blizu iskopanih jama, ljudi smo iskricali iz kamiona i povelji do stratišta; a budući da je medu zarobljenicima bilo puno Nijemaca, krovjevi su im zapovjedili da putem pjevaju: "Deutschland, Deutschland über alles!" U blizini jama moralili su se svuci dogola. Među njima je bila i jedna izuzetno lijepa djevojka. Knojevi su ih po pet vodili do jame i strijeljali, a posebna

NEVJEROJATAN PROJEKT

Slobomir: Započela gradnja utopijskog grada na Drini

STR. 20. - 21

Mi smo već tada vodili računa o bratstvu i jedinstvu, pa smo imali dogovor da svatko ubija svoje. Mi Slovenci svoje, a Hrvati i Srbi svoje. Primjerice, na Kočevskom rogu mi smo pobili svoje slovenske domobrane, a Srbi predvođeni Simom Dubajicom pobili su veću grupu nedicevaca i ljeticevaca

grupa ih je poslijekapala. I ta mlađa djevojka je nestala u jami: Serijsko strijeljivanje se nastavilo. Tada sam se prvi put u sebi zapitao - kamo smo to otišli s našim skojevstvom, partizanstvom (kašo) te je oslobođenje?! A onda oper konjak iz boce. Knojevi su ubijali bili su već poprilično pijani!

* Vi osobno niste ubijali?

* Ne. Rekao sam već da sam po svojoj funkciji u OZNA-i bio organizator i nadzornik svega.

Okrutne partizanke na konjima

* Više puta ste isjavili da je Slovenija najveće groblje Hrvata pobijenih u svibnju 1945. Kolika je stvarno ta brojka prema vašim informacijama?

- Smeta mi što se kod vas u Hrvatskoj te brežku napušavaju, pa se govor o tak 190 tisuća ubijenih Hrvata. To je naprosto laž. Ja sam dalmatinski slovenski Društvo za održavanje i obilježavanje groblja, a iscrpno smo istraživali da doši do toga da je u spomenuto vrijeme na teritoriju Slovenije pobijanjeno najviše od 100 tisuća Hrvata. Optuživali su nas da smo samo u Teznu kod Maribora ubili 60 tisuća Hrvata. To je nonsens! Naime, za sedam dana, koliko je taj pokolj trajao, na tom području nemalo nije bilo moguće poladi 60 tisuća ljudi. Po mojim mišljenju, na tom je stradištu ubijeno najviše oko 15 tisuća Hrvata koji su vršili iz Bleiburga. I podatak većeg pokrajnjeg predsjednika Tudmana o tome da je utjeljeno najviše 47 tisuća ljudi bio je približno točan, ali ako se to odnosi samo na povratnike iz Bleiburga. Žrtava je, naime, sigurno najmanje dvostruko više, ako se bleiburski primjere i žrtve iz kolona Križnog puta.

* U mariborski logor, gdje ste stekovali, slijevale su se kolone s tisućama zarobljenika. Jesu li tamo ostajali ili ste ih ondmah izručivali 3. armiji?

Strijeljani ratni zločinci u Makarskoj

Vojni sud oblasti VIII. korpusa NOVJ, vijeće pri štabu Biokovsko-petreljanskoga području osudio je kao ratne zločince u smislu čl. 13., 14. i 15. a u vezi sa čl. 16. i 17. Uredbe o vojnim sudovima od 21. svibnja 1944. godine

I. na kaznu smrti streljajnjem, gubitak gradjanske časti i konfiskaciju imovine:

1) Srećka Bušelića iz Tučepi, člana ustaškog logora u Makarskoj;

2) Don Marka Devčića iz Podgora, špijuna u službi okupatora;

3) Božu Deura iz Stankovaca, člana ustaškog logora u Makarskoj i saradnika ustaškog zlikovca Aluća;

4) Vjekoslava Moraveca iz Beljakova u Koruškoj, poznatoga špijuna;

5) Čedomira Letića iz Podgora, dezertera iz NOVJ i denuclijanta;

6) Don Niku Dellića iz Makarske, saradnika ustaškog logora i ličnoga savjetnika zlikovca Aluća;

7) Fra Domènika Šulentu iz Utašnice, člana ustaškog logora u Makarskoj i glavnoga inicijatora hapšenja po Makarskoj;

8) Antu Anđonovića iz Kožice, ustašu i opasnoga špijuna;

9) Marijana Brbića iz Tučepi, glavnoga krijeća smrti četvörice odoljuba;

10) Niku Vranješa iz Makarske, ustaškog špijuna;

11) Vinka Stanićića iz Makarske, člana ustaškog logora;

12) Fra Franju Borčića iz Podgora, organizatora ustaške milicije u Lećevici po čijoj je inicijativi ubijen komandant I. partizanskog odreda u Kozjaku, Petar;

13) Jurja Jurišića iz Molata, člana ustaškog logora u Makarskoj;

14) Miljenka Pavlića iz Dražnice, ustašu i tjelesnoga stražara zlikovca Jakova Aluća;

15) Antu Stanićića, člana ustaškog logora u Makarskoj;

16) Peru Antunovića iz Ma-

karske, ustaškoga špijuna i

17) Antu Kržančića iz Podgora, ustaškoga špijuna.

II. Na kaznu prisilnoga rada i gubitak časnih prava:

1) Zlatu Bartu Franinu iz Makarske i

2) Janju Jurjišiću Julijevu iz Flavijija Makarske na dvije godine zbog saradnje s okupatorom, prokuživanja veza i ljudi koji su saradjivali s partizanima;

3) Toncu Rubešu Antina, što je dezertirao iz NOVJ i potom služio okupatoru;

4) Matiju Glavulinu Ivanoviću

5) Tatjanu Pekić, obe ustaške dužnosnice iz Makarske. što su saradjivale s okupatorom i radile protiv interesa naroda;

6) Tomislava Pavića pok. Jarkova iz Splita. što je saradljivao s okupatorom na četvrtu godinu dana, i

7) Jelu Žeau Vjekoslava Fučića iz Gabele na šest mjeseci zato što je preprivedala opljačkane stvari i saradljivala s ustašama.

OSUDJENI I STRIJELJANI ZLOČINCI IZ ĐUSINSKE MILICIJE

Isti je sud osudio na smrt streljanim:

1) Stanka Barbića, 2) Ivana Tolju, 3) Ivana Nizića; 4) Petra Rakušića, 5) Matu Rakušića, 6) Metoda Baljinovića, 7) Antu Burbira; 8) Vinku Dropuljića Jakovljeva, 9) Stipu Vukosava i 10) Ivana Franića, svi iz selca Đusine vrgorčkoga kotara. O-

sudjeni zločinci su pune tri i po godine palili, pljatkali i ubijali po Neretvi, Pelješcu, okolicu Vrgorca, Gudaci i Makarske. Narod nije zaboravio tko je bio u đusinskoj miliciji. On zna da ti zlikovci nose na svojoj duši nevinu krv djevojaka iz Baćine, rodoljuba Antu Matinca iz Vrgorca, krv partizana s Grčenika i onih iz okolice Imotskoga. Garišta popaljeli u selu i đilimljanske vrijednosti opljačkane i spaljene imovine živi su svjedoci njihova. Izuzajničkoga rada pak je zato razumljivo, što je narod s velikim zadovoljstvom primio njihovu osudu